

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna nyugalmazott népművelő, helytörténeti kutató éveket átívelő aprólékos, mindenre kiterjedő munkájának gyümölcse „Az ONCSA áldásos tevékenysége a Jászságban” című munkája.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) csupán néhány évig működött hazánkban, és a háborús körülmények ellenére is igen jelentős eredményeket ért el a szegény sorsú sokgyermekes családok szociális gondjainak enyhítésében. Működésének köszönhetően 1941–1943 között mintegy 12 ezer títusterv alapján ké-

szülő lakást építettek a rászoruló családoknak a Nagy-Magyarország területén. Több ezer család jutott házhoz nagy kerttel, kapott a megélhetés biztosításához szükséges állatállományt és más szociális juttatást. Az ONCSA nem segélyezéssel próbált időleges megoldásokat keresni, hanem munkalehetőség és eszközök biztosításával, hosszú-lejártú kölcsönökkel tette érdekeltté a juttatottakat, hogy önmagukon is igyekezzenek segíteni, ezáltal a munkanélküliség enyhítését is szolgálta.

Az ONCSA jelszava „rászorultság, érdemesség” volt, ennek értelmében az igénylők kiválasztásánál ennek a két kívánalomnak mindenképpen meg kellett felelni, így nem mindenki részesülhetett e kitűnő szociálpolitikai támogatásban.

Az ONCSA országos, illetve helyi szintű történetéről máig nem készült átfogó feldolgozás, pedig módszerei, jól szervezett, átgondolt programjának elemei példaként szolgálhatnak minden korban a rászorultak segítésére.

Ezért is hiánypótló munka jelen kötet, mely az ONCSA jászsági tevékenységét és eredményeit mutatja be korabeli források, sajtóanyag és visszaemlékezések szakszerű felhasználásával.

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna: Az ONCSA áldásos tevékenysége a Jászságban

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna

Az ONCSA áldásos tevékenysége a Jászságban

(Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény, Jászakisér, Jászladány, Portelek)

Jászapáti, 2020

Írta és szerkesztette:
Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna
A szerző munkatársa:
Dr. Suba György, Dr. Dobos László
Lektor:
Papp Izabella
Szociálpolitikai lektor:
Szatmári Antalné Kocza Veronika
Anyanyelvi lektor:
Dr. Kalmár Pálné

Jelenlegi fotók a szerző felvételei,
az archív képek a függelékben felsorolt személyektől, a más vidéken készült felvételek
különböző honlapokról származnak.

Angol fordítás:
Sasvári Tekla

Támogatók:
Dr. Dobos László – a Jászok Egyesületének elnöke
Emberi Erőforrások Minisztériuma – Novák Katalin – Család- és ifjúságért felelős államtitkár
Jászapáti 2000 Mg. Zrt. – Lóczi Miklós elnök-vezérigazgató
Jászapáti Város polgármestere – Farkas Ferenc
Jászapátiak Baráti Egyesülete – Mihályi Mónika elnök
Pócs János országgyűlési képviselő
Pócs Jánosné Tóth Katalin
és az előfizetők

CSALÁDBARÁT
MAGYARORSZÁG

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

ISBN 978-963-89495-7-8

Nyomdai előkészítés:
Borics László

Kiadó:
Jászapátiak Baráti Egyesülete – Jászapáti
Felelős kiadó: Mihályi Mónika

Nyomda:
Kapitális Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: Ifj. Kapusi József

Tartalomjegyzék

Előszó	4
Bevezető	5
TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS	6
Szociálpolitikai korszakok Európában	6
A szociálpolitika intézményeinek kiépülése Magyarországon és a Jászságban 1871–1944	7
SZOCIÁLIS LAKÁSPROGRAMOK	11
Munkáslakások, munkás-házak, cseléd-házak	11
A Nagyatádi-féle földreform házhely akciója	14
MÁV-kolóniák	16
Tisztviselő-telepek.....	19
ORSZÁGOS NÉP- és CSALÁDVÉDELMI ALAP (ONCSA) LÉTREHOZÁSA	23
Az ONCSA szervezeti kiépítése	25
Közjóléti szövetkezetek	26
Szociális gondozói tevékenység	32
Az ONCSA juttatásainak bővülése 1942–1944	34
Reklám, közhírelés	41
A MEGVALÓSULÁS.....	42
Típustervek.....	42
Kisajátítások	44
Kiválasztások.....	55
A juttatottak részvétele az építkezésben	60
A Jászságban épült ONCSA-házak jellemzői.....	62
A megvalósulás ünnepei, az átadások.....	67
Háborús óvintézkedések a front előtt	80
A MEGTÉRÜLÉSEK.....	83
Munkalehetőségek	83
A törlesztések	84
Az építkezések állapota a front elvonulása után.....	87
A HÁBORÚ UTÁNI SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK.....	92
Az ONCSA törvény hatályon kívül helyezése	92
A közjóléti szövetkezetek átszervezése, megszüntetése, ONCSA program lezárása	98
Állapotfelmérések a törlesztésekről, intézkedések, telekkönyvezések	99
Adalék a háború utáni állapotokhoz.....	105
AZ ONCSA TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE	107
ONCSA-HÁZAK NAPJAINKBAN	109
EGY GYÖNYÖRŰ NAGY CSALÁD KÉT KÉPBEN	115
NÉVMUTATÓ.....	116
HELYNÉVMUTATÓ.....	120
FÜGGELÉK	121
ÖSSZEFOGLALÓ	127
ELŐFIZETŐK NÉVSORA	131

ELŐSZÓ

Kisgyermekként, amikor kezdtem ismerkedni az ONCSA szóval – és később sem – nem gondoltam volna, hogy egyszer felkérnek egy hiánypótló és nagyon fontos dolgozat lektorálására és előszó írására. Igaz, tanulmányaim folyamán találkoztam a korabeli széleskörű, szinte mindenre kiterjedő és összehangolt intézkedésekkel, mégis rengeteg és mélyreható ismeretekkel gazdagodtam a dolgozat megismerésekor. Annál is inkább, mivel ez már a szűkebb hazámat, a Jászságot és Jászberényt dolgozza fel.

Gyermekként Jászberényben közel laktunk – és ma is – az ONCSA „városhoz”, ahogy az erre lakók egymás között nevezték. Nem értettem miért van az ONCSA szó? Élnek ma is bennem az első emlékképek. Egyforma házak, takaros porták, szépen megművelt kertek, sok gyerek, nagyon szorgalmas, kedves emberek. A közeli kisboltban sokat találkoztunk és beszélgettünk e városrészben lakó emberekkel. Édesanyámtól és testvéreimtől mindig nagy tiszteletet tapasztaltam irántuk. A bátyáimnak egyik legkedvesebb barátja „SÜR-GIC” (Barna István) volt, aki az Áldás utcában lakott. Olyan bensőséges volt a barátság, hogy szinte naponta eljárt hozzánk és az sem érdekelt, hogy a tesóim nincsenek otthon, mert édesanyámmal is nagyon el tudott beszélgetni. Mi gyerekek együtt jártunk iskolába az „ONCSÁS” gyerekekkel, együtt szórakoztunk, később együtt dolgoztunk és baráti kapcsolatokat áptunk.

E városrészben lakó emberek nagyon sokat dolgoztak. Most is fel tudom idézni a gyönyörűen megművelt kertjeiket. Emlékképeimbe látom azt a zöld salátát, amibe azonnal szeretnék beleharapni, vagy a tavaszi zöldhagymát, jácintot, nárciszt és tulipánt.

Az itt lakó emberek az mellett, hogy nagyon szorgalmasak voltak, mindent megtettek azért, hogy a gyermekeikből tanult, művelt, dolgozó felnőttek legyenek. Gyerekeiket tisztességesen nevelték, rendre, fegyelemre tanították őket és nagyon fontos volt a továbbtanulásra ösztönzés is. Abban az időben egy központi komplex szociálpolitikai intézkedést valósítottak meg, a legszegényebb családok megsegítésére, szociális életkörülmények javításának támogatására, melyet törvénnyel, rendeletekkel szabályoztak. Biztosan tudom, hogy az összehangolt, széleskörű Országos Nép és Családvédelmi Alap létrehozása nem lett volna olyan sikeres, ha a bevont leginkább rászoruló népréteg nem értette volna meg az igazi célját.

A dolgozat értékét növeli, hogy mindent alátámaszt hiteles hivatkozásokkal, valamint szinte keretbe foglalja nemcsak a Jászság, az ország, hanem a határon túlra kiterjedő intézkedéseket is.

Köszönet illeti Suba Györgynét, hogy ezt az értékes dolgozatot elkészítette. Emléket állítva egy olyan kornak, amelyben központi és helyi intézkedésekkel, emberi hozzáállásokkal, sok-sok arra érdemes embernek és gyermekeiknek sikerült a talpra állást, a felemelkedést biztosítani.

Tisztelet érte mindenkinek!

Szatmári Antalné
szakvizsgázott szociális szervező
szociális menedzser
mentálhigiénés szakember

BEVEZETŐ

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) fogalmának, tevékenységének ismerete igen kevesek kiváltsága. Nékem, mint érintettnek, aki a jászapáti ONCSA-telepen nőttem fel különösen felkeltette az érdeklődésemet, de nem annyira, hogy e téma kutatásával legalább négy-öt évtizeddel korábban foglalkoztam volna. Sokkal több kérdésemre kaphattam volna választ, mint napjainkban. Ahhoz, hogy az adatközlőknek jól célzott kérdéseket tegyek fel, előkutatásokat kellett volna végezniem. Ennek hiányában kevés anyagot sikerült összegyűjteni.

Közel negyedszázaddal ezután, 1991-ben került ismét látóterembe az ONCSA áldásos tevékenységének a kutatása és feldolgozása. Országosan egyre több publikáció jelenik meg ebben a témában, ezeket olvasva bővült az ismeretem, és hozzákezdtem a levéltári anyag, a sajtótermékek jázsági vonatkozású cikkeit tanulmányozni. Férjemmel végig jártuk azokat a jázsági településeket, ahol ONCSA házak épültek, interjúkat készítettünk és fényképeztünk.

A levéltári kutatásoknál szembesültem azzal, hogy a szolnoki megyei levéltár, 1939–1944 közötti időszakának erre vonatkozó anyaga teljesen elpusztult a második világháború idején. Így a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezet anyagának töredéke maradt meg, amelyet az egyik alkalmazottjának köszönhetjük, aki a front elől Jászberénybe menekítette. A jászberényi városi Közjóléti Szövetkezet iratanyaga is nagyon hiányos. Ezért a bőséges sajtóközleményekből igyekeztem nyomon követni az eseményeket. Bár hivatalos, gyakran jelképes átadásokról tudósítottak, ugyanis több épület munkálatait még nem fejezték be, amelyekről az adatközlők elbeszéléseiből szereztem tudomást.

A földhivataltól kapott lehetőséggel élve a kisajátításokról, és azokhoz kapcsolódó térképekkel igen értékes kordokumentumokkal egészült ki a könyv anyaga.

Az adatközlők, már csak másod- vagy harmad generációs ismeretekkel rendelkeznek. Egy-egy átadási, törlesztési igazolás, családi kép nagyban gazdagította az anyagot.

Mint minden anyag feldolgozásánál nagyon fontosnak tartom a történelmi visszatekintést, hiszen ennek birtokában kaphatunk teljesebb képet egy-egy törvényalkotásról, és annak végrehajtásáról. Ebben az esetben is fontos látni és láttatni, hogy milyen szociálpolitikai tevékenység előzte meg az ONCSA törvény 1940. évi megalkotását. Tekintettel arra, hogy az ONCSA egy komplex, szinte minden korábbi szociális gondoskodást egyesítő program.

Különösen az ország szociális kislakásépítési programjait tartottam fontosnak kiemelni. Munkás-házak, munkástelepek, Nagyatádi-földreform házhelyakciója, MÁV-kolóniák, tisztviselő-telepek létrehozása bizonyítja, hogy az ONCSA létrejöttének jelentős előzményei voltak. Ezek vizsgálata folytán szükség volt egyéb szociálpolitikai intézkedések kutatására is, pl. a hadirokkantak, hadiözvegyek és hadiárvak, elaggott, szegénysorban tengődő emberekről történő gondoskodást illetően.

A megelőző jellegű népegészségügyi intézkedések tekintetében is jelentős lépéseket tettek az előző századfordulón. Országos Gyermekvédő Liga, Stefánia Szövetség, Zöldkereszt tevékenységének része volt a védőnő hálózat kiépítése, egészségházak, tüdőgondozó házak létrehozása. Szegénygyermek ellátására tejakciókat és ebédeltetéseket

szerveztek. A Ferences szegénygondozó nővérek rendjének megalapításával bevezették a külsős házi beteggondozást.

A munkanélküliség kezelésében is igen határozott lépéseket tettek az ínségmunka megszervezésével.

Az itt felsorolt tevékenységek összehangolása kapcsán hozták létre az Országos Nép- és Családvédelmi Alapot, amely 1940-től fejtette ki áldásos tevékenységét.

Szeretném, ha e munkával minél többen megismernék e kitűnő, ma is példaértékű, komplex szociálpolitikai programot, és ezzel eloszlatnék olyan téves sztereotípiákat, amelyek az ONCSA hallatán előtérbe kerülnek, pl. ingyenes házépítés, lekezelő, lebecsülő, megkülönböztető, netán kirekesztő vélemények.

TÖRTÉNETI VISSZATEKINTÉS

Szociálpolitikai korszakok Európában

„Szegények mindig lesznek köztetek, rajtuk bármikor segíthettek.” (Márk 14:7) – mondta az Üdvözítő. Vagyis olyan emberek, akiknek valamiből kevesebb jutott, mint a többieknek. Nincs házuk, hazájuk, gyenge az egészségük, a képzettségük hiányos, veszélyeztetett körülmények között élnek, hátrányos helyzetűeknek mondhatók. Ilyen szegény tehát voltaképpen mindenki, akiken segíteni lehet és kell.

Amióta a társadalmi berendezkedés kialakult, létezik szegényügy és gondoskodás, mely az emberiség történetét végigkíséri, és egy-egy korra jellemző jegyeket mutat.

Az ókori Görögországban és Rómában közfürdők, közösségi szobák, aggok háza már működött. A római háborúkban megrokkantak, árvák pénzbeni segélyezése a közjóléti alapokból történt. A gyermekek kötelesek voltak eltartani szüleiket. A foglalkozás nélküliek, koldus sorban tengődő munkátlanok természetbeni juttatásokat kaptak, az ételajat, gabonát, gyümölcsöt, ingyenes földhasználatot a császári vagyontól biztosították.

A középkori európai állam a gondoskodást nem tekintette feladatának, a nagycsalád szerepe volt elsődleges. A járványok megjelenése esetén megszervezte a karantént, majd a járványügyi szolgáltatásokat.

A XVII. századig a szegénygondozás egyházi feladat volt a keresztény vallás szellemében, alamiznagyűjtés, osztás, jótekonnykodás jellemezte.

Marginális korszakban¹ (1601–1850) a szegényügy kezelésében megjelent az állam. Angliában az ország egészére kötelező szociális törvényt 1601-ben alkották meg, a végrehajtása a községek feladata lett. Elkülönítették az „érdemes és az érdemtelen szegénységet”. 1834-ben törvényt alkottak, dologházakat hoztak létre. (Zárt szegénygondozást, büntető és szociális intézmény formájában működtették.)

A XIX. század közepétől az állam és a társadalom felelőssége megnőtt.

A német (*bismarcki*) rendszert a nyílt szegénygondozás jellemezte. Alapelve: elsődleges az egyén, a család, csak ezután a közösség, a hatóság segítsége. Keresték a legalkalmasabb eszközt az „önsegítés segítéséhez”. Állami felelősségnek tartotta a társadalombiztosítás kiépítését. Az alapját a kirótt adók (járulékok) képezték.

¹ Marginális korszak, szociálpolitikai korszak megjelölése, mely átmeneti, határeset a középkori egyházi szegénygondozás és a kapitalista fejlődés szélesebb körű összefogást megjelenítő szegénygondozás között. (szerk.)

Az angolszász, skandináv szegénygondozás az adókból fizetett szolidaritáson alapult, állampolgári jogú juttatások voltak.²

A szociálpolitika intézményeinek kiépülése Magyarországon és a Jászságban 1871–1944

Magyarországon jellemző volt a megkésett gazdasági és társadalmi fejlődés. Nálunk a szociális gondoskodás az egyházra hárult.

Az első magyar szegénytörvényt 1871-ben alkották meg. A feladatokat illetőségi községekre osztották le. Szegénykatasztert készítettek, szegény alapot hoztak létre, inségakciót szerveztek. Az állam törvényt alkotott, de továbbra is a hitfelekezetek, a községek, és civil szervezetek végezték a szociális munkát.

Ezután egyre inkább előtérbe került a csecsemő, a kiseddóvás.

1885-ben alapították a Fehér Kereszt Országos Lelenház Egyesületet és fiókjait, a Budapesti Országos Első Gyermekegély Egyletet. A Fehér Kereszt fővédnöke Stefánia főhercegnő, a trónörökös özvegye lett. 1894-ben már a nagyobb városokban 16 fiókin-tézete volt.

Kórházat alapítottak Budapesten a IX. kerület Tűzoltó u. 7-9 sz. alatt, ahol a rászoruló gyermekeket ingyen gyógyították. Tényben leánynevelő intézetet alapítottak.

1891. évi XV. t. cz. rendelkezett a 3–6 éves gyermekek testi és erkölcsi védelméről.

Az 1898. évi XXI. t. cz. valamint az 1901. évi VIII. t. cz. lerakta a gyermekvédelem alapjait. Ugyanakkor szükségessé vált, hogy az állami gyermekvédelemnek kiegészítő részét képező társadalmi szerv is működjön és segítséget nyújtson a konkrét esetekben.

Ez a társadalmi szerv az 1906. február 15-én életre hívott *Országos Gyermekvédő Liga*, amely felvállalta azokat, az állam által nem támogatott, de szükséges szociális programokat, amelyek nélkül a gyermekvédelem nem működhetett.

Létrehozták az *Országos Gyermekvédő Alapot*, ennek kamatjövendelméből és ebből fedezték a gyermekvédelem összes anyagi szükségletét. Munkásgyermekek részére berendezett otthonokat, ingyen tejesztő intézeteket, napközi otthonokat, népkonyhákat, szünidei fürdőkonviktusokat és szünidei gyermektelepeket, egyesületeket hoztak létre.³

1915-ben megalapították a Stefánia Szövetséget. A szövetség célja a terhes nők gondozása, a csecsemők betegségének megelőzése, a betegek ápolása volt. A belügyminiszteri rendelet 1917-ben az anya- és a csecsemővédelmet állami feladatnak nyilvánította és a Stefánia Szövetséget bízta meg a gyakorlati kivitelezésével.

Az Országos Gyermekvédő Liga és a Stefánia Szövetség emblémája

2 http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/szocialpolitikai-korszakok-europai-magyar-ppt.original.pdf

3 https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_Jamk_59_1867_1950/?query=ONCSA

Stefánia belga királyi hercegnő
(Rudolf tórnörökös özvegye, –
Lónyay Elemér herceg felesége –
a Stefánia Szövetség alapítója.)

Jászberényben a Stefánia Szövetség védőnői

1918-ban Jászberényben vizsgázott csecsemővédőnőt alkalmaznak, kinek feladata a csecsemők látogatása volt. Tevékenységüket 1921-ben átvette az Amerikai Vöröskezeszt, melynek támogatásával Jászberényben felállították az Anya- és Csecsemőgondozási Intézetet.⁴

A társadalombiztosítási törvényt 1927-ben alkották meg, mely az ipari munkások betegségi, baleseti, öregségi biztosítását volt hivatott rendezni.

1927-ben P. Olsvay Oswald megalapította az Egri Norma⁵ szerinti külsős szegénygondozás szervezetét, melyet a települési „Szegényügyi Bizottság” koordinált, és a szegénygondozó nővérek bevonásával oldotta meg.

1930-ban megalapították a Zöldkeresztes Szolgálatot, és megkezdték az országban a védőnőhálózat kiépítését.

Zöldkeresztes Szolgálat védőnőhálózatának jelvénye

Védőnői szolgálat emblémája

⁴ SUGÁRNÉ Koncsek Aranka: A szegénygondozás, az orvoslás és a közegészségügy története Jászberényben 2000. 97. o.

⁵ Az Egri Norma a magyar szegénygondozás különleges formája, 1927-es alapítás után 9 évvel, 1936-ban a rendszer a Magyar Norma nevet kapta és az egész országra kiterjesztették. 1950-ig működött.

Tóth Ilona Aquinata jászberényi ferences szegénygondozó nővér a rendi öltözetében

P. Kiss Szaléz

A szegényügyi törvény 1931-ben kimondta, hogy a segélyezés, szegénygondozás, a koldulás rendjének kérdése lakóhelyi feladat.

1936-ban P. Kiss Szaléz⁶ közreműködésével Jászberényben letelepítették a ferences szegénygondozó nővéreket, akik az Egri Norma szerint megkezdték a külső szegénygondozást. Ezzel egy időben megszüntették a koldulást Jászberényben. Megindították a szervezett adománygyűjtést, melyből központilag támogatták a rászorulókat.

A harmincas évek közepétől szemléletváltás történt, az állami felelősségvállalást helyezték előtérbe, melynek alanya a többgyermekes család és nem az egyén. Fő célja az agrárnépesség helyzetének javítása. Létrehozták a „Többgyermekes Családokat Segélyező Alapot”.

Ezen alap forrásaként a gyermektelenek fokozottabb adóztatását és a hagyatékából való részesedést jelölte meg.⁷

1938-tól kiépítették a jászsági védőnőhálózatot. A védőnők végezték a tanácsadást, látogatták a terhesanyákat, gyermekágyasokat, csecsemőket, kisdedeket.⁸

1938-ban a vármegyei szociális tanácsadók és a Zöldkereszt védőnőinek segítségével a belügyminiszter vezetésével felmérték az ország szociális szükségleteit.

1939-ben megkezdődött jászsági egészségházak építése, tudógondozók létrehozása, tejakciók szervezése, szegénysorsú gyermekek ebédeltetése.

1941-ben összevonták a Stefánia Szövetség, a Zöldkereszt, a tüdőgümőkór gondozók és különféle egészségügyi szolgálatok által végzett el látást. Ez időtől az egészségvédelemmel egy szervezet foglalkozott, a Zöldkeresztes Szolgálat, ami mögött az Egészségvédelmi Szövetség állt.⁹

A munkanélküliség kezelése minden korának az egyik legnagyobb feladatai közé tartozott.

6 P. Kiss Szaléz OFM. (1904–1946) ferencendi szerzetes, 1934–1937 között Jászberényben filozófiai lektor, a növendékek magisztere, a házitanács tagja, rendes és nagybőjti hitszónok, a laikusok lelkevezetője, a vincés nővérek és a növendékek gyóntatója. Konceptiók perben a szovjet hadbírótság halálra ítélte és 1946. december 10-én kivégezték. Rendtársai a gyónási titok vértanújaként tisztelik.

7 http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/szocialpolitikai-korszakok-europai-magyar-ppt.original.pdf

8 SUGÁRNÉ Koncsek Aranka, 2000. 104. o.

9 U. o. 2000. 102. o.

Szegény gyermekek ebédeltetése a ferences kultúrházban Jászberényben

Az 1920-as és a 30-as években a legalacsonyabb jövedelemmel a mezőgazdasági idénymunkások rendelkeztek, akiknek a helyzete továbbra is kilátástalan maradt.¹⁰ Évente 180–200 munkanap alatt kellett a család fenntartásához szükséges jövedelmet megkeresni. A hiányzó 100–120 munkanap kieső jövedelmének pótlására vezették be 1930-tól az ínségmunka akciót. A földművelésügyi minisztérium kimondta, hogy segílyt nem oszt, hanem ahol szükséges nagyobb arányú ínségmunkát biztosít a rászorulóknak.¹¹ Az ínségadókból végzett ínségmunkára elsősorban a nagyobb családokkal bírók kerültek felvételre.

Jászberényben 1930 őszén az ínségmunka keretében szinte megszűnt a munkanélküliség. 450 ember állt munkába, ezek nagyobb része a Szelei úton dolgozott, az út árkolását, feltöltését olyan minőségben készítették el, hogy ez lett az alapja a később megépített makadám útnak. A Jászberényben mintegy negyven utca árkolását, egyengetését¹², a régi Korcsolyapálya és a Libalegelő feltöltését, (ide épült a tisztviselő-telep) végezték el.¹³

1936-ban nagyon komoly földmunkát végeztek az ínségmunka keretében: Imrédy út, Neszúrben, Öregerdőben, Hajtán. *„Évszázadok óta nem volt ekkora földmunka. Vannak helyek, ahol 100 méterre is talicskázzák a földet”*, adta hírül a Jász Hírlap.¹⁴

Jászboldogházán az árkolási munkákban vettek részt az ínségmunka keretében.¹⁵ Jászfényszaruban pl. Zsámbok felé egy ezer méteres utat építettek és máshol is igyekeztek rendbe hozni az utakat, épületeket stb.¹⁶

A '30-as évek végére világossá vált, hogy csak összehangolt munkával lehet eredményesen kezelni a szegényügyet.

10 <http://www.magyartortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/tarsadalom-eletmod-es-eletviszonyok-a-horthy-korszakban.html>

11 Jász Hírlap (későbbiekben J. H.) 1932. 09. 24. 3. o.

12 J. H. 1930. 05. 04. 1. o.

13 J. H. 1930. 12. 20. 1. o.

14 J. H. 1936. 02. 01. 1. o.

15 J. H. 1933. 03. 11. 3. o.

16 J. H. 1922. 10. 29. 2. o.

Időközben jelentősen megszorodtak a társadalom különböző szervezeteiben a nagycsaláddal kapcsolatos problémák, szükségessé vált, hogy egységes szemléletet tükröző jogszabályok és intézkedések készüljenek a szociális és családvédelmi tennivalók terén.

Az 1940. évi 23. tc. megteremtette a gazdasági alapot a magyar családvédelmi- és a társadalompolitikai célkitűzések részletes kidolgozásához, melynek megvalósítása szükségessé tette az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) létrehozását.

SZOCIÁLIS LAKÁSPROGRAMOK

Munkáslakások, munkás-házak, cseléd-házak

A huszadik század első felének egyik legnagyobb társadalmi gondja volt a szegény emberek lakáshoz juttatása, ennek kezelése nagy múltra tekint vissza. Magyarországon a munkáslakások építése a gyárak körül már az előző század fordulóján megkezdődött, ezzel megjelentek az ún. munkástelepek: a Rimamurány-Salgótarjáni Vasművek munkás-házai és a Kispesti Állami Munkástelep, közismert nevén Wekerle-telep.¹⁷

„A Wekerletelep építése 1908-ban kezdődött meg, Wekerle Sándor politikus, miniszterelnök (és egyben egy ideig pénzügyminiszter) kezdeményezésére... A munkástelepen az 1925. év végéig összesen 1007 ház épült 4412 lakással.”¹⁸ Épültek földszintes és kétszintes épületek. Az építkezés irányítását Kós Károly, majd 1913-tól Tornallyay Zoltán végezte. A telepen tervezett középületek közül mindenekelőtt a népoktatásügyet szolgáló épületeket húzták fel. 1911–1914 között négy iskolát és két különálló óvodaépületet létesítettek 48 tanteremmel, 18 óvodahelyiséggel és két fedett tornacsarnokkal. 1912-ben felépítették a rendőrkapitányság épületét és a lovasrendőr-laktanyát, a következő évben pedig a postamesteri hivatal készült el.¹⁹

A Wekerle-telep utcái

17 HÁMORI Péter: ONCSA Egy szociálpolitikai és építészeti kísérlet Magyarországon 65 év távlatából In. Országépítő 2004/2. 5–12. o.

18 <https://hu.wikipedia.org/wiki/Wekerletelep>

19 <https://hu.wikipedia.org/wiki/Wekerletelep>

A Wekerle-telep házai Kispesten

A Jászságban, például Jászapátin is épültek szociális munkáslakások, melyet a megyei törvényhatósági bizottság megszavazott. Erről egy újsághírből értesülhetünk.

„A munkás-házak telkeit folyó év (1912.) február hó 20-án délelőtt szemelte ki Tóbiás kir. államépítészeti főmérnök községünkben. A tíz munkás-ház a kiséri-út végén, a szőlők előtt lévő 2400 négyszögöl területen fog felépülni. A kiszemelt telkek átvétele rövidesen megtörténik. Úgy halljuk, hogy Tóbiás mérnök egyelőre csak nyolc munkás-ház építését javasolja, mert több ház nem férne el a kiséri-úti fronton. Mi azonban azt hisszük, hogy bátran fel lehet építeni a megyei törvényhatósági bizottság által megszavazott mind a tíz munkás-házat, mert két munkás-házat el lehetne helyezni a szőlőkhöz vezető út mentén, ahol bőven akad hely. És sehol sincs az megírva, hogy a munkás-házaknak egy egyenes vonalba kell esniük. Kérjük az illetékes köröket, hogy erre az eshetőségre is legyenek figyelemmel az építés megkezdése előtt. Kár lenne két munkáscsaládot elűtni kényelmes, egészséges otthonról csak azért, mert két ház elhelyezése megtörné az egyenes vonalat.”²⁰

Munkás-házak Jászapátin a Petőfi Sándor úton

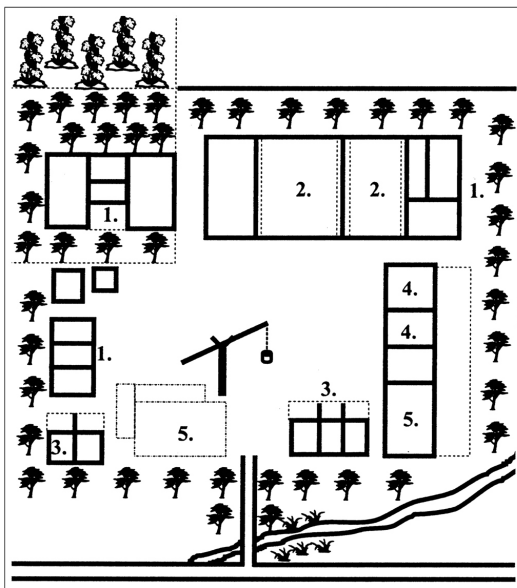
20 Jászapáti és Vidéke 1912. 02. 25.

E tíz ház meg is épült, közülük három átépített állapotban még 2017-ben is meg volt. E telkeken épült házakból még néhány, átalakított formában áll a kiséri (ma Petőfi Sándor) úton.

Míg a munkás-házak többségében, elsősorban a városi társadalmi problémák kezelését szolgálták, addig az agrárlakosság komoly szociális nehézségekkel küszködött. Darányi Ignác földművelési miniszter már 1907-ben nagyszabású tervet dolgozott ki a falusi lakáshelyzet megoldására. Elfogadták a cselédtörvényt, mely a nős cselédek számára írta elő az önálló lakás megépítését természetbeni juttatásként.²¹

Megvalósulásának nyomai számos helyen, főleg a dunántúli (Zichy, Nádasdy, Eszterházi, Cziráky) uradalmakban, a közelben Egreskátán a Keglevich, Kerekudvaron a Gosztonyi birtokon még ma is fellelhetők. A Jászságban a nagyobb gazdák tanyáin is építettek cseléd-házakat. Példa erre Jászapátin a Sedon-, a Dósa-, a Pethes-tanyákon valamint a jászjákóhalmi határban id. Horváth Gábor tanyája, ahol két cseléd-ház is látható a képen. (Egyik az istálló végében, majd a később épült külön önálló ház.)

Horváth Miklós tanyája Jászjákóhalmán

Határrész: Bodorgyep

Út: 1881-es térkép szerint Apáti út-dűlő, 1895-ben Bodorgyep-dűlőként jegyezték

Tulajdonos: id. Horváth Gábor, Horváth Miklós, ifj. Horváth Gábor

Építés éve: 1890 előtt, legutolsóként a kastély épült, amely az 1970-es években még állt.

Földterület: 96 kat. h. egy tagban, (80 kat. h. szántó, 12 kat. h. rét, legelő, 1 kat. h. szőlő 3 kat. h. tanyahely)

Állatállomány: lovak, 6 pár magyar ökör, egy pár bivaly, 12 tehén, 10 növendék marha, komoly juh állomány, sertés, baromfi, méh és galamb

Lebontva: 1945 után folyamatosan.

A képen 1. számmal jelölt épületek közül egy a gazda háza, míg a másik kettő a cseléd-ház

Az első világháború idején megsérült katonák elhelyezésére 1914-ben kezdték építeni a Mária Valéria-barakk kórház épületeit. Majd a háborút követően, amikor ezek az épületek kiürültek, az iszonyú lakáshiány enyhítésére tovább bővítették. 1033 egyszobás, komfort nélküli lakásban 8 000 ember talált otthonra.²² (átlagosan 7–8 fő)

²¹ HÁMORI Péter: ONCSA Egy szociálpolitikai és építészeti kísérlet Magyarországon 65 év távlatából In. Országépítő 2004/2. 5–12. o.

²² <http://egykor.hu/budapest-ix--kerulet/maria-valeria-telep/3065>

A Barakk kórház épületei Budapesten

A Mária Valéria-telep Budapesten

A Nagyatádi-féle földreform házhely akciója

Az 1920-as Nagyatádi-féle földreform (1920. évi 34. törvénycikk.) végrehajtása négy osztási nemből történt: *házhelyrendezés, kishaszonbérletek osztása, örök tulajdonjoggal jutott földek osztása, legelőjuttatás.* A házhelyrendezés keretében 1925–1930 között mintegy 300 000 házhelyet osztottak szét az országban. Ezekért a föld árának a felét előre ki kellett fizetni, ráadásul az adó és a törlesztés terhére is viselniük kellett azoknak, akik ezt kedvezményes áron megkapták.

A földreform járszági megvalósulásáról dr. Czettler Jenő²³ írt: *„Maga a földbirtokreform se hozott újabb, nagyobb települést, mert tulajdonképpen nagybirtok a Jászság területén nincs, s így az igény jogosultaknak juttatott föld, leszámítva a jánoshidait és pusztakürtit, inkább házhelyszétosztás volt, aminek látható jele a munkás-házak minden jász*

²³ Dr. Czettler Jenő (1879–1953) egyetemi tanár, az MTA levelező tagja, az országgyűlés alelnöke, felsőházi tag, a jákóhalmi kerület országgyűlési képviselője 1927–1935 között. A Jászok Egyesülete Budapesten szervezet alapító elnöke.

községben fellelhető új utcái, néhol városrészei. Az árokszállásaiak, jászági föld híján, a birtokreform kapcsán már a Heves megyei Visznek községből nyertek körülbelül 350 holdat.²⁴ Az új birtokosoknak a kormány vetőmagot, tenyészállatot és facsemetét bocsátott a rendelkezésére.

Jászberény városa nem csatlakozott a Nagyatádi földreformhoz, mert a város 1921-ben ingyen telket biztosított a Szelei út végén és a Fehértói temető környékén az igénylőknek. Majd 1925-ben ismét előkerült a kislakásépítés ügye és a Szelei út és a Fehértói temető környékén, olcsó pénzért a város jórahaló munkásemberei között ismét telkeket osztottak. A telkek ára négyszögölenként 2–3 aranykorona volt és öt év leforgása alatt kellett visszafizetni. A házakat pedig három év alatt kellett felépíteni. Hadiözvegyek és hadiárvaék előnyben részesültek.

Munkás-házak a Szélmalom utcában, Jászberényben

Munkás-házak a Szeli úton, Jászberényben

Jászapátin a telekrendezés lehetőségével élve 135 igénylő átlagosan 245 négyszögöl nagyságú telekhez jutott. Megkötések is voltak, két éven belüli építési, valamint eltulajdonítási és terhelési tilalom. A telkek mind be is épültek a Kossuth Lajos úton, a Szabadság út, a Szőlő utca, Petőfi Sándor út szegletében és számos helyen még a településen. E házak

24 <http://vfeke.vfmk.hu/00000113/05fej.htm>

is „munkás-ház” néven váltak ismertté.²⁵ Hasonló intenzitással foglalkoztak a házhely-rendezéssel más településeken is, Jászkiséren 104, Jászfényszaruon 166, Jászfákóhalmán 23, Jászládányon 165 igénylő jutott építési telekhez.²⁶ Ezek a házak a pénz és a típusstervek hiányában gyakran erősen kifogásolható minőségben készültek el.

Munkás-házak 2004-ben Jászapáti a Kossuth utcában
(Zagyai Anna és Kovács Sándor háza)

Szoc. polos-házak Jászapáti, a munkás-házak helyén épültek
(Az épületeket 2018-ban lebontották.)

MÁV kolóniák

A MÁV is gondoskodott a vasutasok lakáshoz juttatásáról. Az Osztrák-Magyar Monarchia idején a vasúthálózat kiépítése nagy ütemben folyt. Ezzel egyidőben a működtetéséhez a szakembergárda kiképzése mellett a lakhatási körülményeiket is biztosítani kellett. Vasutastelepek épültek az ország számos vasúti csomópontja környékén. A kelenföldi vasutastelep a dolgozók és családtagjaik részére a 19. század végén épült ki, a lakóházak mellé templomot is emeltek.

²⁵ Tanyavilág, eltűnt világ, szerk: dr. Suba Györgyné I. kötet 38. o.

²⁶ TOLNAY Gábor: Epizódok a Nagyatádi-földreform jászsági végrehajtása történetéből In: Jászsági évkönyv 1995. 111. o.

A MÁV gépgyár lakótelepe Budapest VIII. kerület

A Kelenföldi-lakótelep egyik háza és a Szent Gellért templom

Kertes-házak és lakótömbök épültek a vasutasoknak Rákospalotán, Ferencvárosban, Józsefvárosban és Kőbányán is.

Az Újszászt Vámosgyörkkel összekötő vasútvonal, az előző századfordulón két részben épült ki. Ekkor emelték a szolgálati lakásokat a vasúti sínek mellett, az állomás területén pl. pályamesternek, málhásnak, váltókezelőnek stb.

1918 ősztől a magyar államvasút működtetésére alkalmazott személyzet az elvesztett területeken nehéz helyzetbe került. Az ott újonnan berendezkedő hatalom ugyanis a legtöbb esetben mint a régi rendszer kiszolgálóira tekintett rájuk, s emiatt ha nem is rögtön, de elenséggé váltak. Ezután indult meg a vasutasok menekülése az anyaország felé. A menekült vasutasok számát maximum 20 000 főre becsülték, családtagokkal együtt közel 70 000–80 000 emberről volt szó. Az Országos Menekültügyi Hivatal (OMH) szerint 1921 szeptemberében például a menekültek miatt a MÁV 4617 tehervagonját volt kénytelen nélkülözni vagonlakások kialakítására.

1924 nyarán, az OMH utolsó összeírásakor például még 850 kocsiban éltek családok a pályaudvarok oldalvágányain. A '20-as évek második felére sikerült a vagonlakásokat teljesen felszámolni. A MÁV az állami vállalatok

közül talán egyedüliként, a fővárosban 1920-ban 17 épületben 235 lakást, a Podmaniczky utcában pedig egy 114 lakásos bérházat építtetett alkalmazottainak.

Jászapátin a málhás-ház és a pályamester-ház

Vasutas-házak Budapesten

A MÁV vidéken is igyekezett a lakhatás körülményeire megoldást találni, több településen akkor épültek meg a jellegzetes vasutas-házak, kolóniák.²⁷ Jászapátira a Felvidékről menekülő vasutasok települtek, akik számára épült a vasutas-ház sor a Pélyi úton (Széchenyi út végén).²⁸ (Első lakói: Dobai Viktor, Tóth Ferenc, ?, Győri Miklós, Miklósi József, Szigetvári János.)

²⁷ <http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/szutsig12-4.pdf>

²⁸ Dobai Viktor, Tóth Ferenc, ?, Győri Miklós, Miklósi József, Szigetvári János

Vasutas-házak Jászpáti a Széchenyi út végén

Tisztviselő-telepek

Budapesten és szerte az országban, főleg a nagyobb településeken már a 19/20. századfordulón megkezdődött tisztviselő-telepek építése.

A józsefvárosi tisztviselő-telep házai

Tisztviselő-telep Józsefvárosban

Akik nem jutottak ilyen lakásokhoz, azoknak a kormány lakbértámogatást nyújtott. 1923-ban került napirendre, hogy a lakbértámogatásra fordított összeget a kislakás-építési támogatásra kívánja fordítani.

A Jász Hírlapban olvashatjuk, hogy „1926-ban Jászapáti házat épít a tisztviselőinek, melyre a nagyközség hitelt vesz fel.”²⁹ Ez a telep meg is épült a Lehel utca és a Nagymalom közötti részen.

Horváthi Dezső-féle tisztviselő-ház Jászapátiin – Bolyós András jegyző háza Jászapátiin

Plank Ferenc telekkönyvező háza Jászapátiin

Felmérés alapján megállapították, hogy Jászberényben 25–30 két- és háromszobás lakás megépítésére lenne szükség, mely jelentősen segítené a tisztviselők lakáshiányát.

Jászberényben 1929 szeptemberében határozatot hoztak, hogy a tisztviselő lakótelep létesítése céljából igénybe vennék a tanítóképző és a Rákóczi úttól jobbra eső területet (az egykori Libalegelő és a Korcsolyapálya területe). A terület tervrajzát rövidesen elkészítették. A gazdasági világválság miatt az építkezésekre csak jóval később került sor.

²⁹ J. H. 1926. 07. 18. 4. o.

„1935 nyarán a tisztviselő-telep megvalósításához 14 házhelyet árvereznek, 2,50 pengős³⁰ kikiáltási ár mellett, az árak 5 éven át kamatmentesen fizetendők vissza. Kötelezettséget kell vállalniuk, hogy meghatározott időn belül a telekre épületet kell emelni. Óriási az érdeklődés, ezért további házhelyeket fognak kijelölni. ... Hamarosan elkelt minden telek, 2,50 pengős áron. Szigorú rend szerint az építkezések meg is kezdődnek. Első tulajdonosok: Kupits Ferenc, Suba Lajos, Sass István, Sáray Károly, Némedy Jenő, Fábíán István.”³¹

Egykori tisztviselő-ház Jászberényben, a Sánc utcában

Az állam tovább szorgalmazta a munkásság lakásellátottságának javítását. „A gyárrakat kötelezik saját költségükre munkás-házak építésére”, olvashatjuk a Jász Hírlapban.³² *Családi házat, egészséges lakást a munkáságnak... felméréseket végeznek, hogy erre tervet tudjanak kidolgozni*³³.

Az 1920-as és 30-as években a legalacsonyabb jövedelemmel a mezőgazdasági idénymunkások rendelkeztek, akiknek a helyzete továbbra is kilátástalan maradt.³⁴ Évente 180–200 munkanap alatt kellett a család fenntartásához szükséges jövedelmet megkeresni.

A '30-as évek végére világossá vált, hogy csak összehangolt munkával lehet eredményesen kezelni a szegényügyet. Jelentősen megszorodtak a társadalom különböző szervezeteiben a nagycsaláddal kapcsolatos problémák, szükségessé vált, hogy egységes szemléletet tükröző jogszabályok és intézkedések készüljenek a szociális és családvédelmi tennivalók terén: Az 1940. évi 23. tc. megteremtette a gazdasági alapot a magyar családvédelmi és társadalompolitikai célkitűzések részletes kidolgozásához, melynek megvalósítása szükségessé tette az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) létrehozását.

30 A területet négyszögölben számították, 1 négyszögöl kerekítve 3,6 négyzetméter.

31 J. H. 1935.08.17.05. 3. o.

32 J. H. 1940. 06. 22. 2. o.

33 J. H. 1940. 06. 08. 3. o.

34 <http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/tarsadalom-eletmod-es-eletviszonyok-a-horthy-korszakban.html>

Az országos intézkedésekkel egyidőben Jászberény városa is keresi a kislakásépítési támogatások lehetőségét, erről tudósít a Jász Hírlap 1940-ben: „A város a sokgyermekes ínség-munkás (nincstelen) családok részére lakóházak építését tervezi, az évről-évre az e célra meghatározott összegek erejéig. A Dohánybeváltóhivatal mögött, a vashíd- és a borpince-dűlők közötti területet jelölte ki a közgyűlés. 25 évi lakbértörlesztés után magántulajdonba kerülnek a megépítendő munkás-házak”.³⁵ De az árvízkárosultak is kaptak támogatást: „Antal István 103 új házat adott át Jánoshidán az árvízkárosultaknak.” tudósított a sajtó.³⁶

---

35 J. H. 1940. 02. 03. 1. o.

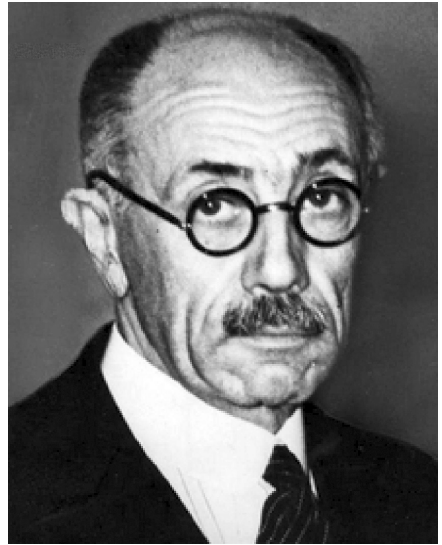
36 J. H. 1940. 12. 04. 1. o.

ORSZÁGOS NÉP- és CSALÁDVÉDELMI ALAP (ONCSA) LÉTREHOZÁSA

A négy évig tartó első világháború, a trianoni országcsönkítés, a világgazdasági válság súlyos anyagi és erkölcsi válságba juttatta az egész magyar társadalmat, de leginkább annak alsóbb rétegeit. A hadirokkantak, a hadiözvegyek, hadiárvak ellátása, gondozása, az elcsatolt területekről érkező hatalmas menekültáradat kezelése megoldhatatlan szociális terhet rótt az országra.³⁷ A termelésből éveken át több ezer munkáskéz esett ki, és a társadalom egészségtelenül nagy része vált eltartóból eltartottá.

Az általános anyagi leromlás igazi áldozatai éppen a nemzeti közösség legnagyobb megbecsülésre érdemes tagjai: a szegény sorsú, sokgyermekes magyar családok lettek. A megpróbáltatás olyan hosszú és mélységes volt, hogy ez az elesett réteg a viszonyok javulásával a szociális intézkedések sorozata után sem volt képes önmagától és hathatós segítség nélkül újra a társadalom felszínére kerülni.

A gazdasági világválságot követően, amikor külföldi kölcsönök segítségével a magyar gazdaság kezdett megerősödni, alapot hoztak létre a legszegényebb családok megsegítésére, szociális életkörülményeik javításának támogatására. E reménytelen helyzetben segített az 1940. augusztus 14-én kihirdetett XXIII. törvénycikk, mely az Országos Nép- és Családvédelmi Alap létrehozásáról rendelkezett.

A törvény két aláírója: Horthy Miklós kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök

A 2.§ leírta „...az alap célja a leginkább rászoruló néprétegek gazdasági, erkölcsi és szellemi felemelése útján az életviszonyok javítása és a kiegyenlítődés elősegítése, továbbá a népesség szaporodásának elősegítése. Az alap feladata különösen: a sokgyermekes családok

³⁷ A Menekültügyi Hivatal jelentése szerint 1927-ig 350 000 regisztrált menekült érkezett az elcsatolt területekről. De ez a valóságban 600 000-re tehető. A hétmillió lakosság számarányához képest nagy megterhelést jelentett.

intézményes támogatása, gondoskodás és a gyermekvédelem feladatainak ellátása. Főként a mezőgazdasággal foglalkozó családok boldogulásának szerves megalapozása, házhoz juttatása, kellő anyagi feltételekkel nem rendelkező, arra érdemes családok részére anyagi eszközök biztosítása stb.”³⁸ Teleki Pál egy komplex építkező, távlatos, több mint tíz évre előre tekintő szociálpolitikát akart megvalósítani. Tíz év alatt annyi pénzt szándékozott erre az alapra fordítani, amennyit a magyar hadsereg újrafelfegyverzése igényelt. Egymilliárd pengőt, ami akkor hihetetlenül nagy összeg volt. Ennek anyagi fedezetére az állam illetékjövödelmének a 27%-át, a helyi ínségadók helyett országos adót, a nép- és családvédelmi pótagót bocsátotta a kormány rendelkezésére. Ezen túl ez az alap pótolta az eddigi nyomor- és ínségnyhító akciókat.

Az 1941-es népszámlálás során már az ONCSA kérésére összeírták a négy és annál többgyermekes családok statisztikai adatait. Külön gyűjtötték családokként a tíz éven aluli gyermekeket. Ezt vették alapul a nagycsaládosok számának megállapításánál, azért nem a 3 gyermekeseket, mert akkor a rászoruló köre nagyon megnövekedett volna.³⁹ Az ONCSA lényege: nem segélyt, nem alkalmi segítséget adni az embereknek, hanem egy nagyobb juttatással, méghozzá kölcsön formájában – aminek egy része visszatérül az állam számára – „talpra állítani” a családokat.

Életre hívói világosan látták, hogy az alkalmi vagy épp rendszeres segély nem képes talpra állítani a családokat, hanem újabb szegénységet, újabb társadalmi problémákat szül. Évtizedek alatt tapasztalhatták, hogy azok, akik segélyben részesültek, egyre kevesebb lelkesedéssel igyekeztek munkát keresni. Gyakran belefásulva a megélhetés keresésébe, beérték akár a nyomorszinttel is, mely a gyermekeik hasonló életkilátásait vetítette előre.

A kormány családmentő szociális tevékenysége kiterjedt a visszacsatolt területekre is, melynek neve *Magyar a Magyarért Mozgalom* lett. Kárpátalján több település is az ONCSA tevékenységének köszönhetően alakult ki, illetve fejlődött. Ilyen település pl. az ungvári járásban Tiszaújfalú, melyet a negyvenes évek elején alapítottak magyar nagycsaládok letelepítésével. 1942 novemberében Kádár L. Levente belügyi államtitkár Bátyúban, Munkácson és Beregszászban ONCSA-házakat adott át. Beregszászban ez az „oncsás” rész a 8. számú Mikes Kelemen Középiszkola körül található. Kós Károly tervei szerint épült Kolozsváron a Monostorszegi ONCSA-telep.⁴⁰ Épültek még házak az Alap támogatásával Marosvásárhelyen, Kézdivásárhelyen, Délvidéken (a csángó telepéseknek)⁴¹, illetve a Felvidéken is: Magyarbél, Németbél, Pered, Szenc, Szimón, Zsitvabesenő, Érsekújvár, Királyrév és más településeken.⁴²

A juttatások nagyobbik része a családi kertés-házak építésére volt előirányozva, mégis sok pénzt juttattak a házak bővítéséhez, tatarozásához, sőt kész házak vételéhez is.⁴³

38 Érseki körlevél +2999. sz. 1942. V. 23-án. ikt. sz. 20/1942. s.k. Jászberény Nagyboldogasszony Főtemplom irattára.

39 MEGYERI Anna: ONCSA segítő munkája Nagykanizsán 1941–1945 között. In: Zalai Múzeum 7. 1997. Zalaegerszeg.

40 A kolozsvári Monostorszegi ONCSA-telep házait Kós Károly tervei szerint építették meg.

41 HÁMORI Péter: ONCSA. In: Országépítő 2004/25–12. o.

42 <http://ujso.com/napilap/regio/2012/07/25/hetven-eve-adtak-az-oncsa-hazakat>; Adatközlő Pósa-Homoly Erzsébet (1980 –) Nemesradnót (Szlovákia) 2017.

43 Ugar 1944. szeptember 15. 14. o.

Az ONCSA szervezeti kiépítése

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap szervezetéről és működéséről a m. kir. belügy-minisztérium 1940. évi 7.000. M.E. számú rendelete intézkedett.

Az alap hármastagozódású volt: felső-, közép- és alsófokú szervezettel működött.

Felsőfok, a központi szervei:

Országos Szociális Felügyelőség. Élén a minisztérium által kinevezett alkalmazott, az ügyvezető elnök állott, aki tagja volt – mint az alábbiakban is látható –, az Igazgató Bizottságnak is. A felügyelőség feladata volt a belügyminiszternek az „alappal kapcsolatos rendelkezéseit végrehajtani, és előkészítették az Igazgató Bizottság elé kerülő ügyeket, anyagokat. Ellenőrizték az Alap keretében folyó szociális munkát, saját szakelőadóik útján.

A felsőfokú tagozatot a belügyminiszter által megbízott államtitkár vezette. Ő felügyelte az Igazgató Bizottságot és az Országos Szociális Felügyelőséget, a csúcsszerveket.

Középfok

Az **Igazgató Bizottság tagjai** a BM Közjóléti és Közegészségügyi Osztályainak államtitkárai voltak, akiket a felülvizsgálattal bíztak meg.

Tagjai voltak továbbá az érintett miniszterek és a belügyminiszter által 6 évre megbízott személyek; legfeljebb 24 személy, valamint a Szociális Felügyelőség, a másik csúcsszerv ügyvezető elnöke. Az Igazgató Bizottság előadója az ügyvezető által kijelölt szociális felügyelő volt.

Az Igazgató Bizottság elnökét a minisztérium nevezte ki hat év időtartamára. Az elnök helyettese a felügyelőség ügyvezető elnöke volt.

Az Igazgató Bizottság feladata volt az alap munkatervének előkészítése, továbbá állást foglalt a hozzá utalt ügyekben. Az Igazgató Bizottság kinevezett tagjai a társadalmi-gazdasági élet kiválóságai közül kerültek ki. A minisztériumok biztosították a kijelölt ágazataik állandó képviselését.

A **törvényhatóság első tisztviselője** látta el az alappal kapcsolatos teendőket. A törvényhatósági közgyűlésnek tájékoztató jelleggel számot adott a munkáról. Ő készítette elő a törvényhatóság szociális munkatervét, annak költségvetési háttérét. Végrehajtotta a jóváhagyott szociális munkatervet, irányította és ellenőrizte a törvényhatóság területén az Alap céljainak megvalósítása érdekében működő intézmények munkáját. E feladatkörben hatósági vonalon munkatársa volt a szociális gondozó; gazdasági vonalon a törvényhatósági közjóléti szövetkezet ügyvezető igazgatója.

A munkamegosztás jelzi, hogyan funkcionált a rendszer a valóságban:

- a közjóléti előadó – a szociális felügyelőséget látta el; (A közjóléti előadó munkaköre főképpen a közigazgatásnak az ONCSA-val kapcsolatos területére terjed ki.),*
- a szociális gondozó – a zöldkeresztet képviselte; (A szociális gondozó munkaköre a társadalomnak az ONCSA-val kapcsolatos szervezése, környezettanulmányok elkészítése, ezek alapján a juttatásban részesülők kiválasztása, illetve erre vonatkozó javaslatlétel és a szociális juttatásban részesülők gondozása.),*
- a közjóléti szövetkezet – az ONCSA-t – reprezentálta. (Az ONCSA hatalmas szociálpolitikai programjának ügyintézéséhez, lebonyolításához jól működő gazdasági szervezetre volt szükség, mely a cégbíróságnál bejegyzett közjóléti*

szövetkezetekben valósult meg. Ezeket vármegyei szinten és megyei jogú városokként hozták létre, ezek irányítói a helyi közigazgatás alkalmazottjai közül kerültek ki (pl.: polgármester, jegyző, aljegyző stb.).

Alsófok

Ezt a szintet a főszolgabíró, illetőleg a megyei-városi polgármester mellett kijelölt, külön szociális előadó képviselte.

Ehhez a hármas tagozódású szociálpolitikai szervezethez kapcsolódott – minden szinten – a szociális gondozás szervezete, a zöldkereszt, mely a szociális adatfelvételt, a szorosabban vett szociális gondozási feladatokat látta el.

Az Országos Szociális Felügyelőség munkássága részint hatásköri, részint illetékeségi volt. Minden felügyelő szakmailag azzal foglalkozott, amihez leginkább értett. Ebben a minőségben mindegyikük a szakterületüket illetően az ügyvezető elnök referensei is voltak egyben. Ezen kívül minden felügyelő területi hatáskörrel is rendelkezett. Folyamatosan figyelemmel kísérték a területükön történő lépéseket. Az ország tizenkét kerületre volt osztva a tizenkét szakfelügyelő között.

E rendelet 1940. október 4-én lépett hatályba.⁴⁴

Közjóléti szövetkezetek

A közjóléti szövetkezetek az 1940. XXIII. tc. által létesített Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) vármegyei és városi végrehajtó szerveiként működtek.

A közjóléti szövetkezetekre vonatkozó 3500/1941. M.E. számú kormányrendelet szabályozta létrehozásukat és működésüket.

A szociálpolitikában – a gazdasági megoldás – a szövetkezet mint intézmény, teljességgel szokatlan és újszerű forma volt. A gondolat újszerűsége, bátorsága, tiszta elvi alapja megfogta a szociálpolitikai munkáért felelős személyeket.

Világosan látták, hogy a szociálpolitikában elsősorban a megelőzésnek kell érvényre jutnia. A segélyezés és a hozzá hasonló segítségformák csupán elemi katasztrófák, egyszeri problémák megoldását szolgálhatják. A szociálpolitikában az állam szerepe a meghatározó, és nem helyettesíthetik azt a jótékony célú egyesületek, karitatív megoldások. Az állam a polgárainak – egyszerűen létük jogán – köteles a megélhetést garantálni, ha arra maguktól nem képesek. A szövetkezeti gondolat az alamizsnának elfogadására kényszerült szegényeknek saját tulajdont kívánt adni, és meg akarta tanítani őket arra, hogy – mint vállalkozók, ahelyett, hogy végtelen segélyezésre szorulnának – ők maguk keresővé, sőt idővel adózó polgárrá váljanak.

A szövetkezeti eszmében minden együtt jelenik meg, vagyis mint minden valódi innováció, nem nélkülözi a komplexitást.

- Anyagi alapot nyújt, tulajdonhoz juttatja az embereket, ezzel megteremti az érdekeltségüket.
- Gazdasági, kulturális, egészségügyi – összességében humán – felemelkedést indít be egyidejűleg, ezzel az ország egészének kulturális felemelkedését segíti elő.

⁴⁴ http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dc-c8525663e0052a908?OpenDocument

- Folyamatos közösségi segítség és kontroll épül be a rendszerbe. A hiteleket vissza kell téríteni, és a kis közösség figyeli az eredményeket, s mindazt, ami a hitelekkel történik.
- Folyamatos gondozó-támogató rendszer segíti az önállósághoz vezető úton az egyéneket.
- A szövetkezet működési módja – mint gazdasági megoldás – a korabeli fejlettséget helyesen tükrözte. Ma talán megmosolyogtató, de az akkori idők realitása volt az egyes juttatási formák telepítése és a gazdasági, vállalkozási elképzelések egyszerűsége.
- Elvként kimondták, hogy az egyéni szükségletekhez kell igazodnia a juttatás formáinak, mennyiségének, és nem szabad többet adni, mint amennyivel az egyén megbirkózik, mint amennyit a felvevőképesége elbír. A gyakorlatban átlagosan 2–2,5 ezer pengőnél többet nem is igen adtak egy családnak.

Néhány példa a juttatásokra:

A legminimálisabb és legrövidebb juttatási formának tekintették a **kecskejuttatást**. Eltartása ugyanis a legegyszerűbb tartás mellett is lehetséges volt. Egy kecske akkoriban 25–30 pengőt ért. A juttatás fejében a tulajdonos a kecske árát köteles volt két év alatt letörleszteni úgy, hogy ivarérett korban két jerke gidát adott vissza. A kecsketej is jelentős hozamnak számított. A kecske, mint egyszerű állat, napi két liter tejet adott, ami tíz fillérrel számolva már jelentős bevételi forrásnak volt tekinthető. Azok számára, akik ebben az egyszerű juttatásban részesültek, a kecskéből származó bevétel – a végzett költségszámítások szerint – rendszerint az évi jövedelmüknek körülbelül az 1/6-od részét tette ki, tehát jelentős volt.

Megjegyzendő, hogy minden juttatási formára külön – és részletes költségszámítások készültek.

Említik még a libajuttatást. Ez már több feltételt igényelt a fogadó személyek részéről. Több ismeretre és kedvezőbb feltételekre volt szükség. Említik még a naposcsibe telepítést, a sertésjuttatást, és az ellátási formák közül talán a legvonzóbbnak tekintett tehénjuttatást.

De telepítettek méh-kaptárokat, foglalkoztak gabona magtári tárolásával, és biztosítottak vetőmagkölcsonzést is.

Ezen kívül iparosokkal olcsó ruhát, cipőt készítettek. Ezzel az iparosoknak munkát szereztek, főleg kis községekben, városokban, ahol nem volt a kisvállalkozási egzisztenciájuk kellően biztosítva, egyben ezzel az olcsó ruházati cikkekkel látták el a szegény lakosságot.

Nagyon jelentős volt, mint ellátási forma a ház és a háztelek juttatása. De juttattak hozzá építőanyagot is. Típusterveket adtak a vállalkozóknak, amelyeket be kellett tartaniuk. Annak érdekében tették ezt, hogy a falvakban is egészséges házak épüljenek. A házjuttatás – például Baranya megyei példa alapján – elnéptelenedett házak megvédelét is jelenthette.

A házépítéshez a költségszámítás szerint 1200 pengő volt átlagosan szükséges, amit a szövetkezet hitelezett, és 290 pengő volt az, amit a juttatott, akár vályog és más építőanyag, akár fuvarozás formájában hozzá kellett tgyen. A hitelt 12 évi törlesztésre és 2% kezelési költséggel számolva adták, így kellett visszatéríteni. A házakhoz a törlesztés megkönnyítése érdekében – miután általában kert is járt a lakóépületekhez – baromfi-, sertés- és egyéb állattuttatást is társítottak. Az egyéb juttatás nagyon fontos része volt az ún. facsmete akció. Az ONCSA-házakba beköltöző családok nemesített gyümölcs- és gazdasági fákat kaptak kiutalásként a faiskolától, hogy a kertjükben elültethessék. Jászapáti a Körtvélyes, Jászberényben a Michalik, Jászárokszálláson a helyi, Jászladányon a községi faiskolából szereztek be a kiutalt csemetéket. Az ONCSA keretből befolyt összeg maximum 50%-át fordíthatták építkezésekre.

A szövetkezet azonban csak másodlagos feladatának tekintette az előzőekben felsorolt különféle állat-juttatásokat és lakásépítési kedvezményeket. Legfontosabbnak tekintette a szabad munkaidő alapok – elsősorban téli – hasznosítását. Adatgyűjtéseket végeztek – ma úgy mondhatnánk, hogy átvilágították az egyes településeket –, és megállapították, hogy a munkával kihasznált napok száma alig haladja meg a kétszázat. Hiányzott 80–100 nap személyenként, melynek hasznosítása esetén az érintettek életszínvonalát javítani lehetett. A szövetkezet igazi feladatát éppen abban látták, hogy erre a munkaidő-alapra szervezzenek különféle hasznosítási megoldásokat. Egyszerűen munkalehető-séget adva a foglalkoztatásba is bevonták a rászorulókat.

Az erre szolgáló programba különféle, különös szakértelmet nem kívánó, illetve a földművelő emberek által korábbról is ismert tevékenységek kerültek, mint pl.:

- építőanyag előállítás (vályogvetés, beton-alapok és betonelemek készítése, téglaegetés, cserepek készítése stb.);
- kerítés-sodronyok előállítása;
- fűztelepítés és feldolgozás, kosárfonás és különféle kerti bútorok készítése;
- ciroktermelés és feldolgozás cirokseprű céljaira;
- tollgyűjtés, tisztítás;
- kendertermesztés és feldolgozás, szövés-fonás megszervezése;
- saját munkaformáihoz szerszámkészítés, tehát saját üzem, amelyben a saját szerszámok elkészülnek;
- népi kézimunkák készítése és értékesítése;
- kukoricaértékesítés (szárítás, górék építése, szárítóhelyek biztosítása, stb.);
- a szövetkezet napi áron összevásárolta a kukoricát, megszáritotta, tárolta és tavasszal értékesítette, ebből bevételi többlete támadt;
- trágyatelepeket is létesítettek;
- minta konyhakertészetet tancélokkal tartottak fenn, a termelvényekből iskolás gyermekek étkeztetését szervezték meg;
- különféle kismesterségek, – így szövő-fonó háztartási ismeretek stb. oktatása is szerepelt a programban;⁴⁵
- segítségnyújtás selyemhernyó-tenyésztéshez, gyógynövénygyűjtéshez;⁴⁶

45 http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dc-c8525663e0052a908?OpenDocument

46 Ugar 1942. 06. 15. 2. o.

Az egyes juttatásoknál a közigazgatás ellenőrzését is biztosították. A közigazgatás ezt szívesen vállalta, ugyanis a szövetszervezet mentesítette a helyi közigazgatást a korábbi közsegélyezési munkák tetemes részétől. A községek terhei is mérséklődtek, tehát a helyi önkormányzatok is érdekelték voltak a programban. Azokból, akiknek eddig a köz adott, most a közköltőségekhez járuló adózó polgárok lehettek, természetesen nem egy pillanat alatt.

Költségszámításokat végeztek a településeken arra vonatkozólag, hogy az adófizetők számának növekedése mennyire pozitív gazdasági – és természetesen emberi – szempontból. Lényegében a mai szóhasználatnál az emberi tőkébe történő beruházás hozadékát számították ki, igen korszerű megközelítésként.

A községek, települések átvilágítása után helyileg és rugalmasan állapították meg, hogy ott milyen gazdasági tevékenység élhet meg, mi az, ami iránt kereslet van, így juttattak el például az építőanyag, a kerítés-sodrony gyártásához, mert ezek akkor kurrens cikkeknek számítottak, és nagy felvevő piacuk volt. A korabeli gazdaság és a népesség állapotát vették figyelembe, amikor realizálható megoldásokat „találtak ki”.

A közjóléti szövetszervezet az alapító tagokból és a rendes tagokból alakult.

Az *alapító tag* a törvényhatóság, illetőleg – megyei városokban alakuló szövetszervezetknél – a megyei város közönsége. Az alapító tag, a szövetszervezet alapszabályaiban megállapított, de legalább 500 pengő névértékű alapítói üzletrésszel járult hozzá a szövetszervezeti üzletrész tőkéjéhez.

Rendes tagok olyan feddhetetlen előéletű magyar állampolgárok lehettek, akik a szövetszervezet céljainak megvalósítását a saját vagy családtagjaik személyes közreműködésével szolgálják.⁴⁷

A Jászberényi Városi Közjóléti Szövetszervezet

A Jászberényi Városi Közjóléti Szövetszervezetet a jászberényi és a porteleki ONCSA program lebonyolítása, koordinálása céljából hozták létre.

A szövetszervezet alakuló közgyűlését a törvényhatóság első tisztségviselője, Pénzes Sándor, Jászberény akkori polgármestere hívhatta össze. A helyi sajtóban felhívással fordult a város lakosságához.

„13.519/1941. k.i. határozat értelmében: a kormányzat nagyvonalú szociális munkájából akarja kivenni városunk is a részét akkor, amikor elhatározza a városi közjóléti szövetszervezet megalakítását. Ezért felhívást intézek mindenkihez, akinek szándékában áll tagként belépni a megalakítandó szövetszervezetbe, a belépési nyilatkozat aláírása és a 2 pengős üzletrész jegyzése végett a városháza hivatalos helyiségében jelentkeznek.”⁴⁸

A Jászberényi Városi Közjóléti Szövetszervezet 1941. augusztus 24-én 62 tag jelenlétében tartotta meg, alakuló közgyűlését. Pénzes Sándor polgármester visszatekintőjében említette, hogy „Széchenyi István már a kisemberek megsegítését, gazdasági megerősítését

47 http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dc-c8525663e0052a908?OpenDocument

48 J. H. 1941. 08. 09. 3. o.

és szövetkezetek megalakítását sürgette. Száz évnek kellett eltelni, hogy a magyar nemzet gerincét és alapját alkotó sokgyermekes családok gazdasági megerősítésére a közjóléti szövetkezetek megalakulhassanak.”

A miniszteri rendelet értelmében a szövetkezet elnöke a törvényhatóság első tisztségviselője. Jászberény estében a polgármester, Pénzes Sándor lehetett. A többi tisztségviselőit választani kellett.

A polgármester indítványa alapján a közgyűlés az alábbi személyeket választotta meg: Igazgatósági tag: Pesti Ferenc, Tóth László, Hamar László, Sárközy Ferenc, Simon Jenő, dr. Gerendássy János, dr. Erdős István, dr. Koncsek László és dr. Czigány Mihály.⁴⁹

Felügyelő bizottsági tag: Farkas László, Esztrenga Horváth András.

A szövetkezet igazgatósága ezután tartotta meg az első ülését, ahol a szövetkezet elnökének dr. Pénzes Sándor polgármestert, helyettes elnökévé Mosó Dezső helyettes polgármestert, ügyvezető igazgatójává dr. Czigány Mihály városi jegyzőt, ügyészévé dr. Gerendássy János v. t. főügyészt választotta meg.⁵⁰ A számviteli felügyeletet hivatalból Suba Lajos⁵¹ városi főszámvevő látta el.

A tisztségviselők névsora alapján megállapítható, hogy a város teljes egészében képviseltette a részvételét, és egyben a felügyeletét is.⁵²

Dr. Bálint Sándor közjóléti előadó, Emel Erzsébet szociális szakelőadó segítette a munkájukat. P. Kiss Szaléz is nagyon sok szociális probléma megoldásában segédkezett.⁵³

Dr. Czigány Mihály

49 Dr. Czigány Mihály (1906–1982) jegyző, a Jászberényi Közjóléti Szövetkezet ügyvezető elnöke.

50 J. H. 1941. 08. 30. 2. o.

51 Suba Lajos (1901–1991) városi főszámvevő, hivatalból a Jászberényi Közjóléti Szövetkezet főszámvevője is.

52 Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok megyei levéltára (Továbbiakban: MNL. JNSZML.) Jászberény város közigazgatási iratok V. 73. V. V. fond. főcsoport 73 fond 68/1946 686 doboz.

53 Adatközlő: Dr. Maczkó Barnáné Czigány Éva (1935–) Szolnok 2017.

A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezet

Működési területe az alsó- és felsőjászsági, valamint minden olyan megyei település volt, ahol külön városi közjóléti szövetkezetet nem létesítettek.

A szolnoki szövetkezet alakuló közgyűlését 1941. augusztus 25-én tartották Szolnokon.

Az elnöklő Alexander Imre alispán bejelentette, az aláírási ívek szerint az 517 tag 3718 db, a vármegye 2500 darab üzletrészjegyet jegyzett.

Az alapszabály-tervezet jóváhagyása után megalakították az igazgatóságot és a felügyelőbizottságot.

Az igazgatóság elnöke (a rendelet értelmében, vármegyei törvényhatóság első embere, választás nélkül): Alexander Imre⁵⁴ alispán.

Igazgatósági tag: Dr. Szalay Szabolcs⁵⁵ vármegyei főjegyző, dr. Bagossy Károly tiszti főügyész, dr. Mészáros Antal árvaszéki elnök, dr. Ács Ferenc aljegyző, gróf Szapáry Gyula földbirtokos, vitéz Szalay Pál a v. m. Gazdasági Egyesület elnöke, Polgár Béla országgyűlési képviselő, Balázsovich László földbirtokos, Nemoda József kiskazda, Nachtigál Károly és Csaba János mezőgazdasági munkások, továbbá a szociális felügyelőség kiküldöttje és egy, a földművelésügyi miniszter által jelölt tag.

Megválasztották az öt tagból álló felügyelőbizottságot is.

Ügyvezető igazgató: Tornyos Ferenc. „Ez a választás mindenképpen szerencsés volt; hiszen Tornyos Ferenc szaktudása, a bankszakmában szerzett gazdag tapasztalata, jó szíve, nemes baráti érzülete, higgadtsága, derült kedélye s egyéb kitűnő tulajdonságai valósággal predestináltak ennek az állásnak a betöltésére.”⁵⁶ Nagy feladat várt rá.

A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezet székhelye: Szolnok Csonka u. 4. volt.⁵⁷

Mindkét közjóléti szövetkezet alapszabálya az 1940. augusztus 14-i XXIII. törvénycikk, és a m. kir. minisztérium 1941. évi 3.500. M.E. számú rendelete figyelembevételével készült el.

Alexander Imre

Dr. Szalay Szabolcs

54 Alexander Imre (1883–1969), JNSZVM alispánja 1920–1944 között.

55 Dr. Szalai Szabolcs (1902–1942) JNSZVM aljegyzője, majd főjegyzője 1928–1942 között.

56 Jász Ujság 1941. szeptember 2. o.

57 Jász Ujság 1941. szeptember 2. o.

A közjóléti szövetkezet célját az alapszabályban a következőkben jelölték meg: Kézpénz- és anyaghitel nyújtása, a jogosult családok tagjai részére munkaalkalmak biztosítása.

A közjóléti szövetkezet igazgatósága döntött a juttatások formájáról:

- A juttatások elbírálásánál elsősorban a mezőgazdasági lakosság köréből érkezett kérelmeket vették figyelembe. Ezek közül azokat, akiknek négy, vagy négynél több 18 éven aluli gyermeke van, vagyonának értéke az 5 000 pengőt nem haladja meg, és jövedelme 150 pengőnél nem több.
- A 18 éven aluli gyermekek számát tekintve ez a határ a vagyonnál és a jövedelemnél módosulhat.
- Ingatlannal már rendelkezők számára építkezés céljából kölcsönöket adhattak, és a szövetkezet javára jelzáloggal terhelték meg az ingatlant.
- Ingatlannal egyáltalán nem rendelkezők, támogatásra szorulóknak, ingatlant (házat) törlesztésre kaphattak. Ebben az esetben a tulajdonjogi átírás csak a tartozás teljes kiegyenlítése után következik be.
- Építkezésre adott kölcsönnél, valamint ház-, telek- vagy kertjuttatás esetén a juttatásban részesülők kamatot nem fizetnek.
- Építkezésre kölcsön valamint ingatlan legfeljebb 30 évi törlesztésre adható, ingóságok vételára legfeljebb tíz évre hitelezhető.
- Az adott kölcsönből egy éven felül, de a 18. életévét még be nem töltött negyedik gyermek után 10%-ot, minden további 10–10%-ot enged el a szövetkezet. Az elengedés azonban a tartozás 70%-át nem haladhatja meg. A tartozás keletkezése után született gyermekeknél az elengedés csak a még hátralévő tartozásra vonatkozott.
- Indokolt esetben a szövetkezet a kérelmezőt állatjuttatásban részesíti. Ilyenkor az átadott tehen, ló, disznó vagy kecske járlatlevelét a tartozás letörlesztéséig a községi előjárásnál letétként őrzik.
- A megélhetésükben veszélyeztetett családok részére munkaalkalmak biztosításáról a közjóléti szövetkezet gondoskodik a községben található nyersanyagok figyelembevételével, ugyancsak a helyben üzhető háziipar meghonosodásáról és szükség esetén a termelt, kereskedelmi célra alkalmas termékek értékesítéséről.
- Kézpénz- és anyaghitel nyújtása, a jogosult családok részére munkaalkalmak biztosítása.

A szociális gondozói tevékenység

Az Országos Szociális Felügyelőség által kirendelt szociális gondozók segítették a szövetkezetek munkáját. A szociális gondozók tanítói képesítéssel rendelkeztek, fizetési besorolásuk is hasonló volt. Feladatukként a környezettanulmányok elkészítését jelölték meg.

Az ONCSA szociálpolitikájának végrehajtásában a fő támasz a Stefánia Szövetség lett, mely kiépítette az anya- és csecsemővédelmi hálózatot. Tevékenységüket a zöldkeresztes mozgalom tovább bővítette, és elkezdte az intézményes gondozói hálózat kiépítését. A mozgalom feladata elsősorban a falvakban az anya- és csecsemővédelem, az iskolás gyermekek egészségvédelme, a legveszélyesebb fertőző betegségek elleni küzdelem lett. Szervezte a rászorultak házi ápolását, ellátott egyes szociális-élelmezési feladatokat is.

Iskolafogászatiakat, napközi otthonokat állított föl, egészséges kutakat létesített. Központjai a tisztiorvosok által irányított falusi egészségházak voltak, a feladatokat (köztük tanácsadásokat, rendeléseket, rendszeres családlátogatásokat) az ún. zöldkeresztes védőnők látták el.⁵⁸

A védőnők rendszeresen kijártak a programban résztvevő családokhoz. Tanáccsal segítették őket, de ugyanakkor ellenőriztek is, hogy a férj munkát vállal-e, hogy a feleség tisztán tartja-e a lakást, rendszeresen neveli-e, iskolába járattja-e a család a gyerekeket. Elvárták, hogy a juttatásban részesülők egymást is segítsék. A 730/1940. BM. számú rendelet 1941. január 1-től a teljes anya- és csecsemővédelmet országosan a zöldkereszt feladatkörébe utalta, a 25 éve anya- és csecsemővédelemmel foglalkozó Országos Stefánia Szövetség a zöldkereszt mozgalmat támogató Országos Egészségvédelmi Szövetséggé alakult át, kiépített intézményhálózatát annak rendelkezésére bocsátva.⁵⁹ (A Stefánia csak 6 000 lakosnál népesebb községekben működött, viszont a cél éppen az volt, hogy egészen kis helyeken is – ahol orvost csak ritkán láttak – a tudatlanságból, nemtörődömségből eredő magas csecsemőhalálozást csökkentsék.)

„Jászberényben 1933 tavaszán indult meg szerény kertek között ez a nagy és áldásos nemzetmentő munka. A haladást mi sem bizonyítja jobban, minthogy 1942-ig 600 családot gondoznak és ez a szám állandóan növekszik. 1941-ben már 3000 egyén jelent meg tanácsadási órákon, és kért orvosi tanácsot, 1941-ben már 4000 esetben végeztek orvosi vizsgálatot és kapott tanácsot. Az igazolt betegek pedig mindjárt gyógyszert is kaptak, valamint részesültek ingyen tej és cukorakcióban. Azok, akik jobb módban éltek, azok is tanácsot kaptak...

1941 júniusa óta ezek a tanácsadások az állam által épített és a vármegye költségén jól felszerelt és berendezett egészségházban történtek kedden és pénteken délután. Ma már korszerű röntgenkészülék, kvarc és laboratórium áll a tanácsadó orvos rendelkezésére és ségítésére.

Ezt a sokoldalú nemzetmentő munkát, annak ügyvitelét ellenőrzi a belügyi kormányzat részéről a m. kir. tisztiorvos, aki magára vállalta a gyermekek iskolaorvosi és fogászati szűrővizsgálatait.

Jászarokszalláson az intézményes egészségvédelem 1929-ben indult meg az anya- és csecsemővédelemmel, mely akkor csupán ingyenes vizsgálatra és a tanácsadásra szorítkozott. Ettől függetlenül a szegénykataszterben felvett betegeket a községi orvosok 1934-ig saját, azután 1940-ig a községháza alkalmilag berendezett melléképületében gyógykezelték. Ezt követően a rendelés már az Egészségház korszerű épületében történik. A Zöldkereszt révén 1937-től évente 30 anya és 120 gyermek (csecsemő, óvodás, népiskolás) részesült tej- és cukorakcióban. 1941-ben 170 tanuló kapott ingyen ebédet.” – írta Császár Elek.⁶⁰

Jászberényben 1942. november 6-án megalakult a Közjóléti Munkaközösség. Ugyanazt a feladatot hivatott megvalósítani békeidőben, mint a Bajtársi Szolgálat a háborús viszonyok között.

A munkaközösség feladata a legelesettebb társadalmi osztályhoz tartozó családok fokozott erkölcsi és anyagi érdekvédelme, rendszeres gondozása és támogatása. Közös szerve a már működő szociális, jótékony, gazdasági, hitbuzgalmi és népnevelő egyesületeknek. Támogatója a közjóléti ügyeket intéző hatóságoknak.

58 <http://lexikon.katolikus.hu/Z/Z%C3%B6ldkereszt%20mozgalom.html>

59 <http://lexikon.katolikus.hu/Z/Z%C3%B6ldkereszt%20mozgalom.html>

60 Ugar 1942. február 1. 4., 9. o.

Feladatkörei: közvetítő feladat, véleményező szerep, tevőleges közreműködés a szociális gondozási munkákban. A közjóléti szövetkezet munkáját támogatják. A jászberényi Közjóléti Munkaközösség ügyvezető igazgatója Kovács Lajos volt.⁶¹

A szociális reformok hívei nemcsak a gyermekek, hanem a felnőttek képzésére is hangsúlyt fektettek. Ezek az évek a tanfolyamok, gazdaképzők, parasztkollégiumok, nép-főiskolák szervezésének időszakát jelentik. E korszak megmozdulásának, egyik legszebb példája a nép főiskolai mozgalom beindítása.

Az ONCSA juttatásainak bővülése 1942–1944 között

A születések számának növelése érdekében 1942-ben kormányrendeletben tették lehetővé a házassági kölcsön igénybevételét: a feltételeket a sajtóban is közzétették: „... házassági kölcsönt igényelhet minden 32 éven aluli házasulandó, ha a jegyesek együttes havi jövedelme nem haladja meg a 300 pengőt, illetve, ha közös vagyonuk 5 000 pengő értékénél kevesebb. A kölcsön kamatmentes, havonként az összeg egy százalékával kell törleszteni, továbbá a törlesztés minden gyermek után egy évig szünetel, s a negyedik gyermekkel a kölcsönt a házastársak letörlesztették. Folyamodni az alispánhoz vagy a polgármesterhez lehet, s a kölcsönöket az országos Nép- és Családvédelmi Alap folyósítja.”⁶²

1943. október hó 29-én megjelent a belügyminiszter 548.340/1943. sz. rendelete a nép- és családvédelmi ösztöndíj létesítéséről. Az ösztöndíj a leginkább támogatásra szoruló néprétegek erkölcsi és szellemi felemelésének elősegítésére szolgál.

Célja, főként mezőgazdasággal foglalkozó, sokgyermekes családokból származó

- iparos kereskedelmi tanoncok,
- nép főiskolai, munkás főiskolai és szaktanfolyami hallgatók,
- szakiskolai tanulók,
- egyetemi és főiskolai hallgatók,
- középiskolai tanulók támogatása.⁶³

„Az ösztöndíj elnyerésére jogosult minden kifogástalan magaviseletű, jeles tanulmányi előmenetelű tanuló (tanonc, szaktanfolyami hallgató stb.), ha más helyről olyan ösztöndíjat nem élvez, amely az előbb felsorolt tanulmányok megkezdésére és tovább folytatására már magában elegendő. Az ösztöndíjban részesülés azonban nem érinti a ruha- és a cipőjuttatást.

Az ösztöndíj odaítélésének szempontjából sokgyermekes családból származónak kell tekinteni azt, akinek legalább 3, vagy ennél több élő testvére van.

Ösztöndíjat a m. kir. belügyminiszterhez címzett bélyegmentes kérvényben kell kérelmezni, és a pályázó lakóhelye szerint illetékes törvényhatóság első tisztviselőjéhez, illetőleg megyei városban lakóknak a megyei város polgármesteréhez kell benyújtani.

[...] Az ösztöndíj összege az 1943. évre iparos és kereskedő tanoncok, szaktanfolyami hallgatók és középiskolai tanulók esetében havi 80,- pengő. Az egyetemi és főiskolai hallgatók pedig havi 120,- pengős ösztöndíjban részesülhetnek. [...]”⁶⁴ Kovács Lajos ügyv. igazgató

61 KOVÁCS Lajos: Közjóléti munkaközösségek. In: Ugar, 1942. november 15. 2. o.

62 Ugar 1942. február 1. 1. o.

63 Ugar 1943. november 15. 3. o.

64 Ugar 1943. december 15. 6. o.

Felhívták a polgármesterek figyelmét, hogy a rendelet értelmében, elsősorban gazdasági, ipari, kereskedelmi, másodsorban az olyan szellemi pályára készülők kérelmét kell figyelembe venni, akik falun szándékoznak elhelyezkedni. Az ONCSÁ-nak ugyanis elsőrendű feladata volt a főként mezőgazdasággal foglalkozó népréteg szellemi felemelésének elősegítése. *„Ennek megfelelően arra kell törekedni, hogy a falu, esetleg a mezőgazdasági jellegű város esetleges túlnépesedése ipari, kereskedelmi és magasabb rendű mezőgazdasági pályára terelődjék, hogy a tehetségesek a nekik megfelelő, lehetőleg gyakorlati életpályákon helyezkedhessenek el, végül, hogy a falu leendő szellemi munkásai (jegyző, lelkész, orvos, tanító, óvónő stb.) magából a falu népéből kerüljenek ki. Csak utolsó sorban és kivételesen vehetők figyelembe a más szellemi foglalkozási ágakban elhelyezkedni szándékozó pályázók.*

Az évi állomány 3%-át lehet előirányozni gyermeknevelés címén: sokgyermekes családokból származó tehetséges ifjaknak tanyai internátusokban, gazdasági szakiskolákban, tanoncotthonokban, népfőiskolákon, középiskolákban, főiskolákon és egyetemeken történő esetleges taníttatására szolgáló összeget lehet előirányozni. E célból a főző, háziipari, gazdasági állattenyésztési és egyéb tanfolyamok költségeit is elő kell irányozni. Bp. 1944. május hó. A miniszter rendeletéből: Dr. Streicher Andor s.k. ny. alispán, elnökhelyettes...⁶⁵

Jászberényben a nagyszámú jelentkező közül az alispán az alábbi személyeknek hagyta jóvá az ösztöndíj folyósítását: Szebenyi János, Erős Gizella, Erős Ilona 80 P., Kaszab Sándor, Hájos János, Balogh Miklós, Zaják Terézia, Harmath József 120 Pengőt kaphattak személyenként havonta.

Jászberényben az 1944. évi költségvetésben ruha és cipő segélyre, tanfolyamokra, és napközi otthonok fenntartására 8 200 Pengőt használtak fel.⁶⁶

A kormány az Országos Nép- és Családvédelmi Alap tevékenységének kibővítésével kívánta segíteni a hadigondozottakat.

Jászberény városában és a Jászság 15 községében 1941-ben az alap keretében történt produktív és karitatív juttatások összesen:

Produktív juttatások:

Kertes családi ház 43 esetben, házépítési kölcsön juttatás 16 esetben, háztartási kölcsönjuttatás 16 esetben, tehén, ló, kecske, angóranyúl, libajuttatás 39 esetben, gazdasági felszerelés 2 esetben. Összesen 328 841 P értékben.

Karitatív juttatások:

Zöldkeresztes tejakció a Jászság minden községében volt, összesen 39 639 P. értékben. Nyári napközi otthon 13 községben működött. Fenntartási költsége 18 104 P. Gyermekruházási segélyt három község kapott, összesen 3 000 pengőt. Zöldkeresztes cukorakcióból a Jászság 5 700 pengőt kapott.⁶⁷

Jászfényszaru községben az árvizes alapból 1940- és 1941-es években házépítésre és házjavításokra/alafalazásokra kaptak segélyt a károsultak, de a vonatkozó iratok egy része megsemmisült, ezért csak részben tudták rekonstruálni az adatokat.⁶⁸

Az Ugar c. jászberényi folyóiratból értesülhetünk arról, hogy 1942 őszén a jászsági települések milyen igényekkel jelentkeztek az ONCSA akcióhoz.

65 MNL. JNSZML. Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 68/1946. 686 doboz.

66 U. o.

67 Ugar 1942. június 15. 2. o. ONCSA és a közjóléti szervezetek feladatköre.

68 MNL JNSZML JNSZ vármegyei alispáni iratok, IV. fondfőcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz. Gyula Ferenc főjegyző 1948. aug. 23-án kelt levele.

Jászkákóhalmán: a főjegyző jelezte: „tekintettel arra, hogy a kecskeenyésztés már ott elterjedt, 15–20 db kecskejuttatása feltétlenül kívánatos volna.”

Jásztelken: a főjegyző tájékoztatása alapján „8–10 db tehén juttatása volna szükséges. A jövő évben feltétlenül megoldható lenne a nyári napközi otthon felállítása. Tekintettel arra, hogy csak egy tanító van a községben, ezért túl van terhelve, és így a napközi otthonhoz felügyelőt is küldjenek ki. Sokan foglalkoznak a kukoricafosztás háziipari feldolgozásával így ennek intézményes megszervezésére és vele kapcsolatos háziipari tanfolyamra feltétlen szükség van.

Alattyánban: Az 1941. évi árvizes házakból 4 ház építéséhez anyagihiány miatt hozzá sem fogtak, legsürgősebb feladat lenne ennek a 4 háznak a felépítése. A községben mintegy 25 katasztrális holdon len, kendertermesztéssel kívánnak foglalkozni. A község kenderáztatót bocsájt a termelők rendelkezésére, termeléssel és feldolgozással kapcsolatban a tél folyamán egy tanfolyamra van szükség. 35 holdon, melyek apróbb parcellákból állnak és kisemberek tulajdonát képezik, gyümölcsöst kívánnak létesíteni, melyhez facsemetéket és anyagi támogatást kérnek.

Minden támogatást megérdemelnek a Pusztamizse uradalomból alakított kishaszonbérleteken dolgozó sokgyermekes családokból álló bérlők. Kívánatos volna, hogy ügyük olyanképpen rendezhetnék, hogy haszonbérüket örök áron megválthatnák. Gazdasági megerősödésüket előnyösen elősegítené haszonbérletként 25–30 db birkajuttatás. Összesen több mint 300 birkát lehetne így juttatni az arra rászorultaknak.

Az egész község, de különösen a nagycsaládok ágyneművel, lepedővászson, angin stb. szinte alig rendelkeznek, szükség volna ilyen téren is a segítségre.

Rövid időn belül eléri a falut a Zagyva szabályozás és így ott helybéli sokgyermekes családok kordéval szép keresethez jutnának, legalább 6 családnak kellene 2 lovat 2 kordét juttatni. Összesen 12 ló és 12 kordé.”

A katonaságtól kiselejtezett bakancsokból és csizmákból szintén nagyobb támogatást kér a főjegyző.

Jászfelsőszentgyörgyön: az 1943. évi munkaprogram keretében nagyállatból 5 tehén és 4 ló juttatását kérik. ... „Kisiparra 2 000 pengő, baromfira 500 pengő juttatás volna szükséges. Kenderfeldolgozóra, kenderáztatóra nagy szükség volna a községnek, megfelelő hozzásegítése és útbaigazítása esetén szívesen foglalkoznánk vele, kukoricafosztás háziipari feldolgozása és ennek intézményes megszervezése sok gyermekes családnak nagy segítséget nyújtana.”

Pusztamonostoron: 12–14 db tehénjuttatásra jeleztek igényt, 15 család igényelt kecskejuttatást. „A kukoricafosztás feldolgozása egyetlen faluban sem volna fontosabb, mint ebben a községben.”⁶⁹

Dr. Péntes Sándor Jászberény polgármestere a következőképpen nyilatkozott a város háborús szociális helyzetéről 1942 decemberében.

A feltett kérdés:

Hogyan működik a városi Közjóléti Szövetkezet és milyen a város szociális gondoskodása?

69 Ugar 1942. november 15. Szociális problémák a Jászságban.

„A Közjóléti Szövetkezet másféléves működése alatt sokgyermekes szegény családok részére 41 házat épített, ezek közül 25-öt⁷⁰ már át is adott az erre rászorulóknak, 16 ház építése pedig most van munkában. (Porteleken – szerk.)

Törpebirtokosok részére vásárolt 46 db tehenet, 11 db lovat, 10 db anyabirkát, 20 db kecskét, 65 000 pengő értékben.

Juttatott továbbá 6 családnak kocsit és gazdasági felszereléseket 6 600 pengő értékben. A szövetkezet támogatása 143 sokgyermekes család önállóságát tette lehetővé. Jövőben az állami juttatás összege emelkedik, és az alapot növelik az esedékes törlesztések.

Február és április hónapokban kb. 200 szegény sorsú gyermeket étkeztettünk a Szent Ferenc-rendiek Napközi Otthonában, nyár folyamán pedig a Kereszt utcai óvodában 50, az újerdei iskolánál 35 gyermek ellátásáról és a napközi foglalkoztatásáról gondoskodtunk. Harmincöt belvív rongálta házat hozattunk rendbe a kormány támogatásával.⁷¹

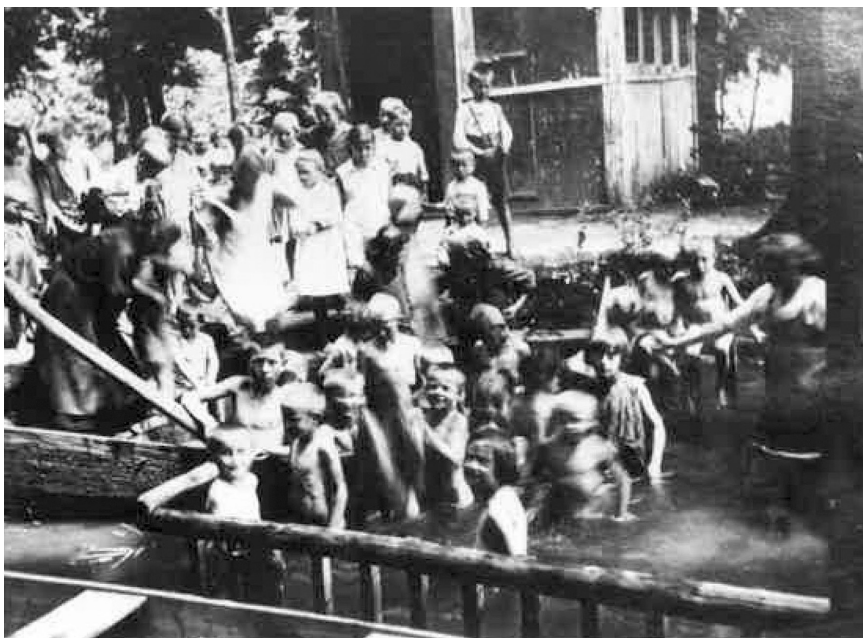
Szent Ferenc-rendiek Kulturháza és Napközi Otthona

A Szent Ferenc-rendiek Kulturháza előtt, 200 szegény sorsú gyermekről készült csoportkép 1942 tavaszán

70 23 házat az Áldás és a Sirkert utcában 3 házat a város más részén adtak át.

71 Ugar 1942. december 15. 3. o.

A gyermekek fürdetése a Zagyvában, a volt Bathó-strandon, a rendház kertjének végében

Játék és szabad foglalkozás a Szent Ferenc-rendiek Kultúrháza udvarán

A jászberényi Közjóléti Szövetkezet 1940–1943 közötti pénzfelhasználásról készült jelentése:

ONCSA ellátmány bevétele	516 667 P.	
Befolyt törlesztések		
Házhely	10 978 P.	
Házépítés tatarozás	44 539 P.	
Gazdasági felszerelés	36 076 P.	
Kiadási oldal		
Házépítés, tatarozásra	165 882 P.	60%
Gazdasági felszerelésekre	9 580 P.	3%
Nagyállat	80 402 P.	28%
Kisállat	5 462 P.	2%
Kisipar, kiskereskedelem	50 P.	
Egyéb	6 498 P.	2%
Nagyállat veszteségi tartalékalap	2 937 P.	1%
Kezelési költség követelések	12 299 P.	4%
Eddig összesen:	283 110 P.	100%
Adósok:		
Egyéb adósok	4 096 P.	
Meg nem térült gyermek kedvezmények	44 539 P.	
Veszteség	618 680 P.	(be nem hajtható törlesztések, hadászati kiképzések, bevonulások miatt stb.) ⁷²

Jászberényben, 1944. május 22-én az alábbi kölcsönöket és segélyeket hagyták jóvá:

Házasodási kölcsön	1 000 P.
Gyermekétkeztetési alap akciós	823 P.
Zöldkeresztes rendes tej akció	100 P.
Napközi otthonok fenntartása	1 936 P.
Sokgyermekes anyák jutalmazása	325 P.
Főispáni segélyezett	450 P.
Gyermeknevelési segély	200 P.
Tehénjuttatás	6 db
Kecskejuttatás	5 db

Ökör, ló, valamint kocsi juttatás is történt.⁷³

Csak a jászkiséri helyzetről maradt jelentés:

A szövetkezet baromfi és sertés segélyakcióját hirdették meg, melyet kevesen vettek igénybe. Példa erre Jászkisér községből a főjegyző jelentése, hogy „*a nagy takarmányhiány miatt ez idő szerint baromfi, sertés kiosztási akcióra nem jelentkezett senki.*

Jászkisér, 1942. márc. 1.”

⁷² MNL. JNSZML Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 686 doboz.

⁷³ MNL. JNSZML Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 686 doboz.

Jászkisér község 1943-as elszámolás alapján, az ONCSA ellátmányából, az alábbi kölcsönöket és segélyeket juttatta a rászorulóknak:

Házasodási kölcsön	1 000 P.
Gyermekétkeztetési alap akció	823 P.
Zöldkeresztes rendes tej akció	100 P.
Napközi otthonok fenntartása	1 936 P.
Sokgyermekes anyák jutalmazása	325 P.
Főispáni segélyezett	450 P.
Gyermeknevelési segély	200 P.
1942. évi árvizes akció	3 208 P. ⁷⁴

Kádár L. Levente államtitkár a miniszter nevében, körlevélben fordult valamennyi törvényhatóság első tisztségviselőjéhez 1944. augusztus 21-én.

„A Belügyminiszter: 546/1944 OSZF számú rendeletének értelmében: az Országos Hadigondozó Szövetséggel kötött megállapodásban az ONCSA 600 családi ház építésére vállalt kötelezettséget, hogy azokat a Szövetség jelenlegi háború hadiözvegyeinek juttathassa.

Az Országos Hadigondozó Szövetség elnöke 18/247/944 sz. intézkedésében valamennyi törvényhatósági bajtársi szolgálat elnökét felkérte, hogy a vármegyei (városi) szociális szakelőadóval érintkezésbe lépve a községi bajtársi szolgálatok bevonásával válasszák ki azokat a hadiözvegyeket, akik hájzuttatásra tekintetbe jöhetnek, és ezek családi és hadigondozó törzslapjait terjesszék fel a Szövetséghez.

Tájékoztatásul közlöm, hogy csak olyan hadigondozott család vehető figyelembe:

1. Amely a közjóléti szövetkezetek ügyvitelei szabályzatának II.2 §-ában megszabott feltételeknek megfelel.
2. Ahol az apa a most folyó háborúban hősi halált halt. (Az eltűnteket egyelőre figyelmen kívül kell hagyni.)
3. Ahol legalább kettő 16 éven aluli hadiárva maradt és ezek az anyjánál nevelődnek (egyenlő gyermekszám esetén mindig a fiatalabb gyermekű özvegyet kell javaslatba hozni.)
4. Ahol a hadiözvegy édesanya tudomásul veszi, hogy egyelőre csak bérlőként lakik a házban, és kijelenti, hogy a törlesztő lakbér fizetésének pontosan eleget tesz.
5. Tudomásul veszi, a hadiözvegy továbbá azt, hogy a tulajdonba írás fele részben hadiárva gyermekei, felerészben a saját nevére történik majd.⁷⁵

Tudatta, hogy az ONCSA házak egy részének juttatását már függőben tartották, azért, hogy azokat a fenti cél szolgálatába állíthassák. Ezen megyék és települések között nem említi Jász-Nagykun-Szolnok vármegyét. E nemes cél érdekében a jászszági településeken már nem kezdték meg az építkezéseket, egyrészt a hatalmas anyaghiány, másrészt novemberben ideérkező front miatt.⁷⁵

⁷⁴ MNL. JNSZML Jászkisér nagyközség közigazgatási iratok V. 617.b. V. fond főcsoport 268. fond 686 doboz 68–326. sz. iktatott anyagok.

⁷⁵ Jász Múzeum Történeti Dokumentációk Tára (Továbbiakban: JMTD) 89–201.1.

Reklám, közhírelés

Az ONCSA program elindításához szükség volt a megfelelő tájékoztató felhívások közzétételére a sajtóban és minden más lehetséges fórumon keresztül. Az országos, a helyi sajtó, az olvasóköri, civil szervezetek is részt vettek a tájékoztatásban. Ebből az egyház sem maradt ki: Szmrecsányi Lajos egri érsek a körlevelében részletesen ismertette az ONCSA tevékenységét, kérte papjait a rászorulókat értesítésére és a meghirdetett szociális program támogatására.⁷⁶

A Jász Újság így tájékoztattott: „A kérelmeket a község házában kell benyújtani. Csak olyanok kérhetnek, akiknek megélhetési alapjuk a törpebirtok, illetve mezőgazdasági vagy ipari termelés keretében végzett testi munka.

A beadott kérvényt először a falu jegyzője bírálja el, az ő megjegyzésével kerül a községi szövetkezet igazgatósága elé. Az Országos Szociális Felügyelőség által kirendelt szociális gondozók a kérvény alapján környeztanulmányt végeznek. Az igazgatóság döntése után a juttatás lebonyolítása, könyvelése, nyilvántartása stb. következik.”⁷⁷ A községi szövetkezetnek Jász-Nagykun-Szolnok vármegyében a rendelkezésére kb. egymillió pengő állt. Jelentős összeg volt, amely a szociálpolitika új fejezetét nyitotta meg.⁷⁸

A kormány nem vette le a napirendről a munkások szociális lakásprogramjának a megvalósítását sem. Az ONCSA akcióval párhuzamosan munkáslakások építését tervezte. A Jász Hírlapban olvashatjuk: „1941-ben az iparügyi miniszter bejelentette, hogy a kormány a közeljövőben megvalósítja a korábban már kidolgozott **munkáslakás-építések** részletes tervét. A munkáslakásokat az újonnan kialakított városrészekben fogják felépíteni. A gazdaságosság érdekében ez a városrész – törvényes intézkedéssel – negyven esztendőn át adómentességben részesül. Egy munkáslakás összköltsége a részletesen kidolgozott tervek szerint 5 500 pengőre rúg. Minden munkás egyenlő, évi 320 pengős törlesztéssel szerzi majd meg a lakás tulajdonjogát. A számítások szerint tíz esztendő alatt körülbelül **6 500–7 000 új munkáslakás** épül az ország különböző ipari gócpontjaiban, illetve azokon a helyeken, ahol nagyobb gyártelepek vannak.”⁷⁹

76 Érseki körlevél +2999. sz. 1942. V. 23-án. ikt. sz. 20/1942. s.k. Jászberény Nagyboldogasszony Főtemplom irattára.

77 Jász Újság 1941. szeptember 2. o.

78 Jász Újság 1941. szeptember 2. o.

79 J. H. 1941. 02. 08. 2. o.

A MEGVALÓSULÁS

Típustervek

Az ONCSA szociálpolitikai-program kiemelt feladata a kislakásépítés volt, melynek végrehajtása a legnagyobb körültekintést kívánta. A program megvalósításának kezdetén az 1940–1941. évi árvizek a falusi lakóházak ezreit rongálták meg. Közvetlenül az árvizek után a helyreállítási költségeket közadakozásból fedezték. Később az Országos Szociális Felügyelőség által az ONCSA költségvetéséből emelték az új falusi lakóházakat, ugyanakkor tevékenységük kiterjedt a helyreállítási munkálatokra is.

Az 1940–1941. évi árvízkarosultak számára épített új házsor Páhiban

Az újjáépítés alkalmával a **Magyar Ház Barátai munkaközösség** tagjai gyűjtéssel, tervekkel, tanácsokkal támogatták a kormánybizottságot, hogy az új házak a technikai és egészségügyi követelményeken túl a tájjellegnek is megfeleljenek. Az ONCSA az itt szerzett tapasztalatokat felhasználva kezdett korszerű falusi ház-építési programot.⁸⁰ A családi házak tervei az Országos Szociális Felügyelőség Műszaki Osztályán készültek. Az ott dolgozó 4–5 tervező és vezetőjük, Tóth Kálmán szerint **e házaknak a magyar nép ízlését és a magyar táj építészeti hagyományait kell tükrözniük.**

A tervezők tapasztalataikat felhasználva az ONCSA részére hét alaprajzot dolgoztak ki. Ahhoz, hogy az építőanyag-kiutalás és a pénzügyi részletek egyszerűbbek legyenek, országosan mindössze **hat alaprajzi elrendezést, és néhány alváltozatot engedélyeztek.** A népi motívumoknak így csak a falazat kialakításakor, a tetőszerkezet megtervezésekor, a tornác beépítési módjánál jutott szerep. Közegészségügyi és esztétikai tekintetben sokkal kevesebb megalkuvásra kényszerültek a tervezők. A lakások falazati anyaga városok és

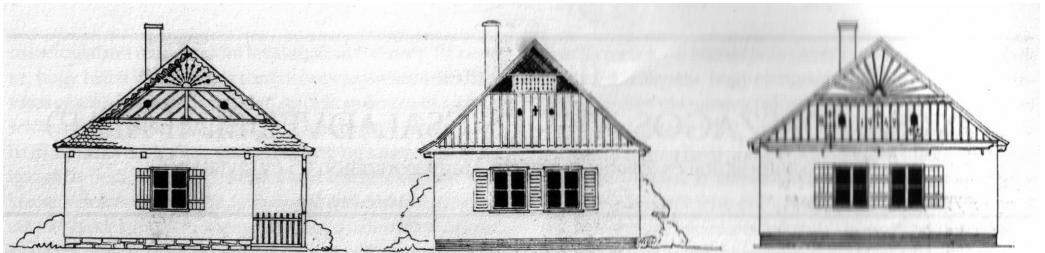
⁸⁰ Újjáépítés Beregben In. Országépítő 2002/1. szám melléklete.

néhány vidéki település kivételével⁸¹ a legtöbb esetben vályog volt, de mindig ragaszkodtak a téglá vagy a kő alaphoz és a szigeteléshez.⁸² A vályog nem csak olcsóbb volt, hanem a vályogverés a kiszemelt családnak is munkalehetőséget teremtett.

A külső kivitelnél – az egységes alaprajz mellett – az adott tájegység népi építészeti formáinak követése jellemezte a títusterveket:

- Karancsság (Nógrád megye)
- Jász-Nagykun-Szolnok megye
- Fábiánsebestyén (Csongrád megye)
- Szatmár megye északi járásai
- Komárom megye északi járásai
- Tisza-menti alaptípusok készültek, ezekből választhattak.⁸³

Homlokzati títustervek képei:

Különböző tájegységekre tervezett utcai homlokzatok: Karancsság (Nógrád-m.), Jász-Nagykun-Szolnok megye és Fábiánsebestyén (Csongrád m.)

Karancsság (Nógrád megye) – Jász-Nagykun-Szolnok megye – Fábiánsebestyén (Csongrád megye)

Szatmár megye északi járásai, Fábiánsebestyén község és Komárom megye északi járásai tervezett típusházak utcai véghomlokzatai

Szatmár megye északi járásai – Fábiánsebestyén község – Komárom megye északi járásai

A Jászságban (Jászapátin, Jászberényben, Jászládányon, Jászárokszálláson) a Jász-Nagykun-Szolnok megyei títusterv szerint történt a kivitelezés.

A külső kivitelnél a mérnökök a títustervekhez alkalmazkodva az alap méretétől, falak magasságától stb. nem térhettek el, az épületek külső jegyeiben azonban kisebb-nagyobb változtatásokat megvalósíthattak, szinte tisztán ugyanazt alig-alig követték. Esetenként a házak belső terében is módosítottak.

81 Pusztaszabolcsi ONCSA-házak verestégla fallal készültek.

82 MEGYERI Anna: ONCSA segítő munkája Nagykanizsán 1941–1945 között. In: Zalai Múzeum 7. 1997.

83 Újjáépítés Beregben. In: Országépítő 2002/1 szám melléklete.

Az építéseket és az anyagok elosztását a minisztérium építési osztálya fogta össze, és egyben irányította is azt. Megyei szinten a JNSZ vármegyei építésvezető: Pápay Miklós irányította a munkákat.

Kisajátítások

Az ONCSA-program szervezése már 1941-ben konkrét formát öltött, a közzóléti szövetkezetek megalakulása előtt, 1941 nyarán a jászsági települések jegyzői az alispáni hivatalból a főszolgabíró vagy a polgármester útján kapták az értesítést, hogy – ha a községek telket tudnak biztosítani a sokgyermekes családok részére – megkezdődhet az ONCSA akció megvalósítása. Majd az ún. jegyző gyűlésen tájékoztatták az érdeklődőket az alap felhasználásnak feltételeiről és a megvalósítás folyamatáról, de a jegyzőknek csak egy része vállalkozott e program szervezésére, annak ellenére, hogy szabályozták a településeknek az ONCSA akcióban való részvételét is: „... a községek elöljáróságai tíz igénylő jelentkezése esetében kötelesek megindítani a házhelyek kisajátítására irányuló eljárást.”⁸⁴

Bistey László Jászapáti akkori jegyzője elmondta, hogy mindenki tudta, hogy hatalmas feladat előtt állnak, nagy erőfeszítést kíván a terv megvalósítása. „*Én úgy éreztem, hogy ezt a lehetőséget meg kell ragadni, hiszen a településen nagy számban éltek rászoruló, sokgyermekes családok.*”⁸⁵

Bistey László jászapáti jegyző

Ezt követően a jászberényi és a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közzóléti Szövetkezetek végezték a szükséges telkekhez, a földterületek kisajátítását a helyi közigazgatás bevonásával.

A kisajátítás szinte kivétel nélkül a város/község szélén elhelyezkedő birtoktesteket célozta meg. Jászberényben több saját telekkel rendelkező sokgyermekes család épített ONCSA támogatással házat a város különböző pontjain.

84 Jászvidék 1942. 02. 07. 2. o.

85 Adatközlő: Bistey László (1907–1992) Jászapáti 1992.

A házhelyek nagyságára vonatkozólag a kisajátítások előtt már számításokat végeztek, és megállapították, hogy „egy 160 négyszögöles kert ellátja egy 5–6 tagú család évi zöldségszükségletét. ...”⁸⁶ Fő törekvés volt, hogy a falusi házak nagyobb, legalább 600, míg a városiak 100–200 négyszögöles házhelyeken épüljenek.

A közbjóléti szövetkezetek már szem előtt tartották ezt az előirányzatot, és ennek értelmében a Jászágban többségében 400, Jászkiséren és Jászladányon 600 négyszögöles kerteket mértek ki.⁸⁷

A kisajátítási folyamatok lebonyolítása nem kis feladatot, gyakorta elhúzódozó procedúrát jelentett. Példa erre a Jászárokszállás és Jászapáti, ahol nem a települések tulajdonát képező birtoktesteket sajátították ki.

Jászárokszálláson 1942 januárjában megkezdődtek a kisajátítási tárgyalások a jegyzők és a közbirtokosság, a tulajdonosok képviselőivel, erről számolt be a Jászvidék: „Jászárokszállás község főjegyzője több hét óta a Közbirtokosság vezetésével tárgyal a Gyöngyös patak partja mentén lévő földbirtok részbeni átengedése iránt. A tárgyalás menetét lényegesen meggyorsította az a körülmény, hogy Tornyos Ferenc, a vármegyei közbjóléti szövetkezet igazgatója és a munkatársai az előjáróság kérésére a községben a helyszínen megjelentek, és behatóan megtárgyalták a részletkérdéseket is.”

A tárgyalások eredménye az lett, hogy a népjóléti szövetkezet hajlandó volt a közbirtokosságtól 8 400 négyszögöl (5,25 katasztrális hold) területet átvenni, és azon 400 öllel számolva 20–21 családi házat felépíteni a szükséges kúttal és melléképületekkel ellátva. Természetesen a telekért, illetve a földért járó vételárat is kifizeti az érdekeltek helyett.

A telek tulajdonosai csupán a házhoz szükséges fali téglát voltak kötelesek házilag elkészíteni. Az épület és a mellékhelyiségek terveit egységesen állapították meg, megfelelő lakoszobákkal és ezekben tágas férő helyiségekkel. Minden két telek 1–1 ásott kutat kap, hogy annak vize a kert művelésében felhasználható legyen.

Csak azok jelentkezhetnek a település megkötése szerint, akik nemzethűségi szempontból megbízhatóak, józanok, büntetlen előéletűek, magukat rendes foglalkozásból tartják fenn, és legalább 4 élő gyermekük van, házuk pedig nincsen.

A szövetkezet adja a telket és az építéshez szükséges, központilag biztosított anyagokat. A házak építésével megbízható mestereket fognak megbízni, a költségeket 30 év alatt kamatmentesen az állam vállalja úgy, hogy az ezután születendő gyermekeket beszámítva, még el is enged belőle...⁸⁸

A Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közbjóléti Szövetkezet úgy intézkedett, hogy Jászárokszálláson a Faragó malom lakóházától keletre 8, míg az istállótól északra merőlegesen a viszneki útra⁸⁹ 12 házhely létesül 10 öles frontszélességgel, 40 öl hosszúsággal, 400 négyszögöl nagyságban közbirtokossági területen épüljenek fel az ONCSA-házak.⁹⁰

A Malom lakóháztól (ma Malom utcában) 8, a Faragó malom istállótól északra a viszneki úton (ma Rákóczi út mentén) 12 ház épült meg az első fordulóban. A későbbiekben, a Szabadság utcában még 10 ház építését kezdték el, ezeket csak a háború után tudták befejezni.

86 Jász Ujság 1941. 12. 11. 3. o.

87 Jász Ujság 1941. 12. 11. 3. o.

88 Jászvidék 1942. 01. 03. 2. o.

89 Gyöngyös-patak melletti rész.

90 Jászvidék 1942.04.11.

Az igényjogosultak összeírása megtörtént, a kiválogatásukat egy külön szerv végezte. A közbirtokossággal a szerződés elkészült. Az építkezés 1942 nyarán kezdődött el. A terület kijelölése mellett az a tény döntött, hogy a házhelyek megfelelő úttal vannak ellátva, egészséges ivóvíz⁹¹ biztosított, iskola és óvoda távolsága nem számottevő. A terület víz-mentes fekvésű, és a talaj az előírt zöldséges és epres kert létesítésére alkalmas.⁹²

A terület a Szabadság utca, Rákóczi utca, Malom utca háromszögében helyezkedett el.

Jászárokszállás, Faragó Antal gőzmalma a két háború között

Jászárokszállás kataszteri térképe

91 A Faragó-malom, mint gőzmalom saját ártézi kúttal rendelkezett és engedélyezte a vízvételt az ONCSA lakóinak.

92 Jászvidék 1942. 03. 21. 2. o.

Jászárokszállás térképrészlet 1968-ból

Jászapátin a kisajátítások már a 30-as évek végén megkezdődtek a királyi kincstár részére, az egykori Szőlő (a Hidegoldali-dűlő és a vasútvonal között) utcaszabályozási céllal. Az érintett tulajdonosok a kisajátított területek helyett a Szőlő (Parajos) más részén, Pethes-gyepen, Katona-birtokon csereingatlant, mások pénzbeli megváltást kaptak. A tulajdonosok (Urbán Miklósné Horváth Viktória, valamint Horváth Gábor és Dósa Petronella) az utca megnyitásáig még saját maguk hasznosíthatták a területet a rajta lévő épülettel együtt, majd 1938. május 25-én értesítést kaptak, hogy „*az esetleges utca szabályozási terv végrehajtása esetén 30 napon belül az ingatlanon lévő épületeket saját költségén, lebontani és elhordani köteles.*”⁹³ Jászapátin, a Szőlő területen a tulajdonviszonyok rendezetlen volta miatt lassan haladtak a tárgyalások.⁹⁴ (Ebből eredt a terület gondozatlansága is, és a köznyelven csak Parajosnak nevezte.)

A kisajátítások különböző időpontokban történtek: Balajti Kálmán és Nagy G. Jusz-tina tulajdonából az 1942. november 11-én kelt adásvételi szerződés alapján vétel címén a tulajdonjogot a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezet javára, 885 Pengő vételáron telekkönyvezték. Több, meg nem nevezett birtokos tulajdonából az 1943. május 26-án kelt adásvételi szerződés alapján vétel címén a tulajdonjogot a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezet javára 162 pengő értékben telekkönyvezték.⁹⁵

93 Jászberényi Földhivatal 1938. május 28. és 1936. február 5., és 1937. október 6.

94 Adatközlő: Mihályi Jánosné Szaszko Erzsébet (1931–) Jászapáti 2017; Mihályi Lászlóné Nagy Teréz (1942–) Jászberény 2017.

95 Jászberényi Földhivatal 1938. május 28. és 1936. február 5., és 1937. október 6.

Az ONCSA-házakhoz kijelölt házhelyek végében a Szőlő utca mentén csereingatlanként mértek ki négy házhelyet. Ezeket, a tulajdonosok egészen a hatvanas évekig kertként művelték, majd beépítésre kerültek.⁹⁶

A kisajátított területeket három utca nyitására, és az építendő 20 ONCSA-ház számára parcellázták fel, a telkek nagysága 300–387 négyszögöl volt.

Jászladányi ONCSA-házak a Nyúl, Mező és a Sas utcában

Jászladányon a vásártér már kétszer is áthelyezésre került. Először az 1930-as években a gőzmalom és a két szélmalom közötti részre, az úgynevezett csürhe-legelőre. A régi vásártér kicserélték házhelyeknek. Ide épültek az ONCSA-házak.⁹⁷ A vásártér kikerült a Nagylegelő sarkára.⁹⁸

A térképen látható Rácz Aladár utcában 5, a Kiséri, ma Petőfi Sándor úton szintén öt házhelyet jelöltek ki az ONCSA-házak megépítésére. E telkeket, mint a térkép is mutatja, azóta már megosztották és beépítették.

96 Adatközlő: Mihályi Jánosné Szaszko Erzsébet (1931–) Jászladány 2017; Mihályi Lászlóné Nagy Teréz (1942–) Jászberény 2017.

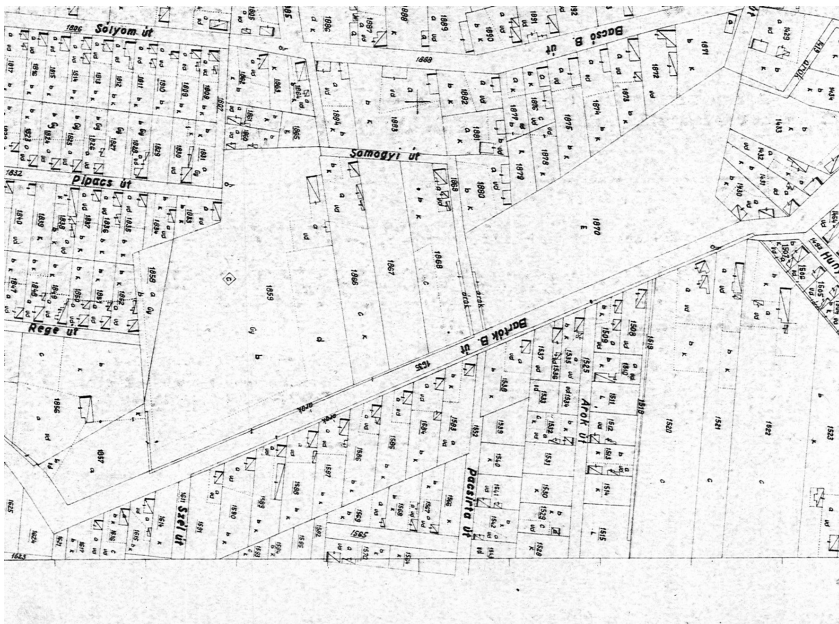
97 GAÁL István: Jászladány története I. kötet 89. o.

98 GAÁL István: Jászladány története III. kötet, 43. o.

Jászladányon a Rácz Aladár utcában (2742/8), és a Petőfi Sándor úton épültek az ONCSA-házak

Jászkiséren a Tisza-szabályozás előtti árterületből – melyet Árka néven ismertek – mérték ki az ONCSA-házak helyét. Ez kiváló termőföld volt.⁹⁹

ONCSA házhelyek Jászkisér kataszteri térképén

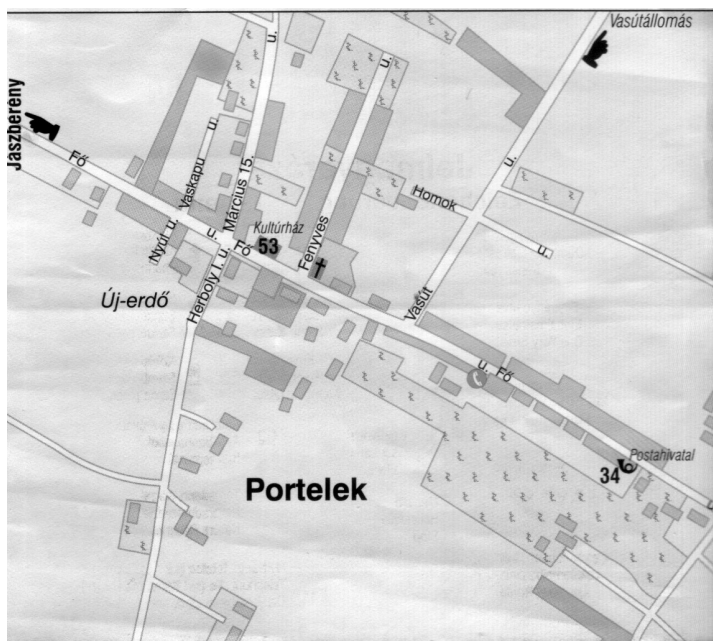
⁹⁹ Adatközlő: Győri Jánosné Szentpéteri Julianna (1933–) Jászkisér 2017.

Jászberényben az ONCSA-házak építése előtt a mostani Áldás és a Sírkert utca területét szántóként hasznosították. Eredetileg Válenyi-birtok volt, mely családi örökség révén került Balla Pál fakereskedő tulajdonába. 1942-ben kisajátították, kicparcellázták, és erre épültek az ONCSA-telep házai.¹⁰⁰

De ONCSA-házak építésére történtek kisajátítások még 1943-ban is az Országos Földhitelintézetől érkező levél szerint. „Az építendő ONCSA házakhoz a Sárközy-féle ingatlanok ügyében érdeklődtek, hogy a Közjóléti Szövetkezet, vagy a juttatottak vásárolják meg?” Egyértelmű választ kapott:

„A Sárközy-féle ingatlant a Jászberény Városi Közjóléti Szövetkezet a maga javá-
ra akarja megszerezni és a tulajdonjogot bekebelezni. 1943. április 6. Polgármester”¹⁰¹ (A kisajátítások után a közjóléti szövetkezet tulajdonába került a földterület, és ottmaradt a törlesztés befejezéséig.)

A Jászberényi Közjóléti Szövetkezet kérte a régi református-temető mellett elterülő köztérből 7 házhely számára telkek eladását, melyek egyébként a város tulajdonát képezték. E terület eladásáról 1943. június 28-án a városi közgyűlésen igennel szavaztak: Bathó János, dr. Czigány Mihály, Csordás István, dr. Erdős István, dr. Gerendássy János, dr. Imre Mihály (tisztí főorvos), dr. Kele István (plébános), Köröskényi Jenő (főmérnök), Molnár László, Muhoray Zoltán, Suba Lajos, Válenyi Demeter, dr. Nagy Pál (jegyző). Összesen 1 506 négyszögöl, ára átlagosan 3,5 P ölenként. Összesen 5 222 P. Különböző árakkal, mert a lapos foltokat először fel kell tölteni. A vételár a város pénztárába fizetendő be.¹⁰²

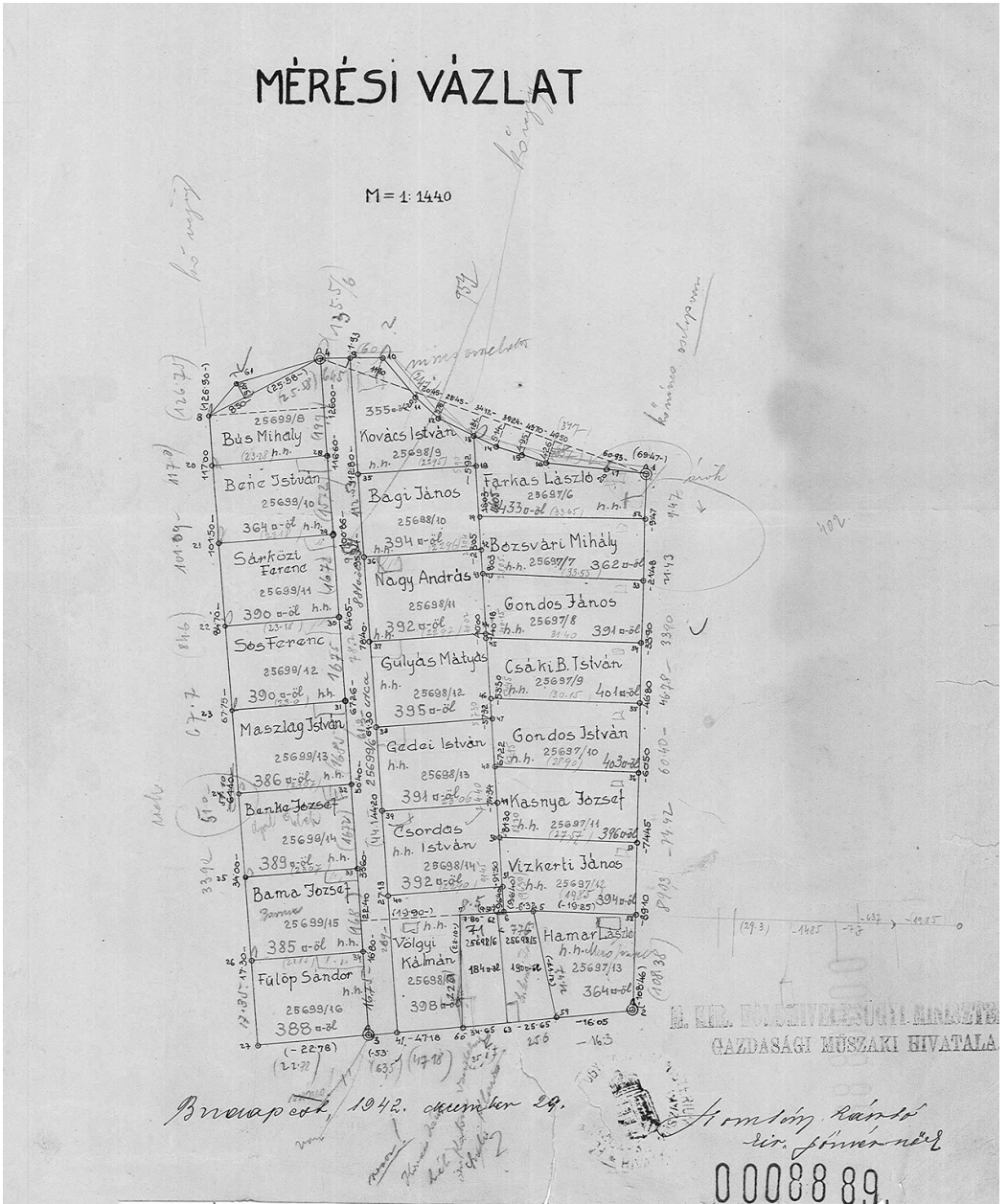

Porteleki térkép, a Fő utca északi részén épültek az ONCSA-házak

100 Adatközlő: Dr. Dunay Miklósné Nagy Ildikó (1943–) szerint ez a földterület az ő felmenői tulajdona volt.

101 MNL. JNSZML Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 686 doboz.

102 MNL. JNSZML. Jászberény városi elöljáróság, Közgyűlés: 126kgy/10799. kt. 1943.

Jászberényi ONCSA-házak mérési vázlata (Sírkert és az Áldás utcában)
1942-ben a tulajdonosok nevével¹⁰³

¹⁰³ Élelmiszerlánc-biztonsági és Földhivatali Főosztály, Földhivatali Osztályon, a megyei térképtári anyagból gyűjtötte Lapocsiné Fancsali Ildikó.

Porteleken a 13 ONCSA ház megépítéséhez a gazdag Oláh János 120 holdas birtokából sajátították ki a házhelyeket, és a vályogvetéshez a területet.¹⁰⁴

Jászberény, Jászapáti, Jászárokszállás, Jászkisér, Jászladány településeken kezdődtek meg az ONCSA-házak építései. De az alábbi települések jegyzői is jelezték az igényeket, amelyek azonban nem valósulhattak meg. Az Ugar c. folyóirat 1942. novemberi számában olvashatjuk:

„Jászkákóhalmán 20–25 kertes családi ház felépítése volna szükséges. A kertes családi ház részére a község a házhelyeket biztosítani tudja 2–3 pengős négyszögölenkénti áron.

Jászfelsőszentgyörgyön 12 ház építése mintegy 15 000 pengő költséggel és 5 új kertes családi ház elkészítése kívánatos volna.

Pusztamonostoron 15 db kertes családi ház felépítésének program szerinti lebonyolítása kívánatos volna.”

De voltak olyan községek is, amelyek nem akartak élni a lehetőséggel.

„Jászfényszaru községben az idő rövidege miatt nem volt rá alkalom, hogy intézményes juttatások programszerűen lebonyolíthatók lennének, de ez is meg lesz hamarosan.

Jásstelken az anyagszabályozás befejezéséig a házépítési program nehezen vihető keresztül.”¹⁰⁵

Jászárokszálláson és Jászapáti a kijelölt házhelyek összefüggően, telepszerűen helyezkedtek el. Porteleken és Jászkiséren sorházak épültek. Jászberényben csak részben történt így, az Áldás és Sírkert utca területén telepszerűen, de a város egyéb pontján, a régi református-temető mellett, sőt saját telken is építkezettek a jogosultak.

A közművesítés állapota

Manapság a házépítések alapvető feltétele a közművesítés: villany, víz, gáz, szennyvízelvezetés, telefonhálózat megléte. Mind ezek a negyvenes évek első felében, sőt még évtizedekkel később is csak az „álmok” szintjén szerepeltek az elvárások között. Amit figyelembe vettek, az ivóvíznyerési lehetőség és az iskola távolsága. Erre vonatkozólag településenként vizsgálva hasonló helyzetről számoltak be a visszaemlékezők.

Jászárokszálláson a vízellátást illetően a közjóléti szövetkezet igazgatósága az előjárósággal karöltve abban állapodott meg, hogy a telepen három mélyfúrású kút készül, melynek vize nem csak locsolásra, de ivásra is alkalmas lesz. Ezzel tárgytalanná válik, az előbbi terve, hogy minden két telek egy ásott kutat kap, mert annak vize ivásra nem lett volna alkalmas.¹⁰⁶ Árokszálláson az ONCSA-házaknál hiányzott az infrastruktúra, a járda, a vízvezeték és a villany. A Viszneki út, ma Rákóczi út viszont makadám-út¹⁰⁷ volt, szilárd burkolattal rendelkezett. Ivóvizet a közeli Faragó-malom kútja biztosította. A villanyt 1950-ben vezették be, vezetékes vizet 1978/79-ben, járdát 1970-es években kaptak.¹⁰⁸

Jászberényben sem volt közmű, csak a hatalmas sártenger. Hiányzott az ivóvíz, a villany. Az állatok itatására és a locsolásra víz kellett, ehhez a kutat mindenki maga fúratta

104 Adatközlő: Kerekes Lajos (1933–) Jászberény 2020.

105 Ugar 1942. november 15. Szociális problémák a Jászságban 4. o.

106 Jászvidék 1943.05.27.3. o.

107 Makadám-út: többretegű zúzott kővel burkolt közút. Névadója, feltalálója, első alkalmazója Jon Loudon McAdam (1756–1836) skót mérnök.

108 Adatközlő: Bolyós Pál (1940–) Jászárokszállás 2016.

egy kútfúró vállalkozóval. Az agyag olyan kemény volt, hogy a kút évekig nem omlott be, később azonban a homokos résznél bemosta a víz. Többen betömték, és nortonkutat csináltak belőle, mások cementgyűrűvel vagy vörös téglával erősítették meg. A hét méter mély kutak vize emberi fogyasztásra alkalmatlan volt. Ivóvizet a Gyöngyösi útról, a bővizű, nagy nyomású ártézi kútról hordták, mely kb. 400 méterre volt. A villanyt 1948–1950 között vezették be.¹⁰⁹

Porteleken is hiányzott a közművesítés, bár itt a homokos vidéken a szilárd burkolatú út hiánya nem járt olyan nehézségekkel, mint a többi jász településen.

Jászapátin a házak átadásakor a telepen hiányzott a járda, az ivóvíz, a villany. Igaz, hogy itt az átadásakor már minden „két családnak” készen volt egy-egy cementgyűrűs ásott kút az állatok itatására és a locsolásra, de ivóvizet csak a mintegy 500–1000 méter távolságra fekvő ártézi kutakról (Ádám-kút, Jakab-kút, vagy Padkás-kút, Szőke-kút) hordhatták, függően attól, hogy mikor, hol adta a felbuggyanó a vizet. Később a vasútállomáson lévő kútról is engedélyezték a vízhozóást a környékbeli lakosoknak, de az ONCSA-teleptől ez is kb. 700 méter távolságra volt, de ez legalább állandó, jó minőségű ivóvizet biztosított.¹¹⁰

Jászapátin a járdát az ötvenes évek elején, a szilárd burkolatú úttestet a hetvenes években kapta az „ONCSA-telep”. (Az elnevezés a köztudatban ONCSA-telep maradt később is. A villanyt 1957-ben, a vízvezetékét pedig a hetvenes évek elején juttatták el hozzájuk.)¹¹¹

Egy ásott kút Jászapátin, a mezsgyén, melyet Farkas Kálmán és Radics István tulajdonosok közösen használhattak

109 Adatközlő: Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.

110 Adatközlő: Kocsis Istvánné Nagy Borbála (1920–2006) Jászapáti 2001.

111 Adatközlő: Kocsis Istvánné Nagy Borbála (1920–2006) Jászapáti 2001.

Jászkiséren is hiányzott a közművesítés, villany, járda, vezetékes víz. Minden két család rendelkezett közös ásott kúttal, melynek vize emberi fogyasztásra alkalmatlan volt. Az utca végén egy kerek nortonkútról az ún. Mézer-éri kútról hordták az ivóvizet. Vízvezetékes ártézi vizet 1964-ben kapott ez a városrész. Villanyvezeték az ötvenes évek közepének az „ajándéka”. Egy igen keskeny járdát, tekintettel arra, hogy sok gyerek járt innen iskolába, már az ötvenes évek közepén megépítettek. Az úttestet először a hetvenes évek végén kohósalakkal borították be, a portalanított utat 2012–2013 között építették ki.¹¹²

Egy ásott, közös kút Jászkiséren, ma emésztőként funkcionál az egyik jászkiséri portán

Jászladányon is hiányzott a közművesítés. Szilárd makadám úttal csak a kiséri út (ma Petőfi Sándor út) rendelkezett. Hiányzott a járda és villanyvezeték. Két családi ház közös ásott kútból nyert vizet, amely emberi fogyasztásra alkalmatlan volt. Bővizű ártézi kúttal a közeli Szent Antal gőzmalom (Antal Sándor tulajdona volt) rendelkezett, amelyből éjjel-nappal folyt a víz. Így az ivóvizet az ONCSA lakói is onnan hordták, mint oly sokan mások a környékről. Villanyt az ötvenes évek elején vezették be.¹¹³

112 Adatközlő: Szüle Katalin (1944–) Jászkisér 2017.

113 Adatközlő: Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2016.

Az ONCSA-telepek, sorok elnevezése

Az ONCSA telepek, sorok elnevezése a politika korszakainak lenyomata:

Jászladányon: Vásártér, Oncsa-telep, Sztálin-telep, Kun Béla-telep, jelenleg Rácz Aladár utca és Petőfi Sándor utca.¹¹⁴

Jászapátin: hivatalosan ONCSA-telep 842. sz. alatt szerepelt a 20 ház, majd 1955-ben áttértek az utcánkénti házszámozásra. Ettől fogva nem ONCSA-telep, hanem Sas, Mező és Nyúl utca címen szerepelt a nyilvántartásban.

Jászárokszálláson: először Horthy-telep, 1957-től Szabadság telep, 1997-től Rákóczi, Malom, Szabadság utca néven jegyzik.

Jászberényben: hivatalosan a kezdetektől Áldás és Sírkert utca néven szerepelt a telep, bár a közbeszédben ONCSA-városként volt ismert.

Porteleken: Fő utca volt mindig a neve, de ONCSA-sorként emlegették.

Jászkiséren: a kezdetektől Bartók Béla nevét viseli az ONCSA-sor.

A kiválasztások

A kivitelezők

Az előkészítési munkák, a kisajátítás, a tulajdonjog-átruházások, a parcellázás, a kivitelezéshez a megállapodások mindkét fél (a közjóléti szövetkezetek és a kivitelezők) részére hosszú procedúrát jelentettek. Az igényjogosultak kiválasztása is alapos körültekintést igényelt. Az igénylőknek az építésben vállalt részvételüket is tervezniük kellett.

A telkek a közjóléti szövetkezetek tulajdonába kerültek, ebből következően az építkezéshez a telket ők biztosították. Az anyag beszerzését központilag irányították. A központi kiutalások alapján a szövetkezet kötötte meg a megállapodásokat a téglagyárakkal és az építőanyag-kereskedőkkel is. Az építési kivitelezést elsősorban helyi kisiparosokkal végeztették el. A Jász Hírlap tudósítása nyomán tudható, hogy Jászapáti és Jászárokszállás községeiben az 1942-ben kezdődő építkezéseket „vállalatba adták”.¹¹⁵

Jászapátin az ONCSA-házak építését Pásztor István és Pásztor János építőipari vállalkozóknak adta ki a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei építésvezető, Pápay Miklós. Az építési munkákat a fővállalkozókon kívül Vágó József¹¹⁶ ács, Bőszén Kálmán¹¹⁷ ács és kőműves, valamint Farkas L. Ferenc ács és kőműves mesterek végezték.¹¹⁸

114 Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2016; GAÁL István: Jászladány története III. 44. p.

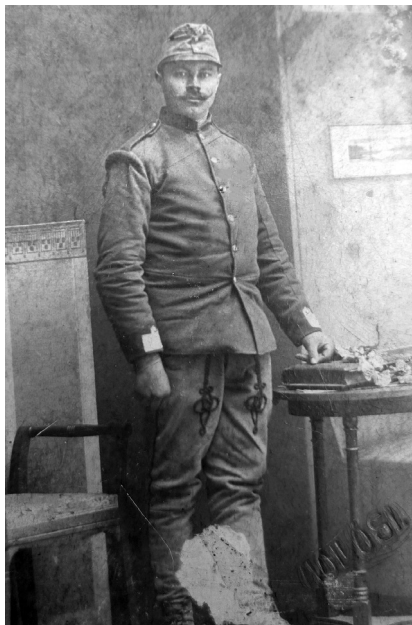
115 J. H.1942. 09. 19. 1. o.

116 Vágó József (1882–1970) ácsmester.

117 Bőszén Kálmán (1888–1960) ács és kőműves.

118 Adatközlők: Csontos Vince (1912–1994) Jászapáti 1992; Menyhárt Zsigmondné Bőszén Mária (1921–) Jászivány 2017.

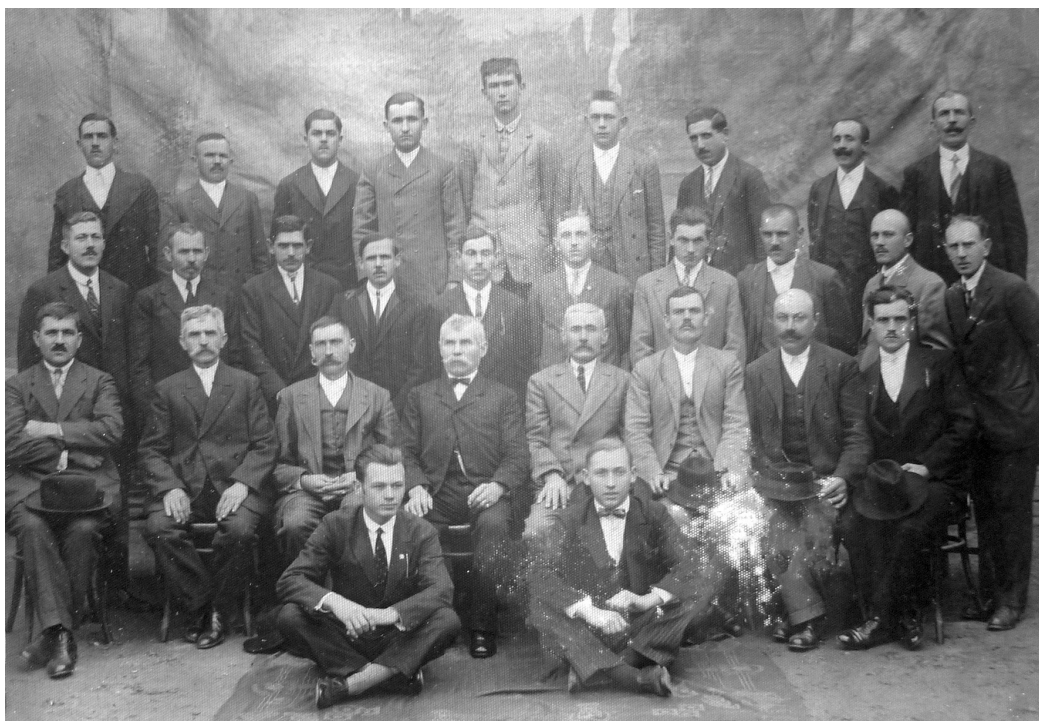

Bőszén Kálmán (1888–1960) ács és
kőműves

Vágó József (1882–1970) ácsmester és fia, István

Jászapáti iparosok, Farkas L. Ferenc (1902–1989) ács és kőműves, felső sorban balról a negyedik

Farkas Ferenc munkában

Farkas Ferenc és felesége, Nagypál Katalin unokájukkal Jászapátin

Jászárokszálláson közismert, hogy Erdős Jenő főmérnök az általa készített tervek alapján személyesen végezte a 20 ONCSA házhely helyszíni kimérését. 1942. szeptember 22-én Pápay Miklós vármegyei építésvezető az építési munkálatokat kiadta Barócsi László, Gulyás Émán és Papp István építőiparosoknak. Az asztalos munkákat Gulyás Émán kapta meg. Nevezettek a tervek alapján 8 db kétszobás, és 12 db egyszobás, mellékhelyiséges lakóház építését vállalták. Az előbbieket munkadíja 2200, az utóbbiaké 1700 pengő volt. Ezek összege 38 000 pengő, mely nem tartalmazta az egyéb költségeket, úgymint kerítés, kútúrás, alsó épület, mellékhelyiség, fásítás stb.¹¹⁹

Jászberény városában megmaradtak a jegyzőkönyvek a házhelyek építésének pályáztatásáról:

Az 1942. július 26-án készült jegyzőkönyv szerint az ONCSA-házak építésére kiírt munkálatokra 9 kőműves és 2 asztalos adott be a csatolt kimutatásokban feltüntetett egységárral ajánlatot: Oláh József, Horti István, Lantos Balázs, Czigány Miklós, Pintér Sándor, Gömöri István, Kovács Sándor, Piffkó Dezső, Molnár Vendel, Bathó Kálmán. Jelen voltak a szövetkezet¹²⁰ részéről: Suba Lajos számv. főtanácsos, dr. Czigány Mihály II. o. aljegyző, a szövetkezet ügyvezetője.

Az alábbi, 1942. augusztus 7-én kelt jegyzőkönyv már arról tudósít, hogy a pályázatot kik és milyen feltételekkel nyerték el: *„Ahol és amikor megjelentek alulírott vállalkozók kötelezően kijelentik, hogy hajlandók az Országos Nép és Családvédelmi Alap által építendő 25 lakóházból 23 darabot 1060 P-ért, 2 darabot pedig 1100 P-ért elvállalni.*

119 Vitéz BALOGH Balázs: Álomépítők a Horthy-korszakban. In: Emlékképek III. Fejezetek Jászárokszállás történetéből 116–117. o.

120 A Jászberényi Közzjóléti Szövetkezet formálisan, csak 1941. augusztus 24-én alakult meg.

<i>Kovács (Sándor) és Pintér (László) vállalkozók</i>	6 drb-ot,
<i>Oláh József</i>	5 drb-ot,
<i>Molnár Vendel</i>	7 drb-ot,
<i>Piffkó Dezső</i>	7 drb-ot vállalt

Molnár Vendel és Piffkó Dezső építi a külön álló 2 drb. lakóházat. (Magántelken a város valamelyik utcájában.)

Az egységár változatlan marad akkor is, ha terméskő helyett betonlap, illetve lábazat lesz. A vállalkozók kötelesek augusztus hó 11. napján a munkát megkezdeni és folytatni úgy, hogy az a versenytárgyalási hirdetményben kijelölt idő alatt be legyen fejezve.

Jegyzőkönyv felolvasás után helybenhagyva aláíratott, dr. Czigány Mihály aljegyző és a vállalkozók által.¹²¹

Porteleken: A sajtóban az alispáni jelentésekben meg sem említik a porteleki ONCSA-házak építését, pedig létezésüket maguk az épületek és az emlékezők bizonyítják. Ez a terület korábban Bori István tulajdona volt, kisajátítás után kicéllázták és ide épült az ONCSA sorház. Porteleken 13 ONCSA-ház épült, melyek a front miatt befejezetlenek maradtak. (11-et családok kaptak meg, kettő a köz tulajdonába került.) A telkek nagysága 400 négyszögöl.

Az igénylő családok nemcsak Portelekről, hanem Jászberényből, Farnosról, Jánoshidáról is érkeztek.

Jászkiséren: nem sikerült kikutatni a kivitelező vállalkozók személyét, velük a vármegyei közjóléti szövetkezet kötötte a megállapodásokat. A megbízásokat helybéliek mellett vidékiek is elnyerhették. Ezt egy 1944. szeptember 25-én kelt szerződés is bizonyítja:

Bagi Ferenc, szolnoki vállalkozó a mázolás 360 Pengőért vállalta el házanként, amelyben az anyag is benne van. Ezt az összeget 30 Pengős részletekben kötelesek kifizetni. A következő levél is beszédes, mely közvetlenül a front előtt érkezett: „*Jászkisér község előljáráóságának! Tisztelettel értesítem, hogy a vármegyei közjóléti szövetkezettől nyert megbízásom folytán az ottani ONCSA épületek mázolását megkezdem.*

Tisztelettel kérem, hogy az ott dolgozó embereim részére a lehetőség szerint a legszükségesebb élelmiszerral zsírral, szalonnával, kenyérrel, ellátni, illetve ezen élelmi cikkek beszerzéséhez hozzásegíteni szíveskedjék. Bagi Ferenc mázólo mester Szolnok, 1944. okt. 2.¹²²

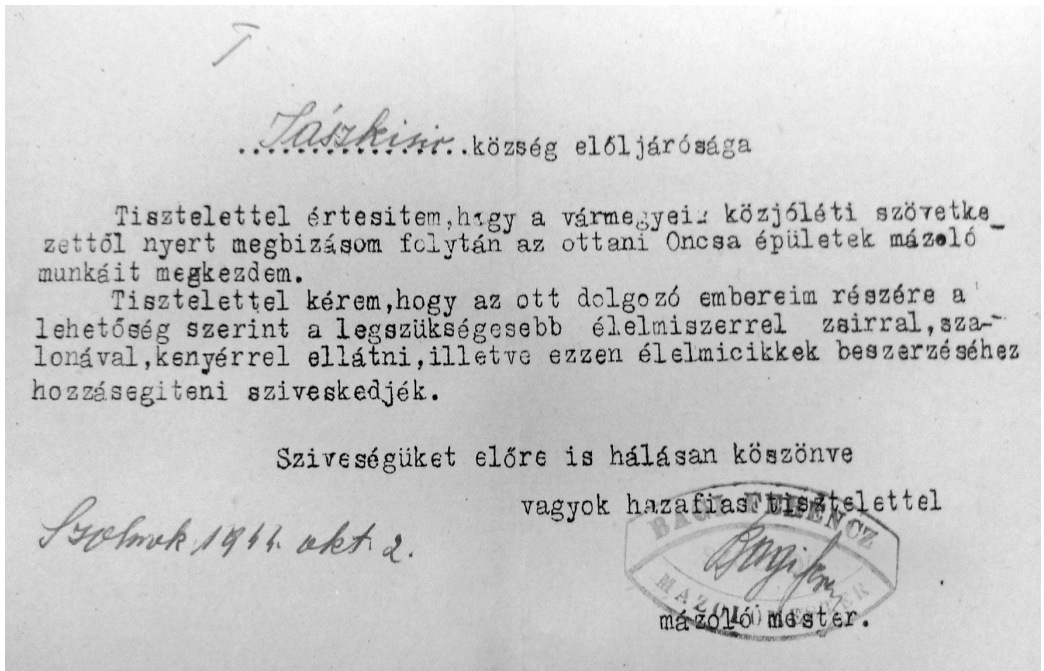
E levél is bizonyítja, hogy a jászkiséri házak sem mind fejeződtek be a front előtt.¹²³

Jászladányon sem sikerült felkutatni az ONCSA házak építőinek kilétét.

121 Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. MNL JNSZML V. fond főcsoport 73 fond 68/1946 686 doboz.

122 MNL JNSZML Jászkisér nagyközség közigazgatási iratok V. 617.b. V. fond főcsoport 268. fond 567/1942, 2354/1945. 686 doboz 68–326. sz. iktatott anyagok.

123 A front Jászkisért 1944. november elején érte el.

Bagi Ferenc mázólmester levele, aki 1944. október 2-án kezdte a munkát Jászkiséren

Az igényjogosultak

Kik is lehettek jogosultak? A szövetkezetek azokat a nagycsaládos munkásokat, elsősorban mezőgazdaságban alkalmazottakat keresték meg, akik nemzethűség szempontjából megbízhatók, illetve büntetlen, józan életűek voltak. Magukat rendes foglalkozásból tartották fenn és legalább 4 élő gyermekük volt, háztulajdonnal nem rendelkeztek.

De nagyon fontosnak tartották a szerződési kötelezettség betartását is, melynek alapja a folyamatos munka, ezt igyekeztek állandóan figyelemmel kísérni. Az Országos Szociális Felügyelőség körlevele a juttatások előfeltételéről szól, mely szerint a rendszeres törlesztés biztosítéka a háromhavonta igazolt rendszeres munkavégzés.¹²⁴

Jászárokszálláson az igényjogosultak kiválasztásáról „az alispán úr döntött”. Így az építés alatt álló 20 házból a következők kaptak: Aladi Ferenc 6, Antal Ferenc 7, Ballagó Alajosné (özv.) 8, Barócsi Alajos 6, Benke Balázs 6, Bóna Ferenc 7, Szabó Balázs 10, Budai Béla 9, Géczy Sándor 6, Hegedűs Ignác 6, Horváth István 7, Kelemen János 7, Kiss János 7, Kókai András 7, Nagy M. Béla 7, Sólyom Károly 7, Szabó Sándor 11, Szerző Emán 7, Tóser D. Emán 7, Úti János 6 gyermekes családok. Összesen 20 család 143 gyermekkel, illetve 183 taggal.¹²⁵

A kapott felhatalmazás alapján Budai Béla szabadon választhat a házak közül, míg a többiekét az előljáróság fogja rövidesen kijelölni.¹²⁶

¹²⁴ MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok. IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

¹²⁵ Jászvidék. 1943. 12. 04. 49. sz.

¹²⁶ Vitéz BALOGH Balázs: Álomépítők a Horthy-korszakban. In: Emlékképek III. 220. o.

Jászberényben az Áldás utcában 15 család kapott házat: Völgyi Kálmán 6, Csordás István 4, Gedei István 5, Gulyás Mátyás 11, Nagy András 2, Bagi János 4, Kovács István 4 vagy 5, Fülöp Sándor 4, Barna Terenyi József 7, Gál Elek 6, Maszlag István több mint 4, Sós Ferenc 6, Sárközi Ferenc 5, Bene István 2, Bús Mihály 7 gyermekkel. A Sírkert utcában 7 ház helyét jelölték ki, melyet: Mező József, Vízkeleti János, Kasnya József, Kovács Sándor, Gondos Sándor, Bózsvar Mihály, Farkas László sokgyermekes családjai kapták meg.¹²⁷

Porteleken 11 családot választottak ki: (2 ház a köztulajdonába került)

Családok és gyermekeik: Kisnémet József – Ézsiás Anna 10, Dányi János – Baráth Mária 7, Fekete Mátyás – Nagy Julianna 9, Molnár Sándor – Tamasi Mária 6, Hámmori János – Tamasi Rozália 6, Juhász József – ...?... Margit 7, Molnár András – ...?... Rozália 6, Szívós Vendel – Fácán Anna 5, Velkei István – Muhari Rozália 12, Kiss Mihály – Burka Erzsébet 5, Pataki Kálmán – ...?... Lujza 5 gyermekes családok kerültek a juttatottak közé.¹²⁸

Jászapátin az első 12 ONCSA-ház¹²⁹ tulajdonosai: Nagy J. László – Miklós Veronika 6, Tóth D. Mihály – Veres Patócs Mária 8, Bagi József – Berki Julianna 8, Tóth Imre – Nagy Mária 8, Nagyistván János – Gömöri Erzsébet 9, Csontos Vince – Busai Eleonóra 11, Berdó Béla – Járvás Rozália 6, Radics István – Forgó Mária 7, Tóth József – Jónás Katalin 9, Szabó László – Nagy Margit 11, Farkas Kálmán – Tóth K. Borbála 10, Molnár József – Csaplár Veronika 8 gyermekkel. (Összesen 101 gyermek, közülük néhányan a beköltözés után születtek. Szerk.)¹³⁰

Jáskiséren tíz ház épült, ennek első tulajdonosai: Nagy József 11, Rapi István 11, Nagyistván Lajos – Kalmár Borbála 10, Balogh Ferenc – Katona Borbála, majd Ádám Julianna 11, Tamasi István 5, Bozsó András ?, Récsi József ?, Zana József – három házasságából 16 gyermekkel, Korsós János ?, Elter András ?.¹³¹

Jászladányon. Tíz ház épült, az első háztulajdonosok:

Rác Aladár utcában: Füle István – Kun Erzsébet 6, Csikós István – Kiss Julianna 6, Nagy Lajos – Fejes Ilona 8, Bágyi János – Gyárfás Margit 7, Katona Lajos – Bezzeg Erzsébet 6;

Petőfi Sándor utcában: Pomázi Jenő – ...?... Margit 9, Magony Pál 6, Bíró Lajos 7, Major József 7, Gyárfás József – Litkei Ilona 6 gyermekkel.¹³²

A juttatottak részvétele az építkezésben

A házépítésben való részvételt illetően az Országos Nép- és Családvédelmi Alap és a juttatott érdekei találkoztak. Az előbbi célkitűzési között a családok ház juttatása mellett a foglalkoztatás megoldása is fontos szempont volt. A juttatott részére jövedelemszerzési lehetőséget jelentett, amit fizetesképpen átvehetett, de ha erről lemondott, akkor ezzel csökkentették a ház vételárát.

127 Adatközlő: Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.

128 Adatközlő: Boros Ferencné Molnár Mária (1930–) Portelek 2016.

129 Jászapátin ezen kívül még 8 ház épült, de ezeket már nem tudták befejezni a front előtt.

130 Tanyavilág, eltűnt világ... 404–405. o.

131 Adatközlők: Balogh Ferenc, Rapi Miklós, Zana Sándorné Böröcs Irén Jáskisér 2016, 2017.

132 Adatközlő: Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2016.

Jászberényben a szövetkezet csak a lakóházat építtette fel, a melléképületeket viszont mindenki maga építtette fel, amikor ereje és tehetsége volt hozzá. Jászberényben a Michalik kertésztől kaptak gazdasági és gyümölcsfákat a kert betelepítéséhez. A kerítéshez faanyagot kapott minden család, de nem mindenki építtette be, hanem más célra használta fel.¹³³

Jászladányon Bágyi Jánosék a házat félkész állapotban kapták meg. Ez azt jelentette, hogy álltak a falak, a tetőzet rajta volt. A falakat ők vakolták, tapasztották és meszelték be. A WC építéséhez anyagi hozzájárulást kaptak, a melléképületet maguknak kellett megépíteni. Nagy összefogásra volt szükség, mert mielőbb be akartak költözni. A családok nemes gyümölcsfacsemeteket kaptak támogatásként, hogy a telket betelepíthessék vele. (Rózsabarack, kék és fehér ringló szilva, Jonatán és Starking alma, meggy, cseresznye, birs.)¹³⁴

Jászapátin a vályogverést Kocsis Zsigmond, Virág Pál és még többen is vállalták, amelyet a város tulajdonát képező, a „falú alatt”, a csátési határ részen lévő vályogödörben végezték. Későbbiekben az építendő házak udvarában is vertek válykot, sőt a tapasztáshoz szükséges agyagot is ezekből a gödrökből termelték ki. (Ilyen gödör tátongott 1945-ben Nagy János és Kocsis István udvarán is.) Jászapátin a juttatottak maguk is részt vettek a munkálatokban, ásták az alapot, fuvert vállaltak, tapasztottak. Csontos Vince napszámban vállalta Tajti István, Nagy János és Ádám Ferenc¹³⁵ házának a vakolását, simítását, részt vett a meszelésben. A házakat kulcsátadásig készítették el. Az alap terméskő volt, a falazat vályog, a tető cserép. Az ablakok nagyméretű, négy vagy hatosztásúak, zsalugáteresek voltak. A szoba padlós, a konyha, spejz és a nyitott folyosó cementlappal készült. A házat nem volt szabad átalakítani.¹³⁶ Jászapátin a leendő lakók többsége részt vett a tapasztásban, meszelésben. A melléképületek elkészítése itt is a juttatottakra várt. A kertben tátongó hatalmas vályogödröket a tulajdonosok később a maguk erejétől és tehetségétől függően folyamatosan töltötték be.¹³⁷ Jászapátin is kaptak nemesített gyümölcsfacsemeteket a Körtvélyesy faiskolából.

Jászárokszálláson az egyik juttatott, Szerző Emánuel a társával 110 000 db téglát vert ki, míg a hiányzó 50 000 db-ot a 23, Tarnaörsről érkezett cigány ember segítségével végezte, de tarnamériai munkások is segédkeztek.¹³⁸

A juttatottak nagy része határozott úgy, hogy a lakások tapasztási munkálatait saját maguk végzik el, amihez a hozzájárulást az alispán azzal a feltétellel adta meg, ha mindannyian kötelezik magukat erre, és a munkát is egy időben kezdik meg. Az anyagot a helyszíntre szállítva megkapják, míg az általuk végzett munka értéke javukra fog íratni.¹³⁹

Az itt épült házakhoz a vályogverést egységesen a Gyöngyös-patak túloldalán a vályogödörben végezheték.¹⁴⁰ A melléképületeket ki-ki maga építhette fel, ha arra a szövetkezettől engedélyt kapott.¹⁴¹ A fásítást is mindenkinek kötelező volt elvégezni. Erre a

133 Adatközlő: Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.

134 Adatközlő: Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2016.

135 Ez a három háztulajdonos háza nem készült el a front előtt.

136 Adatközlő: Csontos Vince (1912–1994) Jászapáti 1992.

137 Adatközlő: Kocsis Istvánné Nagy Borbála (1920–2016) Jászapáti 2001.

138 Jászvidék, 1942. 09. 26. 39. sz.

139 Jászvidék 1943. 05. 27. 3. o.

140 Adatközlő: Szabó Lajosné Pál Anna (1941–) Jászárokszállás 2016.

141 Jászvidék, 1942. 10. 16. 42. sz.

célra a gyümölcs- és a gazdasági fákat a kiutalás alapján a helyi faiskolától kapták.¹⁴² Jászárokszálláson a kerítéshez a faanyagot, a közjóléti szövetkezet biztosította mindenkinek.

A Jászságban épült ONCSA-házak jellemzői

ONCSA-házak Jászapátin

A jászapáti házak terméskő alapra épültek, vályogfallal, deszka vértelkekkel (fürfal) és zsalugáteres ablakokkal.

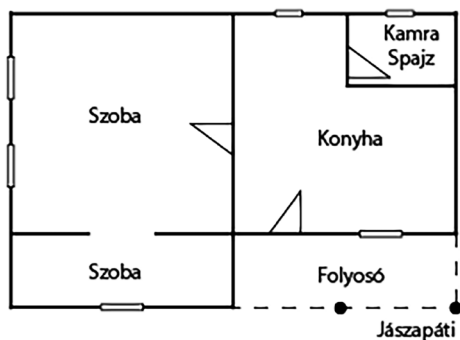
Kocsis István házát a Mező u. 2. sz. alatt, 2015-től kezdődően az unoka, Berta József átépíti. Az átépítési terv szerint az ONCSA-ház külső mérete 10,40 x 6, 80 m = 70,72 négyzetméteres. Az építkezéseknél csak új anyagot használhattak fel!

A ház 70 cm mély terméskő alapon nyugszik, egészen az eleveig leástak, ebbe helyezték el úgy összeillesztve a köveket, mintha azok ott „teremték volna”. A belső közfalak alapja vörös téglá. A falazat anyaga 40-es méretű vályogtégla. A tetőt kétkampós békéscsabai cserép fedi. A fürfalat deszkából készítették. A szobák padlósak, a többi helyiség cementlappal burkolt. (A bontások alkalmával, hét évtized múltán minden építőanyag újra használható.)¹⁴³

Összegezve: az épületek anyaga és a kivitelezési munka kiváló és időtálló.

A házakat zsalugáteres ablakokkal látták el, de csak az első turnusban épült 12 ház, mert a félben maradt épületeknél ezek már elmaradtak.

Jászapátin a folyosó hosszából az utcai részen már eredetileg elvettek egy félszobára való teret, ezt a nagyobb szobával egy boltíves fallal kötötték össze. Így kétszobás, (vagy másfél szobás) ház épült. A melléképületek és a telek körülkerítése teljesen a családok egyéni tehetségétől és anyagi helyzetétől függött.

Jászapáti ONCSA-ház alaprajza

Ádám Ferenc háza eredeti formában 2004-ben

142 Vitéz BALOGH Balázs: Álomépítők a Horthy-korszakban. In: Emlékképek III. 220. o.

143 Adatközlő: Berta Zsolt (1976–) Jászapáti 2016.

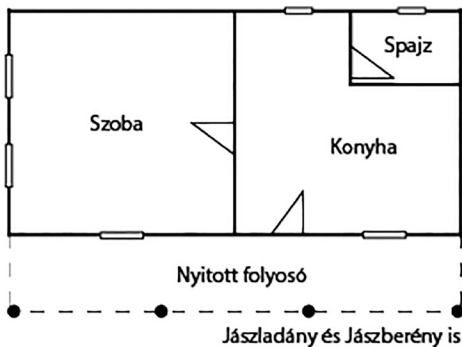

Jászapáti Kocsis István háza eredeti, és Tóth Imre háza átalakított formában

ONCSA-házak Jászberényben

A jászberényi ONCSA-házak egyszobás, hosszúfolyosós formában épültek. A házak alapja jó minőségű terméskőből, falazatuk vályogból készült. A vértelkeket (fűrfalat) vörös téglából rakták ki. Az ablakok zsalugáter nélküliek voltak. A szoba padlós volt, a többi helyiséget cementlappal burkolták.

Az egyforma léckerítéshez anyagot is juttattak az igénylőknek, amelyet mindenki maga épített be. Néhányan csak napraforgókóréval kerítették körül a telket, és a lécet más célra használták fel.¹⁴⁴

Alaprajz Jászberényben

Nagy András háza Jászberény Áldás u. 19.

144 Adatközlő: Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.

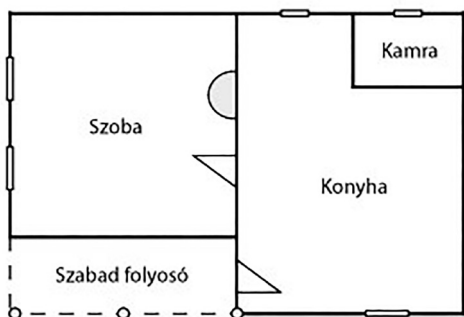

Nagy András háza előlnézetben,
a folyosó egy része beüvegezte

ONCSA-házak Porteleken

A házakat a jászberényi típusúterv szerint készítették el. Az épültek, a külső megjelenésében, az építőanyag felhasználásában nem volt eltérés. Azonban a belső elrendezést megváltoztatták. A hosszú folyosó hátsó végének beépítésével tágas lakókonyhát alakítottak ki.

Porteleki egyszobás ONCSA-ház alaprajza és az átalakított épület

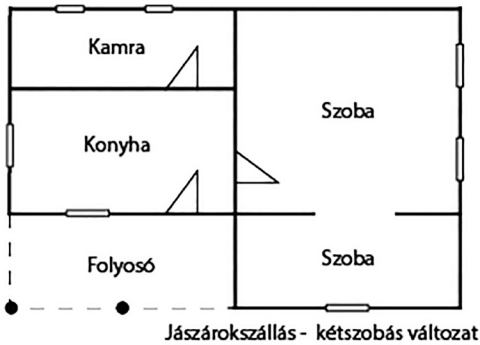
ONCSA-házak Jászárokszálláson

Jászapátihoz hasonló megoldással készültek Jászárokszálláson a Rákóczi úti és a Szabadság úti ONCSA-házak.

A többi jász településen egységes típusú házakat építettek, Jászárokszálláson két títustervet valósítottak meg. A Malom utcai házak eltértek a Rákóczi és a Szabadság utcai házaktól. A Malom utcában hosszú folyosós volt az ONCSA-ház, míg a másik két utcában a folyosó egy részének befalazásával a szoba nagyságát növelték kis és nagyszoba megosztással. A kettőt boltívvél választották el. A házak vöröstégla alappal, vályogfallal, cseréptetővel, deszkás vértelkekkel (fürfallal) készültek.

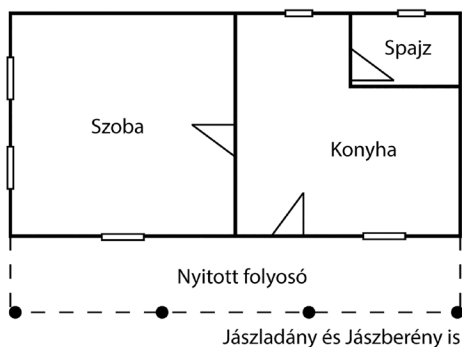
A Malom utcai házaknál az utcai frontra egy ablakot nyitottak zsalugáterrel, a másik két utcában, ahol nagyobb szobákat alakítottak ki a folyosó rovására, ott mindegyiken két ablakot nyitottak.

A Rákóczi és a Szabadság utcai kétszobás ONCSA-ház:

Kétszobás ház alaprajza, és az eredeti állapotban megmaradt épület Jászárokszálláson a Szabadság utcában, ma már lakatlan, építési anyagot, cementet tárolnak benne

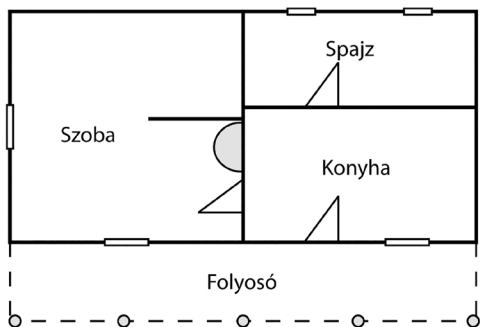
Jászárokszállási egyszobás ONCSA-ház Jászárokszálláson a Malom utcában:

A Malom utcai ház alaprajza és az épület, amely eredeti állapotban maradt meg

ONCSA-házak Jászkiséren

A jászkiséri ONCSA-házak betonon vöröstégla alappal, vályogfallyal és cseréptetővel készültek. A mennyezet deszka, szobák padlósak, a többi helyiség cementlappal burkolt. A szobát a kemence mögött egy másfél méter magasra épített fallal osztották meg.¹⁴⁵

Jászkiséri egyszobás ház alaprajza és egy omladozó, de eredeti épület a Bartók Béla utcában, ahol a kőoszlopok már összedőltek

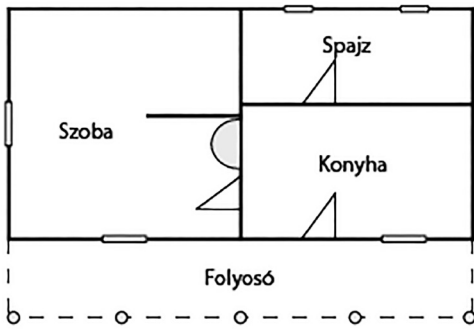
Egy átalakított ONCSA ház Jászkiséren

ONCSA-házak Jászladányon

A házak alaprajza megegyezik a jászkiséri ONCSA-házakéval, alapja beton és vöröstégla, falazata vályog, tetőzete szalagcserép, a vértelék (fürfal) deszkából készült. A szoba, konyha, kamra helyiségekből álló házat hosszú folyosó egészítette ki.¹⁴⁶

145 Adatközlő: Balogh Ferenc (1947–) Jászkisér 2016.

146 Adatközlő: Bágyi Jánosné Muhi Petronka (1940–) Jászladány 2016.

Az egyszobás ház alaprajza, és az eredeti állapotban megmaradt épület
Jászladányon a Rácz Aladár utcában

Milyenek is voltak az elkészült ONCSA-házak? A títustervektől, a belső elrendezésnél több esetben eltértek a megvalósítás során. De minden esetben kiváló anyagokból készültek, a kivitelezés is igényes munkára vallott. Tágas, nagy ablakkal ellátott, világos, padlós szobák, nagy kertek, ideálisnak tűntek, azokhoz a viszonyokhoz képest, ahonnan kiemelték a lakókat. (Szerencsés módon a legtöbb ház ma is látható, igaz átalakított formában, melyek az eredeti házra már alig hasonlítanak. Általában gondozottak, alig akad közöttük elhanyagolt állapotban lévő.)

A megvalósulás ünnepei, az átadások

Az alispáni évnegyedes jelentések útján csak feltételesen lehet nyomon követni az ONCSA-házak építésének, átadásának eseményeit a megyében, ugyanis az átadások legtöbb esetben jelképesek voltak, amelyek időpontja a beköltözésekkel nem mindig egyezett meg. Ezért nem vehetjük biztosra, hogy mely településeken, mely házakba mikor is költözhettek be a lakók. Erre vonatkozólag a visszaemlékezések is nagyon ellentmondóak, alig használhatók.

A Jász Hírlapban így tudósítottak: 1942. október 18-án „*a vármegye négy községében ünnepélyes keretek között avattak fel ONCSA-házakat. Az ünnepélyeken megjelent vitéz báró Urbán Gáspár főispán, Alexander Imre alispán, dr. Ács Ferenc vármegyei főjegyző, Tornósy Ferenc a Közjóléti Szövetkezet ügyvezetője és dr. Mohay Márton ülnök, főispáni titkár.*”¹⁴⁷ Kuncsorbán 25, Besenyszögön 8, Jászkiséren 10, Jászladányon 10 ONCSA-házat adtak át sokgyermekes családoknak. A megjelenteket mindenhol ünnepélyesen fogadták. „*Szeretetének kifejezéséként a községek lakossága nagy tömegekben jelent meg.*”¹⁴⁸ Itt mindenképpen megjegyzendő, hogy a jászladányi tíz háznak a befejezése elhúzódott, még 1944 októberében is voltak befejezetlen épületek. Jászkiséren sem fejeződtek be az építkezések a front előtt.

147 J. H. 1942. 10. 24. 2. o.

148 J. H. 1942. 10. 24. 2. o.

Az alispáni évnegyedes jelentéseknél, a visszaemlékezőknél megbízhatóbb információval szolgálnak a helyi lapokban közölt átadási ünnepségekről szóló tudósítások:

Átadási ünnepség Jászberényben 1942 novemberében

„Nagy érdeklődés mellett adta át főispánunk az új családi házakat az adományozottaknak” melyről a Jász Hírlapban olvashatunk.

Dr. Pénzes Sándor polgármester melegen üdvözölte a megjelent előkelőségeket és az szépszámú érdeklődőket. Bejelentette az összeövetel célját, a 23 családi ház¹⁴⁹ átadását. Párhuzamot vont a szülőktől örökölt családi házak és a nemzettől kapott családi házak között, s megállapította, hogy akik mindnyájunk édesanyjától, a nemzettől kapták ezeket a házakat, ezért a nemzetnek tartoznak hálával és köszönettel. Ez a hála pedig nem lehet más, mint az, hogy a családi házakhoz jutottak legyenek mindig a becsületes és kötelességtudó állampolgárok példaképei.

Szólt arról, hogy ezeket az ONCSA-házakat az a szociális gondolat teremtette meg, mely nagy léptekkel viszi előre a szociális kiegyenlítődést. „... Minden újabb törvényünk magában viseli a szociális gondolat érvényesítését.” Végül ismét az adományozottakhoz fordult, s vallásosságra, hazaszeretetre, szorgalmas munkás életre és takarékos-ságra intette őket.

Dr. Pénzes Sándor

Dr. Czigány Mihály aljegyző, a szociális ügyek előadója¹⁵⁰ ismertette ezután az Országos Nép- és Családvédelmi Alap múlt évi működését és teljesítményét:

E szerint az Alap jászberényi karitatív irányú kiadásai a következőképpen alakultak:

Szegény gyermekek ruházatára	3532 P.
Beteg családfők támogatására	1500 P.
Népfőiskola költségére	3200 P.
Gazdasági irányú juttatások voltak:	
22 db tehén	1800 P. értékben
Egy nyolcgyermekes családnak kocsi, ló	1050 P. értékben
23 családi ház építése	119 200 P. értékben, (amit 23
család kapott, melyben 135 gyerek van.)	

¹⁴⁹ Ez a 23 ház az Áldás és a Sírkert utcában épült fel.

¹⁵⁰ Dr. Czigány Mihály (1906–1982) jegyző, a Jászberényi Közjóléti Szövetkezet ügyvezető igazgatója

Vitéz báró Urbán Gáspár¹⁵¹ főispán „Büszkén állapítja meg, hogy ezen a téren a sok más európai államot megelőztük, bármily nehézségekbe is ütközik az építkezés, folytatni fogjuk a házhoz juttatás nemes akcióját.”

Gróf Takách-Tolvaj József¹⁵² buzdító szavakat intézett a házhoz jutottakhoz, hogy „legyenek e hazának hálás és kötelességtudó polgárai, s teljesítsék minden feladataikat lelkiismeretesen.”¹⁵³

Farkas László ezután az adományozottak nevében mondott hálás köszönetet mindazoknak, akik lehetővé tették azt, hogy ők házhoz jutottak. Ígérte, hogy becsületesen fogják teljesíteni a kötelességeiket, a nemzetüknek hű fiai lesznek. Ezután egy kislány virágcsokrokat nyújtott át a főispánnak és a polgármesternek, majd a tanítóképző énekkara elénekelt a Szózatot, s ezzel a felemelő szép ünnepély véget ért.¹⁵⁴

Urbán Gáspár

Barna Terenyi József feleségével,
Schuller Annával és hét gyermekével
költözött be a jászberényi Áldás utcai
házba

151 Vitéz báró Urbán Gáspár (1897–1975), JNSZVM főispánja 1939–1944 között.

152 Gróf Takách-Tolvaj József (1876–1945) politikus, magyar királyi altábornagy. 1939–1945 között, a Magyar Élet Pártja (MÉP) színeiben Jászberény, Jásztelek, Jászfényszaru és Pusztamonostor országgyűlési képviselője.

153 J. H. 1942. 11. 28. 1. o.

154 J. H. 1942. 11. 28. 1. o.

Egy hét múlva dr. Kele István pápai prelátus felszentelte az új családi házakat, s megáldotta azok boldog lakóit.¹⁵⁵ Minden család egy feszületet kapott ajándékba.

Barna Terenyi József családi körben egy lakodalom alkalmával készült felvételen

Újabb bejelentés Jászberényben: 1943 októberében tudósítottak arról, hogy 12 új ONCSA-ház építését tervezik Jászberényben. Ezekből négyet a régi református temető mellett, hármat a Városszőlőben, s ötöt az igénylők telkén terveztek építeni. „Az anyag megvan, az árlejtés az építésre megtörtént, s az új házak még a tél beállta előtt elkészülnek.”¹⁵⁶ Ezek elkészültéről, átadásáról nincs semmi adatunk.

1943 szeptemberében már az alispáni évnegyedes jelentésből tudhatjuk meg, hogy az ország a háborús terhek ellenére mekkora erőfeszítéseket tett a szociális problémák megoldása érdekében. A különböző juttatási ágak közül kiemelkedtek a házhoz juttatás adatai. Eszerint 1943. december 31-ig országosan közel 10 000 ONCSA-házat építettek, illetőleg kezdték meg a házak építését. Az árvízkárosultak számára további 10 000 ház építésében működtek közre a szociális szervek. E két házmennyiség körülbelül 100 új magyar falunak felel meg.

A haszonállatok juttatásából megemlítsérem, hogy országosan kb. 10 000 családot juttattak tehénhez, amely mintegy 52 000 gyermek tejjel való ellátását segítette elő.¹⁵⁷

1943 novemberében a pénzügyminiszter költségvetési expozéjából tudhatjuk meg, hogy az ország ONCSA-alap ellátmányát a következő évben százmillió pengőre emelték fel. Ebben az évben 40 millió pengő költséggel 2570 új családi ház építését kezdték meg, és 2200 ház a múlt évben megkezdett építését fejezték be. [...] „ONCSA

155 J. H.1942. 12.1 2. 3. o.

156 J. H.1943.10. 02. 3. o.

157 J. H.1943.11. 20. 1. o.

munkája ma már az egész országot behálózza, 4436 községben 6403 egyesület 421 961 tagja vállalta önként az alap szociális munkájának támogatását, s így évenként elinduló százmillió pengő gyakorlati és anyagi segítségét visznek az általános szociálpolitikai munkához.”¹⁵⁸

Átadási ünnepség Jászapátin 1944 februárjában

Jászapátin, 1944 februárjára elkészültek az ONCSA-házak, az ünnepélyes külsőségek között történt átadásról a helyi Jász Ujság tudósított:

Az ONCSA Jászapátin a Vármegyei Közjóléti Szövetkezet útján 24 családi ház építését határozta el. Ebből tizenkét ház a súlyos építőanyag-beszerzési nehézségek ellenére is elkészült annyira, hogy márciusban beköltözhető volt. A megépült házakat ünnepélyes külsőségek között adták át jelképesen a juttatottaknak a Gazdasági és Polgári Körben (Selymes Körben).

Az ünnepségen a nagyszámú közönség soraiban jelen voltak: Fáy István államtitkár, vitéz báró Urbán Gáspár főispán, Alexander Imre alispán, gróf Szapáry Gyula és dr. Kele István felsőházi tagok, Pápay István, Lázár Imre, dr. Gajzágó István és vitéz dr. Váczy György országgyűlési képviselők, Tornyos Ferenc a Vármegyei Közjóléti Szövetkezet igazgatója, Ernyey Lajos főszolgabíró, dr. Tamás Tibor aljegyző és sokan mások.

Az Iparos Dalkör elénekelt Bodonyi Ferenc karnagy vezetésével a Magyar Hísekegyet, majd Szabó Ilonka (helyesen Szabó Julika¹⁵⁹) köszöntötte „*bátor és ügyes verssel*” a megjelent előkelőségeket. „*Szeretettel vártuk kegyelmes urunkat, szívünkbe zártuk jó főispánunkat ...*”

Ezután Tornyos Ferenc, a vármegyei Közjóléti Szövetkezet igazgatója számolt be a házak építéséről és az építés nehézségeiről. Ismertette az építési költségeket, mely szerint egy ház telekkel együtt 14 000 pengőbe került, amit a juttatottaknak 30 év alatt kell kamatmentesen megfizetni.

Vitéz báró Urbán Gáspár főispán intézett ezután lelkes beszédet a juttatottakhoz, kötelességteljesítésre és fokozott példaadásra intette őket. Kívánta, hogy istenfélelem és hazaszeretet költözzék be otthonukba, a gyermekáldásban nagy örömük legyen és boldogság legyen az új otthonuk állandó lakója.

Ezután egyenként adta át a főispán az adományozó levelet a juttatottaknak, akiknek mindegyikéhez volt néhány szíves jókívánsága. Minden család a plébánostól egy-egy feszületet kapott.¹⁶⁰

A juttatottak nevében Szabó László¹⁶¹ családapa mondott keresetlen szavakkal meghatóan köszönetet a kormány szociális gondoskodásáért.

A lélekemelő ünnepség a Szózat eléneklésével ért véget.¹⁶²

158 Jász Ujság 1943. 11. 25. 1. o.

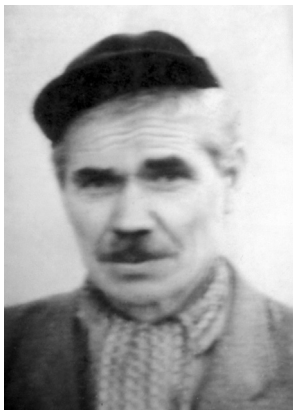
159 Adatközlő: Kalmár Józsefné Szabó Julianna (1931–) Jászapáti 2016.

160 Adatközlő: Csontos Vince (1912–1994) Jászapáti 1992.

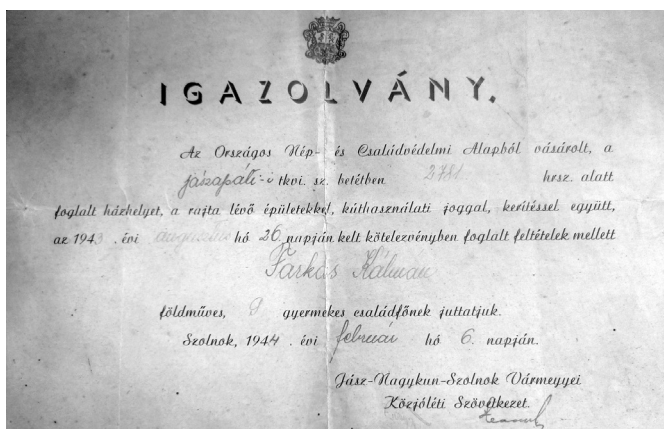
161 Szabó László Aranyostördán született, 16 évesen kellett elhagynia szülőföldjét, 11 gyermek édesapja, a Weisz Manfréd gyár dolgozója volt Budapesten, minden gyermeke tanult valami szakmát, többen munka mellett tovább képezték magukat egyetemen, főiskolán.

162 Jász Ujság 1944. 02. 10. 3. o.

Farkas Ambrus Kálmán és felesége, Tóth K. Borbála
11 gyermekkel költözött be az új házba Jászapátin

Igazolás a ház átvételéről

IGAZOLVÁNY

(Betűhív átírás)

„Az Országos Népi- és Családvédelmi Alapból vásárolt, a jászapáti telekkönyvi sz. betétben 2781 hrsz. alatt foglalt házhelyet, a rajta lévő épületekkel, kúthasználati joggal, kerítéssel együtt az 1943. évi augusztus 26. napján kelt kötelezvényben foglalt feltételek mellett.

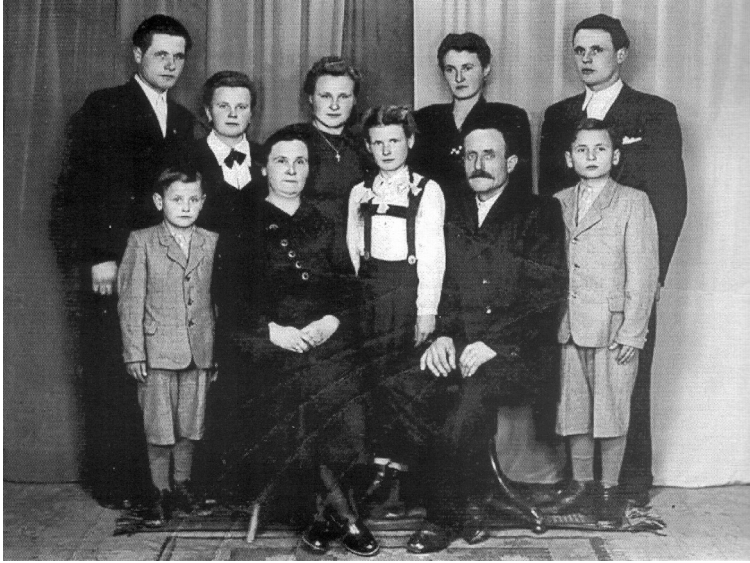
Farkas Kálmán

Földműves 9 gyermekes családfőnek juttatjuk.

Szolnok, 1944. évi február hó 6-án.

Jász-Nagykun-Szolnok Vármegyei Közjóléti Szövetkezet
Aláírás Tornyos Ferenc²¹⁶³

Az előnyomott formanyomtatványon szerepel a melléképület és a kerítés is, a valóságban ezek hiányoztak.¹⁶⁴

Molnár József és felesége, Csaplár Veronika 8 gyermekükkel Jászapátin

Tóth D. Mihály és Veres Patócs Mária nyolc gyermekükkel vették birtokba a jászapáti ONCSA-házat

¹⁶⁴ Adatközlő: Farkas Ferenc (1945–) Jászapáti 2017.

Csortos Vince és felesége, Busai Eleonóra gyermekeik körében
Jászapátin

Nagyisván János és Gömöri Erzsébet családja,
itt még csak 4 gyermekkel

Átadási ünnepség Jászárokszálláson 1944 februárjában

„Az ONCSA-házak 1943. december 6-ára hirdetett ünnepélyes átadása a rossz idő miatt egy későbbi időre halasztódott. A kitelepülők az átadáskor még nem tudták a házakat átvenni s így ők sem készülhettek el, mert az építkezés befejezéséhez szükséges néhány fajta anyag csak az utolsó napon érkezett meg, így az átadás elhalasztásának ez is egyik oka volt.”¹⁶⁵

¹⁶⁵ Jászvidék, 1943. 12. 18. 51. sz.

Vitéz Balogh Balázs a következőképpen írt az átadásról az Emlékképek III. c. kötetben: „1943 októberére a házak építése a befejezéshez közeledett. Az épületeket beköltözésük előtt orvosi vizsgálatoknak is alávetették. Az ünnepélyes átadást 1943. december 6-ra, Miklós napra tervezték. Már a részletes program is kiadásra került. Beszéddel, verssel, szenteléssel, majd a házak bejárásával. A helyszínen prominens személyek megjelenésére is számítottak. Ezt az alkalmat az akkori időjárási viszonyok és az építkezés befejezéséhez szükséges anyagok meg nem érkezéséből adódó csúszás miatt elhalasztották. Végül 1944. február 5-én a tervezettnél jóval szerényebb módon történt meg az átadás. A községi képviselő-testület díszközgyűlése keretében a község háza tanácstermében gyűltek össze a juttatott családok és a vendégek. A közgyűlésen megjelent Fáy István államtitkár, képviselőnk, és vitéz báró Urbán Gáspár főispán, Tornyos Ferenc a vármegyei Közjóléti Szövetkezet ügyvezetője, és még sok vidéki vendég. Az ünnepi beszédek elhangzása után Nemoda József főjegyző rövid visszapillantást tett a 20 kertes családi ház építésével kapcsolatban és a község közönsége nevében köszönetét fejezte ki a vármegyei Közjóléti Szövetkezetnek, különös hálóját Alexander Imre alispánnak, mint a szövetkezet elnökének.

Köszönetet mondtak a Közbirtokosságnak, mely készséggel bocsájtotta a kiszemelt földterületet a szövetkezet rendelkezésére, az építőknek és a fuvarosoknak. Egyúttal javasolta, hogy a kormányzóról, Horthy Miklósról nevezzék el a telepet. A jelenlévők egyhangú szavazatukkal adták áldásukat a kezdeményezésre.

Kiemelték még Sinkovics Miklós segédjegyző érdemeit, aki hivatalos munkaidején túl is mindenkor készséggel ott volt, ha az építkezés során bármi akadály merült fel.

Ezt követően vitéz báró Urbán Gáspár főispán – beszéde közben – átadta a házak igazoló lapját az új tulajdonosoknak.

Az ünnepségen elismerést kapott Szerző Emánuel lelkes munkássága, aki egyben juttatott is volt. Ő készítette el másodmagával a házak építéséhez szükséges vályogtéglák 1/3-át. Az új tulajdonosok nevében Antal Ferenc mondott köszönetet.

A Himnusz eléneklésével zárult az ünnepség.¹⁶⁶

A jászárokszállási ONCSA-sor egy 1944 körüli felvételen

Átadási ünnepség Jászladányon 1942 októberében

Az alispáni évnegyedes jelentés szerint Jászladányon tíz házat 1942 októberében adták át, melyről a Jász Hírlap is tudósított:

„Vasárnap délelőtt a vármegye 4 községében ünnepélyes keretek között avattak fel ONCSA házakat. Az ünnepélyeken megjelent vitéz Urbán Gáspár, főispán, Alexander Imre alispán, dr. Ács Ferenc vármegyei főjegyző, Tornyos Ferenc a Közjóléti Szövetkezet ügyvezetője és dr. Mohay Márton ülnök, főispáni titkár. A megjelenteket mindenütt ünnepélyesen fogadták. Szeretetének kifejezéseként a községek lakossága nagy tömegekben jelent meg.”¹⁶⁷

Bágyi János és sírhantja Ukrajnában, Nadworna templom kertjében kialakított haditemetőben

Az 1943-as keretből újabb három ház építését határozták el Jászladányon.¹⁶⁸ A későbbi korlátozások miatt Jászladányon nem valószínű, hogy megkezdték az újságcikkben jelzett 3 ház építését. Ugyanis csak tíz ház épült meg összesen. Az sem érthető igazán, hogy az első főispáni jelentésben 10 házat adtak át, és ha nem kezdték meg az újabb 3 ház építését, hogyan lehet az, amit szóbeli közlésből tudhatunk meg: Bágyi Jánosék kivételesen már 1944 áprilisában beköltöztek, dacára annak, hogy a háznak csak egy részét tették lakhatóvá. Az engedélyezés indoka, az épület teljes értékét egy összegben kifizették, valamint a családfő, az édesapa megkapta a katonai behívót és 1944. április 19-én bevonult, és május 26-án elesett a háborúban. Felesége 7 gyermekkel maradt özvegyen.¹⁶⁹

¹⁶⁷ J. H. 1942. 10. 24. 2. o.

¹⁶⁸ J. H. 1944. 03. 18. 2. o.

¹⁶⁹ Adatközlő: Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2016.

Bágyi Jánosné első gyermekével, később még hat gyermeknek adott életet

A jászkiséri átadásról is a Jász Hírlapból értesülhettünk, mely szerint 1942. október 18-án ünnepélyes keretek között tíz házat adtak át a juttatottaknak.¹⁷⁰ Ez az átadás is csak jelképes volt, Balogh Ferenc adatközlő szerint az ő házuk 1947-ben – amikor ő született – akkor készült el, és akkor költöztek be. Nagyistván Lajos és felesége Kalmár Borbála jászkiséri juttatott 10 gyermekével vette birtokba az új ONCSA-házat.¹⁷¹

2. oldal

JÁSZ H

Vármegyénkben 4 községben avattak fel ONCSA-házakat

Vasárnap délelőtt a vármegye négy községében ünnepélyes keretek között avattak fel ONCSA házakat. Az ünnepélyeken megjelent vitéz báró *Urbán Gáspár* főispán, *Alexander Imre* alispán, *dr. Ács Ferenc* vármegyei főjegyző, *Tornyos Ferenc* a Közjóléti Szövetkezet ügyvezetője és *dr. Mohay Márton* ül-

nő, főispáni titkár.

Kuncsorbán 25, Besenyszögön 8, Jászkiséren 10, Jászladányon 10 ONCSA-házat adták át sokgyerekes családoknak.

A megjelenteket mindenütt ünnepélyesen fogadták. Szeretetének kifejezéséeként a község lakossága nagy tömegekben jelent meg.

Jász Hírlap tudósítása

170 J. H.1944. 03. 18. 2. o.

171 Adatközlő: Barna Istvánné Nagyistván Lenke (1921–) Budapest 2016–2017.

Nagyistván Lajos és Kalmár Borbála
esküvői képe 1918-ból

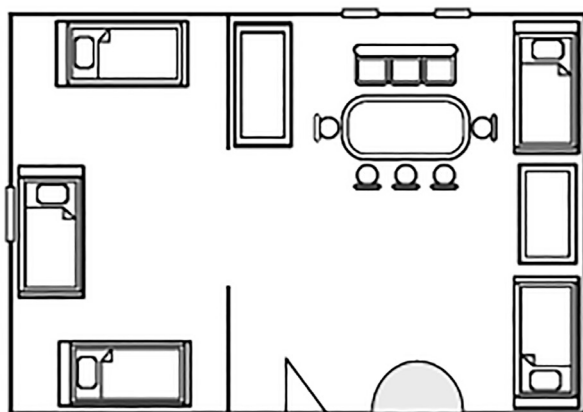
és lányaik közül ötten (Lenke, Zsuzsa, Borbála, Erzsébet, Mária) 1940-ben

Nagyistván Mária és Szémán Lajos esküvője 1955-ben

Az új tágas, világos ONCSA-házakba beköltöző családoknak komoly feladatot jelentett a nagyszámú család részére elegendő bútortat beszerzése is.

A szobaberendezés elsősorban az ágyakból állt, szükség esetén egy fekvőhely 2 gyermeknek is férőhelyet nyújtott. Álljon itt egy kép a jászapáti ONCSA-ház szobaberendezéséről, melyet Kocsis István lakott feleségével és hat gyermekével.

Kétszobás ONCSA-ház szobaberendezése

Jászapáti, egy kétszobás ONCSA-ház szobaberendezése

Összesen öt ágy található a szobában. A valóságban ez egy nyoszolya és négy dikó. Ez utóbbit deszkából eszkábálta az édesapa, melyre szalmazsák került és lópokróc. Nappalra az ágyneműt az ágyba és még egy dikóra ágyazták be, ágyterítővel letakarták. A szobaberendezéshez tartozott még egy kétajtós szekrény, egy almárium, egy kanapé, egy asztal és néhány szék. A falon szentkép, a két ablak között egy nagytükrő. A padlón rongyszőnyeg. A szoba leglényegesebb „bútorzata” a kemence volt a padkával.

Talán a többi ház berendezése módosabb lehetett, de egy biztos, mindenhol 4–11 gyermeknek kellett lakhatást biztosítani.

Háborús óvintézkedések a front előtt

A Szociális Felügyelőség, a belügyminiszter és az államtitkár 1944-ben körleveleket küldtek a közjóléti szövetkezeteknek, tájékozódni kívántak az építkezések állapotáról, az építőanyag ellátottságáról, valamint meghatározták a további feladatokat.

1. körlevél. 1944. március 12.

„Országos Szociális Felügyelőségtől valamennyi Közjóléti Szövetkezet T. Igazgatóságának!

A m. kir. Ipari Anyaghivatal a műszaki osztályon keresztül a múlt évi rendszer alapján égetésre szentet bocsájt rendelkezésre azon téglagyárak részére, amelyek egész évi termelését az ONCSA átveszi, illetve a termelésének ellenőrzését és szétosztását vállalja.

Kéri, hogy a közjóléti szövetkezetük területén, mely téglagyárak hajlandók a tavalyi szénellátási rendszerben a termelésüket az ONCSA részére lekötöni. Lesznek olyan téglagyárak, amelyek termelésére feltétlenül szükség lesz, de a jelenleg érvényben lévő téglagyárakon a termelést felvenni nem hajlandók. Ezekkel tárgyalások indítandók meg a tekintetben, hogy a termelési évad tartalmára a szövetkezet a téglagyárat bérbe veszi és üzembe állítja. Természetesen a téglagyárak szénellátásáról a műszaki osztály tavalyi módon havonta gondoskodik.

Tájékoztatásul közöljük, hogy a m. kir. Ipari Anyaghivatal ez évben 1.000 drb téglakiégetéséhez 150 kg normál szentet és cca 300–450 kg palás szentet utal ki általunk az üzembe helyezendő téglagyárak részére.

Amennyiben a folyó évi építkezések téglaszükséglete nem teszi lehetővé, hogy legalább egy téglagyár ilyen módon ONCSA részére üzembe helyeztessék, kívánatos az, hogy a szükséges téglát a saját üzemben történő szénporos égetéssel biztosítsák, mert ez évben anyaghivatali téglakiutalásra csak kis mértékben számíthatunk.

Tekintettel arra, hogy a m. kir. Anyaghivatal az ONCSA és évi téglakeretét hadi anyaggyártási okok miatt a tényleges szükséglet felében kontingentálta, elengedhetetlenül szükséges az, hogy az építkezéseinknél a téglát csak az elengedhetetlenül szükséges mennyiségben használtassék fel; tehát az alapok lehetőség szerint kőből, felmenő falak kőből és vályogból készíthetők.

Budapest, 1944. márc. 22.

Dr. Streicher Andor s.k. ny. alispán, elnökhelyettes...¹⁷²

Ennek ellenőrzésére felkérték az alispánt és a polgármestereket.

172 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok. Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

2. körlevél. 1944. április 6.

A M. Kir. Belügyminisztertől körlevél érkezett az építkezések befejezése ügyében...

„A rendkívüli viszonyok miatt az építkezések ügyében a következőket rendelem el:

Új építkezések csak abban az esetben kezdhetők el, ha valamennyi építőanyag – különösen téglá, cserép, mész és fa már leszállítva rendelkezésre áll.

Az elkezdett építések befejezésére minden lehetőség felhasználásával törekedni kell. E célra elsősorban a még el nem kezdett építkezésekhez már leszállított építőanyag használható fel.

Általában az építési programot a rendelkezésre álló építőanyagok figyelembe vételével oly módon kell átgondolni, hogy ne maradjanak befejezetlen épületek.

Különösen fontosnak tartom a lakóépületek befejezését. Amennyiben a lakóépületek befejezéséhez szükséges anyag nem áll rendelkezésre, esetleg a melléképületek építése elhagyható.”

Budapest, 1944. április 6.

*Miniszter helyett dr. Kádár L. Levente államtitkár*¹⁷³

3. körlevél. 1944. augusztus 19.

Kádár L. Leventétől (államtitkár és ügyvezető elnök) érkezett körlevél.

Tudatja, hogy az erdőgazdaságok a háborús viszonyok miatt nem tudják a faanyagot leszállítani. Így az ONCSA házak építésének befejezése „nem remélhető”. Lényeges segítséget jelentene, ha sikerülne a zsidó kereskedők, országosan zár alá vett árukészleteiből az ONCSA építkezések részére még szükséges fűrészelt fát biztosítani. Az illetékes helyen nyert felvilágosítás szerint az átvételre jelentkező kereskedők kijelölése, illetve az üzleteknek keresztény kereskedők részére való átadása most van folyamatban. Az ilyen kereskedők névsora a Kereskedelmi és Iparkamaráknál tekinthető meg. Ők tudják, mely kereskedőket javasolták a kijelölésre. Mivel a fűrészelt fa egyelőre nem zárolt árucikk, a kijelölés előtt még írásbeli megállapodást kellene kötni, hogy a fűrészelt árut hatóságilag megállapított kiskereskedői áron a szövetkezetnek eladja.

Bp. 1944. aug. 19.¹⁷⁴

A körlevelek jól mutatják, hogy a kormány nagyon nehéz körülmények ellenére is mindent elkövetett az ONCSA-házak építésének folytatására. 1944 őszén, amikor a front elérte az országot, teljesen megállt az építkezés. Mint már leírtuk, a tárgyalt településeken jócskán maradtak befejezetlen házak, melynek sorsáról csak 1945 tavaszán kezdődtek tárgyalások.

A közjóléti szövetkezetek minden tevékenységére a háborús állapotok korlátozó hatásai nehezedtek, jól példázza ezt az alábbi, államtitkári körlevél is:

„A közjóléti szövetkezetek közül többnek háziipari szakosztálya vagy üzeme ruházati anyagok előállításával foglalkozik. Több oldalról felmerült annak szükségessége, hogy

173 U. o.

174 U. o.

intézkedés történjék arra vonatkozóan, hogy ezeket a vászon- és szövetanyagokat kik és milyen mennyiségben vásárolhatják. A mostani háborús beszerzési nehézségek között ugyanis elsőrendűen fontos, hogy ezek az anyagok visszaélés mentesen, gyorsan és kizárólag az első-sorban rászoruló, sokgyermekes családokhoz jussanak.” Szigorúan behatárolták, mely áruk-ból kik részesülhetnek... nagycsaládosok, fiatal házasulandók, csecsemők kelengyéje (orvosi igazolás mellett).

„Ruha- és cipősegélyekre csak az elkerülhetetlenül szükséges legkisebb összeg irányozható elő, mert az Alap az általa nyújtott támogatás visszatérítését pénzben, munkában, vagy természetben igényelheti, ezek a segélyek viszont a visszatérítésnek egyik módját sem teszik lehetővé.

1944. március 9.

Kádár L. Levente államtitkár ügyvezető elnök”¹⁷⁵

A MEGTÉRÜLÉSEK

A törlesztések alapjának feltétele a munkahelyek megléte volt. A munkaképes felnőttek sokféle munkahelyen dolgoztak, ez a tény a kor elhelyezkedési lehetőségeiről is képet ad.

Munkalehetőségek

A juttatottak számára munkalehetőséget többségében a mezőgazdaság nyújtott, amely évente mintegy 180–200 napot jelentett. Ennyi idő alatt kellett megkeresniük a megélhetésükhöz szükséges jövedelmet. Valamelyest könnyített a helyzeten, ha az iskoláskorú gyermekeket is bevonták a munkába, akik tavasztól ősziig, elszegődtek állatok őrzésére, marokverőnek, csépléshez pelyvásnak, summásnak stb. Ami általános, az anyák kivétel nélkül mind háztartásbeliek voltak, hiszen a nagycsaládról történő gondoskodás, a kert és az állatok bőséges elfoglaltságot nyújtottak. Saját szükségletre baromfit és hízósertést szinte kivétel nélkül minden család nevelt, de tehenet kevesen tartottak. Ezek külön bevételt nem jelentettek, de besegítettek a család élelmezésébe. Az egyik Jászapáti született és nevelkedett „kislány” így emlékezik: *„Gyermekkoromra úgy emlékezem, hogy a családuink sohasem vásárolt húst a hentesnél, mert a portán nevelt állatokat fogyasztottuk. Kora tavasszal már neveltük a kacsát, melyet korán lehetett vágni, majd ezt követte a csirke. Édesanyám a kisasszony napi búcsúra már tömött kacsát vágott. Ősszel novemberben levágtuk az első, februárban a második hízót. Tejterméket a tehen biztosította. De nővéreim, bátyáim számára az „oncsás” élet a háború utáni években sokkal nehezebb volt, hiszen akkor tehenet nem tartottak.”*¹⁷⁶

Az *árok szálláson* élő családfők között találunk kisbirtokost, iparost és napszámot, tanyást. Származásra nézve hárman más vidékről valók. De ugyancsak vannak közöttük a múlt világháború rokkantjai.¹⁷⁷ Többen dolgoztak a nagyobb gazdáknál, de felnőtt családtagok közül voltak, akik szén- és kőbányában helyezkedtek el, vagy eljártak a nagyvárosokba, ahol gyári munkásként keresték kenyerüket.

Jászberényben a többségük mezőgazdasági munkából szerezte jövedelmét, elsősorban a nagygazdáknál, a szőlőbirtokokon idénymunkásként alkalmazták őket. Jászberényben ebben az időben több család férfi tagjainak adott munkát a Zagyva szabályozása, ahol szükség volt kubikusokra. Szép, pontos munkát végeztek. A Zagyván túl működő Balla téglagyárban is többen kaptak munkát. De téli kereseti lehetőséget biztosított a jégelés (jégvágás).

A *Porteleken* élők a nagygazdák szőlőbirtokain dolgoztak, pl.: Tóth Teréz (Tera), Fábíán Ferenc, Oláh János, Kasnya László, Tóth Ferenc, Mosonyi László, Sárközi Sándor, Baráth Endre, Szőke Péter, Szőke Béla, és a Göcsör, Fischer, Grünwald családok birtokain is.

176 Adatközlő: Berta Józsefné Kocsis Katalin (1953–) Jászapáti 2017.

177 Jászvidék, 1943. 12. 04. 49. sz.

Jászapátin az ONCSA lakói a legkülönbözőbb helyeken dolgoztak. Volt közöttük mezőgazdasági alkalmi napszámos a nagyobb gazdáknál, bakter,¹⁷⁸ szőlőcsész, több MÁV alkalmazott, favágó, summás, gyári munkás a fővárosban stb.

Jászkiséren elsősorban a nagygazdáknál és a pusztakürti uradalomban dolgoztak a juttatottak. Többen közülük csak a nyári szezonban napszámósként kapálást, aratást, cséplést vállaltak, és az őszi betakarításnál, valamint a dohányfermentálóban keresték kenyerüket. Rapi István bérelt földön gazdálkodott.

A *Jászladányon* élő családfők és családtagok közül viszonylag kevesen dolgoztak nagygazdáknál, kevés volt a föld. A község lakosságának egynegyede kubikus munkából élt. A ladányi kubikusság ezernél is nagyobb számával Jászladány az ország egyik legismertebb, legnagyobb számú kubikus települése lett. De nem csak a létszáma, hanem a becsületesen végzett munkája tette őket ismertté. Az 1890-es évektől már külön munkásvonat vitte Budapestre minden vasárnap éjjel a ladányi kubikusokat, és hozta szombat délutánonként évről évre, egy századon át. A háború utáni években jelentős változás következett be. A romok eltakarítása és az újjáépítés adott munkát, de vele járt a fizetékép-telenség és az infláció is.¹⁷⁹

A tszcs, majd a tsz. 1949-től több családnak nyújtott megélhetési lehetőséget minden településen. Pl. Jászapátin a 20 család közül hat családfő lépett be a termelőszövetkezetbe, ahol gyermekeikkel együtt dolgoztak.

A törlesztések

A házakat 30 éves időtartamra, kamatmentes hitelre kapták a juttatottak, melyeket a közjóléti szövetkezet tulajdonába telekkönyveztek, és a bank jelzáloggal terhelte. A juttatott nevére csak az összeg teljes kifizetése után kerülhetett a ház.

A front közeledtével, 1944. szeptember elején a minisztertanács elhatározta, hogy az ONCSA-házakat mindjárt az adományozáskor átírják az új tulajdonosok nevére. Az a kikötés azonban megmarad, hogy a ház nem idegeníthető el, és nem adósítható el, míg az ára nincs kifizetve.¹⁸⁰ A front miatt ennek megvalósulása már az 1945 utáni államszervezetre várt.

Az tény, hogy az ONCSA-akció hatalmas segítséget jelentett a rászorulóknak, mert míg a banki hitel felvételéhez saját tőkével kellett rendelkezni, az alap viszont elfogadta a nagycsaládot, a szorgalmat és a magyar ember becsület-szavát garanciának. De a törlesztés komoly terhet jelentett a családoknak.

Csortos Vince jászapáti juttatott elmondta, hogy a havi törlesztés 1944-ben havi 8 pengő volt. Abban az időben egy kaszás napszáma 1 vagy 1 P. 20 fillér volt. Havi jövedelmének

Csortos Vince

178 Bakter, a német Wächter szó magyar fordítása tizedes, kisbíró

179 GAÁL István: Jászladány története III. 2000. 57. o.

180 J. H. 1944. 09. 09. 3. o.

harmadát jelentette. „Szerencsére” a gyermekeket már 7–8 éves kortól idényszerűen be tudták vonni a kenyérkeresők közé.¹⁸¹

A háború közeledtével a juttatottak törlesztési gondjai is szaporodtak, példa erre az alábbi belügyminiszteri körlevél is:

Belügyminiszter Szám: 541.977/1944.
OSZF.

Tárgy: a 167.000/000. B.M. sz. rendelet alapján folyósított kölcsönök hátralékainak elengedése

VALAMENNYI TÖRVÉNYHATÓSÁG ELSŐ TISZTVISELŐJÉNEK.
SZÉKHELYÉN.

„A rendkívüli fegyvergyakorlatokra történt bevonulás miatt keresetüktől elesett mezőgazdasági vagy ipari munkások és kisiparosok támogatásáról szóló 167.000/1940. sz. B.M. rendelete alapján nyújtott kamatmentes kölcsönök és munkabérelőlegek behajtása, illetve ledolgoztatása az ismételt behívások folytán az esetek túlnyomó többségében lehetetlenné vagy méltánytalanná vált. Ezért a még le nem törlesztett kölcsönök visszafizetését és a még fennálló munkabérelőlegek ledolgozását elengedem és az e címen juttatott összegeknek vissza nem térülő segéllyé való minősítéséhez hozzájárulok.

Felhívom Alispán-Polgármester Urat, hogy az elengedésről a hátralékosakat értesítse. Az ellátmányszámadásban nyilvántartott és elengedett hátralékokról a 200/1941. B.M. számú rendelet 12. pontjának második bekezdése szerint számoljon el.

Budapest, 1944. évi április 29-én.

*vitéz Jaross Andor s.k.*¹⁸²

A jászberényi polgármester az alábbi határozatot hozta:

*„A hátralékként mutatkozó 14 223 P. a m. kir. belügyminiszter 541.977/1944 OSZF. Sz. rendelete alapján a kimutatásban feltüntetett hátralékot a jászberényi lakosok terhéről törölöm. A törvény foganatosítására a kir. belügyminiszter alá rendelt városi számvevőséget utasítom.”*¹⁸³

Ehhez hasonló törlésekre többször is sor került. A törlesztések a háború után más fordulatot vettek, melyről később szólunk.

A szövetkezeti mozgalom eredményei rendkívüli bizonyító értékkel bírtak. Először

181 Adatközlő: Csontos Vince (1912–1994) Jászapáti 1992.

182 JNSZ Vármegyei alispáni iratok Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

183 JNSZ Vármegyei alispáni iratok Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

kísérleti jelleggel alapítottak néhány közjóléti szövetkezetet az országban. Míg 1940 év végén mindössze három közjóléti szövetkezet volt, 1941 végén 78 és 1942 év végén már 92 szövetkezet működött.¹⁸⁴

1942-re a szövetkezetek összesen több mint 88 millió Pengőt használtak fel.

Megoszlása:

• egyéni juttatás 46 millió P.	(ház és egyéb juttatás)	52 %
• juttatási előkészítés 24,5 millió	„	28 %
• mezőgazdasági üzem 5,5 millió	„	6,2 %
• ipari üzem 8,7 millió	„	9,8 %
• ügyviteli, személyi – dologi kiadás 3,5 millió	„	4 %

Tízezer ház felépítését tűzték ki célul, ami akkor 100 falunak felelt meg.

1942 végéig:

- 5270 család 29 ezer gyermekkel jutott egészséges lakáshoz
- 21 ezer család 11 millió Pengő értékben részesült állatjuttatásokban
- 2700 család kisipari-kiskereskedelmi támogatásban részesült 1,8 millió Pengő értékben
- 6000 család háziipari célú kölcsönben részesült 1,9 millió Pengő értékben

A kimutatások szerint országosan 84 ezer család részesült juttatásokban. Ez időben a megélhetésében veszélyeztetett családok számát 300 ezerre becsülték. Tehát az első eredmények relatíve igen jelentősek voltak.

A kihelyezett 46 millióból a törlesztés is folyamatosan teljesült. 1942-re már 9,1 millió Pengőt fizettek vissza. A visszafizetési morál igen jó volt, a mindössze 2 % hátralék gyakorlatilag és statisztikailag is elhanyagolható.

A „rendszer” tehát működött.¹⁸⁵

Kádár Levente államtitkár 1944 áprilisában értékelte a törlesztési kötelezettség teljesítését.

„Az alapot létrehozó célkitűzést legjobban igazolja az az eredmény, amely mutatja, hogy a házhoz juttatott, igen mély elesettség sorsából felemelt családok olyan hűségesen teljesítik törlesztési kötelezettségeiket, hogy a hátralék nem tesz ki 2 %-ot(!). [...] a tulajdonhoz juttatás által erős gazdasági öntudatú és teljesítőképeségű gazdasági egyedeket is nevel.”¹⁸⁶

Az ONCSA-program azonban nem volt egyértelmű sikertörténet. Ha nem is volt kudarc, de voltak negatív visszajelzések, amelyek miatt árnyalni kell a megítélést. Egyrészt a falu építészetét nem sikerült átalakítani, a hagyományokhoz való ragaszkodás

184 http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dc-c8525663e0052a908?OpenDocument

185 http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dc-c8525663e0052a908?OpenDocument

186 J. H. 1944. 04. 01. 3. o.

inkább visszatetszést és negatív reakciókat szült. A juttatottakat sem sikerült meggyőzni hosszú távon a ház értékeiről, példa erre, hogy ma már csak elvétve találni olyan ONCSA-házat, amely eredetiben megmaradt volna. Az is igaz azonban, hogy közben az igények is változtak.

A törvényalkotóknak voltak aggályaik, ezek több esetben igazolást is nyertek. A házhoz juttatottak nagy többsége ugyan betartotta az előírt szabályokat, de rendre előfordultak kisebb-nagyobb kihágások. Több család addig nagyon szűkös lakásokban húzta meg magát, sok háziasszony ekkor került először kulturált környezetbe, ahol más lehetőségek nyíltak meg előtte, mellyel ismerkedni kellett. Tény azonban, hogy a nehézségek néhány hónapon belül megszűntek, mindenekelőtt a szociális védőnő tapintatos, ugyanakkor határozott fellépésének köszönhetően. Visszaemlékezések szerint olykor még azt is ellenőrizték, hogy a kisgyermekek este nyolcra ágyban legyenek. Az eljárás mai szemmel kétségkívül túlzottan atyáskodóan hat, ám sikere nem vonható kétségbe.¹⁸⁷

1944-ben Magyarországot elérte a front. 1940–44 között folyamatosan ellátási nehézségekkel küzdött egész Magyarország, de a behívások okozta nehézségek leküzdése is megoldhatatlan problémákat okozott. Meglepő, de még ilyen körülmények között is elérték azt az ország szegénypolitikáért felelős vezetői, hogy a veszélyeztetett, szegény népréteg körülbelül egyharmadát valamilyen juttatáshoz segítsék. Az ONCSA megmutatta, hogy a magyar kormányzat számára fontos szándék a családoknak – különösen a sokgyermekeseknek – a támogatása. Ez olyan politikai üzenet volt, amit a kor embere nagyon is értékelt és megérezett.¹⁸⁸ A II. világháború után az alap megszűnt.

Az építkezések állapota a front átvonulása után

A front térségünkbe érkezése előtt a házak többsége elkészült. A rendkívüli helyzet ellenére is folytatódott az építkezés. A korábban elkezdett házak közül többnek az építése az építőanyag hiánya miatt nem fejeződött be. A front alatt a befejezetlen házak egy része megromlódott, nem egy esetben a zavaros idők miatt el is tűnhettek beépítetlen anyagok.

Jászapátin a tervezett 24 lakóházból 12 készült el kulcsátadásig 1944 tavaszáig. A másik 12-ből 8 ház építését kezdték meg, amelyek csak tető alá kerültek. E házakat 1945 tavaszán nagycsaládosoknak értékesítették, akik ekkor készpénzben törlesztették a házak akkor megállapított árát. Kocsis István 14 000 Pengőt¹⁸⁹ fizetett a házért. Ezt az összeget anyadisznó és különböző tejtermékek értékesítéséből tudta előteremteni. Inflációs időszak miatt ennek értékét nem lehet még csak becsülni sem. Ez a nyolc család saját erőből fejezte be az építést. Nagyon sok gondot okozott az anyagihiány. A háború alatt a be nem épített anyag vagy eltűnt, vagy egyáltalán meg sem érkezett. A háború után nem is lehetett beszerezni, elsősorban anyagihiány, másodsorban a szállítások és a pénzhiány, az infláció miatt. Pl. Kocsis István házához hiányzott a felső padolás, a konyha, a kamra és a folyosó cementlapja, az ablakok, ajtók szárnyai, és a falak kívül belül vakolatlanok voltak. Hiányoztak a melléképületek, a kertben egy hatalmas vályoggödör tátongott. De hasonló

187 http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dc-c8525663e0052a908?OpenDocument

188 Fischer Zsolt <http://www.karpataljalap.net/?q=2007/01/19/az-oncsa>

189 Az ONCSA-házak értéke 1943–1944-ben 25 000 Pengő.

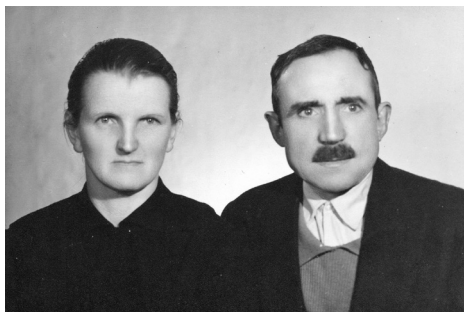
körülmények között kapták meg mások is a házakat. Ki-ki saját anyagi és fizikai erejéből tette lakhatóvá, ami csak nagyon kemény munkával sikerülhetett. Kocsis István családjával a jákóhalmi határban lakott egy tanyán – és a munka mellett – 7 km távolságról járt be feleségével együtt vakolni, tapasztani, meszelni, hogy a ház szeptemberre elkészüljön.

1945-ben az alábbi családok költöztek be az akkor már lakhatóvá tett 8 házba:

Budai József – Berki Erzsébet 6, Berdó Ferenc – Szabari Teréz 7, Demeter István – Ferenc Anna 6, Kocsis István – Nagy Borbála 6, Faragó Sándor – Kiss J. Piroska 4, Nagy János – Gulyás Mária 5, Ádám Ferenc – Kovács Mária 5, Tajti István – Tajti Piroska 7 gyermekkel. Pontosán nem tudható, hogy hány gyermek született még a beköltözés előtt és után. (Pl. Kocsis István 4 gyermekkel költözött be, azután született még kettő, Berdó Ferenc és Tajti István gyermekeinek száma is gyarapodott a beköltözés után.)

Az iskolába a gyerekek 1,5 km távolságról jártak. Az ONCSA-telepen ebben az időben 20 család, közel 150 gyermekkel élt, ezért szóba került egy önálló iskola megnyitása az akkori Tartsik-házban. 1947-től a gimnázium épületéből kiköltözött a kollégium, és ott létrehoztak egy általános iskolát, ahová az ONCSA-telepen élő gyermekek is járhattak, amely sokkal közelebb feküdt, mint a központi iskola.¹⁹⁰

A háború után beköltöző lakók Jászapátin:

Kocsis István és felesége Nagy Borbála, és családjuk körében Jászapátin

Faragó Sándor és Kiss J. Piroska gyermekeikkel, Pál, Margit, Piroska, Sándor

¹⁹⁰ Adatközlő: Csontos Vince (1912–1994) Jászapáti 1992.

Tajti István és felesége, Tajti Piroska Jászapátin

Jászárokszálláson 20 ház készült el a front előtt. A Szabadság utcai 10 házat félkész állapotban érte a front, ezeket így értékesítették 1945-ben. A vevők ez esetben is csak sokgyermekes családok lehettek: André Béla, Baranyi Béla, Juhász Sándor, Pál Imre, Palócz Antal, Szabó Béla, Szabó Ignác, Szarvas Mátyás, Szerző János, Zsarnóczki Sándor.

A félkész állapot azt jelentette, hogy a falak álltak a tetővel. Hiányzott a konyha, kamra és a folyosó cementlappal történő burkolata, a mennyezet stukatúrozása, felső padolata, a falak vakolása és simítása. De hiányoztak az ablakok, ajtók szárnyai stb. A szoba padlózata viszont készen volt. Szinte minden munkát maguk végeztek a tulajdonosok. Nem volt kút az udvarban, ezt már ki-ki maga ásatta vagy ásta, melyet cementgyűrűvel vagy vöröstéglával erősítettek meg. Semmi közművesítés nem volt, még villany sem!¹⁹¹

Jászberényben a szövetkezet 1944 évben tovább folytatta a házépítési programját. Elkészült 23 ház. A további előírányzott építkezésekből 4 db ház tető nélkül, felfalazva maradt. Nem tudni, melyek voltak ezek, csak sejthető, hogy később a régi református temető mellett megkezdett ONCSA-házak lehettek. A törlesztések az előírányzottak megfelelően befolytak.¹⁹²

A *Porteleken* építeni kezdett 13 ház közül többnek az építése nem fejeződött be a front előtt. Ezeket a háború után nagycsaládosok kaphatták meg. A juttatottak nem csak portelekiek voltak, hanem érkeztek családok Jászberényből, Farmosról, Jánoshidáról is.

Magántulajdonba került 11 ház, 2 házat középületként hasznosítottak. A tizenegy család: Kisémet József – Ézsiás Anna, Dányi János – Baráth Mária, Fekete Mátyás – Nagy Julianna, Molnár Sándor – Tamasi Mária, Hámori János – Tamasi Rozália, Juhász József – ? Margit, Molnár András – ? Rozália, Szívós Vendel – Fácán Anna, Velkei István – Muhari Rozália, Kiss Mihály – Burka Erzsébet, Pataki Kálmán – ? Lujza.

191 Adatközlő: Szabó Lajosné Pál Anna (1941–) Jászárokszállás 2016.

192 Adatközlő: Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.

Kisnémet Józsefné Ézsiás Anna három gyermekével
és leánytestvérével Portelken

Jászladányon sem fejeződtek be az építkezések 1944 őszére, a családok összefogással igyekeztek lakhatóvá tenni a lakóházakat. A törlesztések az inflációs időben itt is zavarokat okoztak. Volt olyan juttatott, aki egy szakajtó tojás árából kifizette a ház teljes tartozását. Egy biztos, hogy a hátralékot mindenki rendezte. De Bágyi János házat, annak ellenére, hogy a hitelt kifizették, még csak 1966-ban, amikor hagyatéokra került a sor, az illeték befizetése után telekkönyvezték.¹⁹³

Annak ellenére, hogy a telekkönyvezéseket 1950-ben rendezték, még sincs megbízható adat arra, hogy Porteleken ez mikor történt meg. Például Pintér Istvánné 1973-ban a testvéreitől megváltotta a házat, és akkor még 4000 forint tartozás terhelte a házat, ezt ő fizette ki, és ekkor írták a nevére.¹⁹⁴ Valóban ONCSA tartozás volt-e, ha igen, akkor a kamatokkal terhelt összeg volt? Nem tudni.

Jászkiséren sem sikerült mind a 10 házat befejezni, volt olyan család, például a Balog Ferencé, akik csak 1947-ben tudtak beköltözni.¹⁹⁵

Jászladányon 10 ONCSA-ház elkészült, de még tervezték 3 ház megépítését, melynek építéséhez már hozzá sem fogtak.

193 Adatközlő: Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2017.

194 Adatközlő: Pintér Istvánné Kisnémet Erzsébet (1936–) Portelek. 2016.

195 Adatközlő: Balogh Ferenc (1947–) Jászkisér 2016.

A közjóléti szövetkezetek működését a háborús viszonyok mellett is igyekeztek folyamatossá tenni, ennek érdekében a front elől 1944. év szeptember hó 11-én a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti szövetkezetet Jászberénybe költöztették, amikor is Suba Aranka szociális előadó a szolnoki szövetkezettel Jászberénybe jött, és azután itt teljesített szolgálatot. A szövetkezet irodájának iratai egy részét elhozták, mely itt is maradt egészen 1946 augusztusáig, amikor a Jászberényi városi Közjóléti Szövetkezetet a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezetbe olvasztották be.¹⁹⁶

---

196 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

A HÁBORÚ UTÁNI SZOCIÁLPOLITIKAI INTÉZKEDÉSEK

A front megérkezése bizonytalanságot hozott, az átszervezések, a tájékozódások időszaka következett minden szinten.

A háború utáni inflációs lehetőséggel élve többen előre kifizették a házat terhelő összeget, mások ilyen formában jutottak hozzá a háború után „olcsóbban” a házhoz.

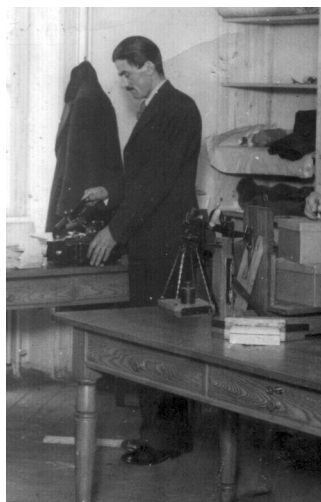
Az ONCSA törvény hatályon kívül helyezése

Az orosz megszállás kedvezőtlen fordulatot hozott az ONCSA-program életébe. Jászberényben a városi Közjóléti Szövetkezet ügyvezető igazgatója dr. Czigány Mihály jegyző volt, akit 1945. november 15-én a NKVD¹⁹⁷ letartóztatt. Feladatát ekkor Kovács Lajos, a jászberényi Közjóléti Munkaközösség ügyvezető igazgatója vette át.¹⁹⁸

Már 1944. december 22-én újjászervezték a Népjóléti Minisztériumot, mely felügyelte a szegény- és menekültügyet, gondozta a hadifogságból és deportálásból hazatérteket; felelős volt a lakásügy, a társadalombiztosítás, a gyermekvédelem, a hadigondozás és az egészségügyi igazgatási feladatok ellátásáért.

Az ideiglenes Nemzeti Kormány 347/1945. ME. számú rendelete átmeneti intézkedéseket léptetett életbe az állam szociálpolitikai feladatairól, és a szociálpolitikai szervekről. A 6.300/1945. ME. rendelet értelmében a szociálpolitika és szociális gondoskodás állami feladattá vált, a szociálpolitikai ügyek megoldását és a szociálpolitikai szervek felállítását rendelte el, és hatályon kívül helyezte az ONCSA törvényt.¹⁹⁹ E rendelet kimondta, hogy a dolgozó néposztályok szociális helyzetének javítása közfeladat. E feladatok megvalósítása érdekében a népjóléti miniszter által kiutalt ellátmányból külön szociális alapot kell létrehozni. Ezzel az alappal egyesíteni kell a jelenlegi nép- és családvédelmi alap elnevezéssel kezelt állami vagyont is. A rendelet kötelezővé tette a közigazgatásban a szociálpolitikai bizottság létrehozását. Ennek értelmében, *Jászberényben 1946. február 28-án tartották a szociálpolitikai bizottság alakuló gyűlését.*

A polgármester a szociálpolitikai bizottságba, mint a polgármester segítő és tanácsadó szervébe javasolta: szakszervezettől 1 kiküldött, helyi földigénylőktől 2 kiküldött,

Kovács Lajos

197 NKVD a Szovjetunió politikai rendőrsége (1934–1946), a KGB elődje és a Toborzó utcában volt a székhelyük. A Tutsek-féle igazoló tanács dr. Czigány Mihályt nem igazolta. Szabadulását Braun Pál kereskedőnek köszönhette, de hivatalát nem kapta vissza.

198 Adatközlő: Dr. Maczkó Barnáné Czigány Éva (1935–) Szolnok 2017.

199 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

nemzeti segélytől 1 kiküldött és a város képviselő-testületéből 3 kiküldött megválasztását. Ennek értelmében a bizottságba az alábbi személyek kerültek megválasztásra:

- Szakszervezettől: Muhari Elek bőripari munkás
- Földhözjuttatottak: Horváth Béla és Mizsei János
- Nemzeti segély: Hegyiné ?
- Képviselő-testületből: Batta József, Sárközi Sándor, Suba János
- Elnöke: Suba János
- Titkára: Muhari Elek²⁰⁰

Rendkívüli tagokként – tanácskozási joggal – tagjai voltak a bizottságnak: a polgármester, a tisztiorvos és a népjóléti előadó.

A bizottság elnökét, Suba Jánost és titkárát, Muhari Eleket három év időtartamra választották meg.

A bizottság előadója az illetékes titkár volt.

A vármegyei szociális bizottság szociális titkára Pintér Viktória, a Jászsági alsójárás szociális titkára Nagy Olga lett, ebből is valószínűsíthető, hogy a vármegyei Közjóléti Szövetkezet felügyelete alatt épült ONCSA házak továbbra is egy régióba tartoztak (Jászárokszállás, Jászapati, Jászkisér, Jászladány).

Tájékoztató felmérések sorozatával fordultak a települések vezetőihez úgy megyei, mint országos szinten.

Az *alispán* jelentést kért az ONCSA működéséről a megyei települések vezetőitől 1945 áprilisában.

Tóth György István Jászberény polgármestere jelentését levélben így fogalmazta meg:

„Szociális szakelőadó Emel Erzsébet, akinek várnia kell az igazoló bizottság igazolásra. Február 1-től Suba Aranka a JNSZ megyei Közjóléti Szövetkezet alkalmazottja látja el a szociális gondozói tevékenységet mint kisegítő. A szükséges teendőket el tudja látni. Jászberényben tartózkodik.

A jászberényi Városi Közjóléti Szövetkezet bejegyzett cég. Jelenleg is működik. Tisztviselői helyükön vannak. Kovács Lajos ügyvezető igazgató, Dornbach György tisztviselő, ki csak 1944 évben az ügyvezető betegszabadsága idejére lett alkalmazva.

A város területén sok nagycsaládú szegény ember van, akiknek egy része a földreform során földet kapott, a másik részének szükségesnek tartanám ház, illetve kert juttatását. Egyébként hatóságom területén mező- és szőlő gazdasággal kapcsolatosan sok munkaalkalom van, és a mai napszámberék mellett a lakosság szegény rétegének ellátása biztosítva van.

A legsürgősebb feladat a háború által megrongált és a szegény emberek tulajdonát képező lakóházak kijavítása. A kijavítási munkálatokat azonban megnehezítik az anyagbeszerzési nehézségek.

Ha a megfelelő anyagi fedezet rendelkezésre áll, úgy a szociális munka folytatásának semmi akadálya nincs.

A városi Közjóléti Szövetkezet jelenleg a kint lévő követeléseinek, illetve törlesztési részletek pontos fizetésének behajtását szorgalmazza.

200 MNL. JNSZML. Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 68/1946 686 doboz.

Suba Aranka

A városi Közjóléti Szövetkezet pénztárában 1945. február 7-én 8360 P 18 Fillér készpénz volt. A postatakarékpénztárnál és az Egyházmegyei takarékpénztár fiókjánál vezetett szövetkezeti folyószámla egyenlegére vonatkozólag jelentést tenni nem tudok, mert az ide vonatkozó kivonatokat dr. Bálint Sándor közjóléti előadó a városból távozásakor magával vitte és nevezett ide vissza még nem érkezett.”

Jászberény, 1945. április 16.

Tóth György István
polgármester²⁰¹

A *Magyar Népjóléti miniszter* 1945 júliusában kért jelentést a szociális szakelőadókra vonatkozóan.

A jászberényi városban és a jázsági felsőjárásban működő szociális szakelőadó adatai:

Emel Erzsébet (sz. 1921. Nagykáta) iskolai végzettsége tanítónői oklevél és egyetemi szociális tanfolyam. Illetménye: 268,80 P + 90 P. úti általány. Szerződéses alkalmazott, tiszteletdíjas.

Szolgálati helye: Jászberény megyei város és a felsőjárásági járás.

Szolgálati minősége: városi és járási szociális szakelőadó.

Az igazoló bizottság 1945. július 3-án igazoltnak nyilvánította.

Jászberény városnál működő kisegítő szociális gondozó adatai:

Suba Aranka (szül. 1925. aug. 6. Jászberény)

Iskolai végzettsége tanítói oklevél

Havi illetménye 265.19 P. + útszámla alapján havi 1502 P-ig terjedő költségek megtérítése.

Jelenlegi szolgálati helye Jászberény megyei város Közjóléti Szövetkezet.

Szolgálati minősége: kisegítő szociális gondozó.

„Jelenlegi helyén ideiglenes szolgálat alapján látja el feladatát. Régebbi működési helye Tiszaföldvár volt, hol a Tiszai alsójárás kiegészítő szociális gondozójaként működött, mint a JNSZ v.m. Közjóléti Szövetkezetének magánalkalmazottja.

1944. év szeptember hó 11-én a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti szolnoki szövetkezet Jászberénybe költözött, amikor is Suba Aranka is a szolnoki szövetkezettel Jászberénybe jött, s itt teljesített szolgálatot, és itt is maradt, mivel szülei is itt laknak, és a szolnoki Szövetkezet irodájának és iratainak is nagy része itt maradt. 1945. január hóban jelentkezett szolgálattételre Jászberény város polgármesterénél, aki további szolgálattételre a helybéli közjóléti szövetkezethez rendelte ki.

A Jászberényi Igazoló Bizottság 1945. július 3-án igazoltnak nyilvánította.”

Jászberény, 1945. július 3.

Tóth György István polgármester²⁰²

A félben maradt és a „műveletek” alatt megrongálódott épületek helyreállításának szorgalmazása

1945 augusztusában a Magyar Népjóléti Minisztériumtól érkezett körlevél valamennyi közjóléti szövetkezet igazgatójának szolt, a közjóléti szövetkezetek kezelése alatt álló lakóépületek helyreállítása témában.

„A kezelésükben lévő, a múlt években megkezdett építkezések sok helyen befejezetlenek maradtak, vagy a befejezett épületek a »műveletek következtében« sok helyen helyreállításra szorulnak. A kormányrendeletek ezek helyreállítását eddig csak a főváros környékére korlátozták, de az őszi esőzések beállta előtt országosan gondoskodni kell. Sajnos, a súlyos építőanyag termelési és szállítási viszonyok nem teszik lehetővé a múltéhoz hasonló központi anyagellátást. Ezért a szükséges anyagokat ott helyben kell beszerezni.”²⁰³

A legtöbb helyen a vármegyei főispán, mint közellátási kormánybiztos zárta az anyagokat, ezért hozzá kellett fordulni.

Voltak még helyben olyan anyagok, melyeket nem zároltak, de fel sem használtak. Végső esetben a be nem fejezett és a használaton kívül álló épületek anyagát is fel lehetett használni. Ennek rendjét szigorúan felsorolták: elsőbbséget élvezett a korábban befejezett, lakott házak tetőfedése, a befejezéshez közelálló épületek tető alá hozatala, a már befejezett, de súlyosan károsodott lakóépületek, a megkezdett, de nagyon elmaradott állapotban lévő házak tető alá hozatala, ha az anyagok rendelkezésre állnak.

„A súlyosan megrongálódott lakóházakat, vagy csak az alap megépítése állapotában lévő megkezdett házakat felül kell vizsgálni, újjá kell-e építeni vagy be kell-e fejezni.

A lakók közreműködését a legnagyobb mértékben fel kell használni. Az árvízkáros házak helyreállítását a tulajdonosok feladatai közé sorolta. Az árvízkárosultak problémáinak megoldásáról külön kell gondoskodni.”

A közjóléti szövetkezetek ellátásának rendszerét a korábbihoz hasonlóan egységesen tervezték kidolgozni.

202 U. o.

203 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

Magyar Népjóléti Minisztérium 1945. augusztus 27-én. Dr. Újhelyi Szilárd sk. miniszteri osztály főnök.²⁰⁴

1946. január 28-án a miniszteri rendelet alapján dr. Valkó László miniszteri tanácsos fordult körlevélben a közjóléti szövetkezetek igazgatóságához:

„Felhívom a szövetkezet t. igazgatóságát, hogy a szövetkezeti alkalmazottakról a központi nyilvántartásba vétel céljából 1946. február 15-ig egyenként három példányban készült személyi lapot terjesszen fel hozzám, az illetékes szociális felügyelő láttamozásával. Határidő február 28.” (Rendkívül részletes adathalmazt kér.)

„Általános tájékoztató a szövetkezet helyzetéről

- Szövetkezet cége, hol és milyen helyiségben működik, van-e változás e tekintetben a múlthoz képest, mi a telefonja és pontos postacíme, háborús események következtében mikor és mennyi időre szüntette be működését, mikor volt a felszabadulás fordulópontja, mennyi ideig volt zárva a szövetkezet és helyiségeit igénybe vette-e valaki, milyen állapotban vette azt újra birtokba, mikor nyitotta meg újra a pénztárát, evakuált-e a szövetkezet, hová mennyi ideig, kinek az utasítására, mikor tért vissza, (név foglalkozás, munkakör), vissza nem tért alkalmazottak felmondása történt-e és ilyen intézkedés, igazolási eljárás során kik és miért igazoltattak, milyen háborús károkat szenvedett a szövetkezet ingatlanokban, készpénzben, értékekben, berendezésben, irodagépekben, anyagban, áruban stb., részletezve mennyiség és a könyvekben nyilvántartott érték szerint, pl. a trianoni határon kívül maradt követelések is felsorolandók. Milyen állapotban maradtak meg a szövetkezet könyvei, okmánytára, irodai berendezése, pénzszekrény, iratszekrény, stb. Milyen könyvei, nyilvántartási fontos okmányai hiányoznak, és mit tett ezek felkutatására, hogyan és mi módon próbálkozik azokat pótolni, melyik utolsó számadás van teljes mellékleteivel birtokában, mikor tartott utójára könyvelést, és mi volt annak tárgya, s a cégbíróság jóváhagyó határozatának száma.
- Kik vannak jelen az igazgatóság és a felügyelőbizottság tagjai közül, kik hiányoznak és miért (állásvesztés, elmenekült stb.). Az alapszabályoknak megfelelően működik-e az igazgatóság, az elnök személyében volt-e változás és miért, ki vezeti ténylegesen a szövetkezet ügyeit, milyen minőségben, volt-e változás a szövetkezeti ügyvezető személyében és miért, általában milyen lényeges változások voltak a vezetésben és az alkalmazottak körében, van-e saját áru-üzleti vagy raktárhelyisége a szövetkezetnek, milyen állapotban s milyen áru és milyen mennyiség befogadására alkalmas, milyen üzemei, foglalkoztatói voltak a szövetkezetnek a fordulópont előtt, mi történt ezekkel és milyen háborús károkat szenvedtek, melyek működnek jelenleg, s melyikben mennyi a foglalkoztatottak száma. A szünetelővel mi a terve és szándéka a szövetkezetnek, általában milyen tevékenységet fejt ki a szövetkezet, mennyi volt a január havi személyi és dologi kiadás, hogyan és miből fedezi ezt, van-e elképzelése a szövetkezetnek, hogy milyen üzletterv megvalósítása esetén tudná a költségeit maga fedezni,

a juttatottak mutatnak-e érdeklődést, s milyen a fizetési készségük, kb. mennyi még a juttatottak tartozása, a fordulópont óta kb. mennyi tőkeösszeget fizettek vissza a juttatottak, hány befejezetlen ház építése van függőben, mennyi a függő építkezések nyilvántartási összege, és mi az akadálya, hogy az elszámolás még nem történt meg, mi a véleménye a szövetkezetnek, hogy a juttatottak tartozásának 1945. január 1-ig visszamenőlegesen történő valorizálása milyen hatást váltana ki az adósok körében, a tartozások visszafizetésére milyen szorzószám, vagy költség felszámítás megállapítását javasolná a szövetkezet, hogy fenntartási költségei a bevételekből fedezhetőek lennének? Történt-e juttatás a felszabadulás óta, mi és milyen összegben, foglalkozás szerint kik és milyen összegű igényeket támasztanak a szövetkezettel szemben, mi a vélemény a szövetkezetnek a piacon esetleg működő másik közjóléti szövetkezettel való egyesülésről (fúzió), megyei, városi szövetkezetnél esetleg a területileg legközelebbi nagyobb szövetkezettel való összeolvadás tekintetében, van-e a szövetkezetnél más odamenekült szövetkezetnek vagyona, anyagi, könyvei, irodagépei.

- Milyen állapotban van az, és ki kezeli, van-e tudomása a szövetkezetnek más menekült közjóléti szövetkezet anyagáról, hollétéről, vagyontárgyak őrzési, letéti helyéről, mire lenne legsürgősebben szüksége a szövetkezetnek, hogy kereteit fenn tudja tartani, illetve mi az az ellátmány-minimum, ami nélkül a likvidálást elkerülhetetlennek tartja? (!). Hány férfi és hány nő alkalmazottat tart a szövetkezet, kevesebb vagy több ezeknek a száma, s mennyivel a 1944. év eleji állapothoz képest, és ennek az indoka, egyéb jelteni valók. [...]” Összesen 53 kérdés....

„A jelentést a vázolt sorrendben kell megtenni, röviden és tömören, de kiegészítendő minden olyan közléssel, mely a szövetkezet megítélése szerint jelentőséggel bír, vagy a szövetkezet általános helyzete szempontjából figyelmet érdemel.”²⁰⁵

A zárszámadási és leltározási rendeletek

Miniszteri rendeletből:

Az elmúlt évek esetleg még hiányzó zárszámadásait sürgősen el kell készíteni.

„A zárszámadások alakiságára vonatkozólag még az 1943-ban kiadott O.Sz.F. rendelkezései irányadók, kiegészítve a »háborús károk gyűjtőszámlája« c. számlára kell tételesen kigyűjteni...

Ügyelni kell arra, hogy minden tétel eredete felkutatható és bizonyítható legyen. Elengedhetetlen tehát, hogy minden ilyen bekövetkezett és a gyűjtőszámlára átkönyvelésnél gondosan kell ügyelni arra, hogy minden tétel eredete felkutatható legyen. Elengedhetetlen, hogy minden károsodásról, veszteségről könyvelési okmány készíttessék, mely az igazgatósági határozattal megerősített tényállást és indokolást tartalmazza.

A 12.370/1945. M.E. számú rendelet s annak végrehajtása tárgyában kiadott 81.100/1946. VII. PM. Számú rendelet az 1946. január 1-én készítendő üzleti leltárakról rendelkezik.

A rendelet nem vonatkozik a közjóléti szövetkezetekre, mert a 2.§./1.// bekezdés a. pontja világosan kimondja, hogy mentesek ez alól azok az adóalanyok, akik illetőleg melyek külön törvény alapján a társulati-adóra vonatkozólag mentességet élveznek.

A közjóléti szövetkezetekre vonatkozó 3500/1941.M.E. számú ma is joghatályos

205 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

kormányrendelet 14. §-a e tekintetben félreérthetetlen, mert a közjóléti szövetkezetek, az 1898:XXIII. t.c.-ben, valamint az azt kiegészítő egyéb jogszabályokban biztosított adó és illetékkedvezményben részesülnek és állandóan mentesek a társulati-adó alól.

E rendelkezés természetesen nem vonatkozik a közjóléti szövetkezetek olyan üze-
meire vagy vállalataira amelyek eddig is társulati adóalanyságok voltak.

A jelen leiratomban közölt határidők pontosan betartandók.

Budapest, 1946. január 28.

A miniszter rendeletéből: Dr. Valkó László s.k. miniszteri tanácsos²⁰⁶

A közjóléti szövetkezetek átszervezése, megszüntetése, ONCSA program lezárása

A következő lépés a közjóléti szövetkezet felszámolásának elindítása volt.

A Magyar Népjóléti Minisztérium 38/788/1946.I./1. MN. határozatával a közjóléti szövetkezeteket átszervezte.

Körlevélből:

„Valamennyi Közjóléti Szövetkezet t. Igazgatóságának Székhelyén

A háború befejezését követő átmeneti időnek ismert körülményei lazává tették a kapcsolatot a szociális központi igazgatás és annak gazdasági végrehajtó szervei: a közjóléti szövetkezet között, ezért annak újjászervezése, és a múltban már kialakulóban volt egységes ügyviteli irányítás érdekében ismét központilag kívánok intézkedni. A közjóléti szövetkezetek további sorsát illető tervekről az alábbiakban tájékoztatom az igazgatóságot.

Az államháztartás kiadásainak csökkentése érdekében, valamint a közjóléti szövetkezetek szociálpolitikai tevékenységének felfokozása szükségessé tette a közjóléti szövetkezetek átszervezését.

Az átszervezésnél, illetve egyes szövetkezetek megszüntetésénél irányelvül szolgál, hogy vármegyénként egy szövetkezet, az egész megye és az esetleg kapcsolatban lévő törvényhatósági jogú város területére kiterjedő hatáskörrel maradjon.

Elrendelte:

- 1. Az igazgatóság rendkívüli ülésen tárgyalja le az egybeolvadást és az egyidejűleg vegye tudomásul az elnökségnek a tárgyban tett intézkedéseit.*
- 2. Az igazgatóság állapítsa meg az egybeolvadást kimondó közgyűlés időpontját és tegyen előkészületeket annak összehívására.*
- 3. Az igazgatóság, ha eddig el nem készült volna, sürgősen készíttesse el a szövetkezet 1945. december 31. mérlegét, majd az 1946. július 31-ig terjedő időről is készítsen mérleget. Közlöm még az Igazgatósággal, hogy a beolvadó szövetkezetnek 1946. augusztus 1-től ellátmányt nem folyósítok. Az alkalmazottaknak a felmondás ideje alatt járó illetményét a likvidáció során bevételből kell fedeznie. Ezért a likvidáció megindítása érdekében haladéktalanul lépjen érintkezésbe a 3. bekezdésben kijelölt beolvadó szövetkezetnek igazgatóságával. Az egybeolvadással kapcsolatban az*

alapszabály rendelkezési pontosan betartandók. (A 4. §.)

4. *Értesítem az Igazgatóságot, hogy Jászberény m. városi Közjóléti Szövetkezetnek 1946. augusztus 1. időponttal való megszüntetését és a Jász-Nagykun-Szolnok-vármegyei Közjóléti szövetkezetbe való bevonását tartom szükségesnek.*

Az igazgatóság a beolvadással (fúzióval) kapcsolatos előkészítő munkálatokat haldéktalanul kezdje meg.

Nevezetesen:

Az elnökség, a magánalkalmazottakra érvényes jogszabályok figyelembevételével mondjon fel a szövetkezet tisztviselőinek. Ezek névsorát közölje a létszámcsökkentő előkészítő munkálatait végző szociális felügyelővel. Egyidejűleg közölje a minisztériummal is. (Szociálpolitikai ü.o. Közjóléti Szövetkezetek ellenőrzése II. em. 255.), hogy az átszervezés során más megmaradó szövetkezetnél esetleg figyelembe vehessük.

Budapest, 1946. aug. 22.

Miniszteri rendeletből dr. Benedek Jenő s.k. miniszteri tanácsos. Kovács Sándor szociális titkárral megbeszélte a polgármester szeptember 4-én.²⁰⁷

Állapotfelmérések a törlesztésekről, intézkedések, telekkönyvezések

A háború utáni inflációs lehetőséggel élve többen előre kifizették a házat terhelő összeget. pl.:

Jászberényben

A polgármester 1945. április 16-i jelentése így fogalmaz: „A városi Közjóléti Szövetkezet jelenleg a kint lévő követeléseinek, illetve törlesztési részletek pontos fizetésének behajtását szorgalmazza.”²⁰⁸ Nem sok sikerrel.

Az alispán augusztus 7-i levelében a következőket olvashatjuk: „Az időközben kiadott különböző kölcsönöket (Árvízkarosultak, ONCSA) behajtani, és azt a vármegyei csekkszámllára visszafizetni nem kell, mert a forint átszámítási kulcsa szerint teljesen elértéktelenedtek.

Szolnok, 1946. aug. 7.

Horváth Pál sk. alispán²⁰⁹

Barna Terenyi István elmondta: szülei a részleteket a háborúig tisztességesen fizették, s bár a háború után a részletfizetéseket forszírozták, de a hatalmas infláció miatt az összeg nagyságát a hatalom nem tudta megállapítani. Azután abbamaradt a törlesztés, csak 1950-ben kislakásépítési váltság címén kellett egy összegben kifizetnünk.²¹⁰

A megszünt, az ONCSA alapot kezelő Országos Szociális Felügyelőség ügykörét a Népjóléti Minisztérium általános szociális igazgatási osztálya vette át.

A miniszter nagyon részletes választ kért az ONCSA és az Árvízalapról épített vagy vásárolt házakról, ennek másolatát továbbította Nagy Olga jázsági alsójárási szociális titkár valamennyi község elöljáróságának, mely kelt Jászladányon, 1948. március 25-én.

207 MNL. JNSZML JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

208 MNL. JNSZML. Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 68/1946 686 doboz.

209 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fond főcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

210 Adatközlő: Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.

De nem lehetett a feltett kérdésre érdemleges választ adni, mert a „műveletek” (a front) károkat okozott a települések levéltárában is, melyről a kapott jelentések alapján tájékozódhatunk.

Jászszentandrason, Jászdózsán, Alattyánban, Jászsószentgyörgyön az iratanyag teljesen megsemmisült. Árokszállásról nem kaptak jelentést. Jászfelsőszentgyörgy egyik alapból sem vett fel kölcsönt. Jászapáti és Jászladány azért nem tudott jelentést küldeni, mert mindent a szolnoki Közjóléti Szövetkezet bonyolított, és az ONCSA iratait is ott tárolták.

Mi lett a szolnoki levéltár sorsa? Válasz erre az alispán 1949. február 19-én kelt levele: „... *A háborús behatások következtében a vármegye irattára 1939-től kezdve teljesen megsemmisült, egyes községek irattára is, így a vármegye területén a fenti címen (ONCSA) juttatott kölcsönök és az épített házakról pontos jelentést adni nem áll módomban.*”²¹¹

Amint látható az ONCSA-házak törlesztésének állapotáról kapott hivatalos válaszok alapján nem szerezhettek pontos információt, ezért 1945 tavaszán a Szolnok Vármegyei Közjóléti Szövetkezettől egy kiküldött jelent meg a községekben, hogy tárgyalásokat folytasson a juttatottakkal. Tárgyalásának célja a háborús események következtében megsemmisült adatok rekonstruálása volt. Tájékozódott az árvizes és az ONCSA-házak kölcsöneiről, illetve törlesztési részletek befizetéséről. A küldött megállapította az esedékes és még be nem fizetett hátralékos törlesztési részleteket.

Egyezségeket, megállapodásokat kötöttek, a juttatottak ígéreteket kaptak arra vonatkozólag, hogyan törlesszék a jövőben a hitelt. De mindezek hamarosan az infláció és a Népjóléti Minisztérium 22.798/1946.I./1. számú rendelete miatt már aktualitásukat veszítették.²¹²

Tehát a befizetéseket felfüggesztették. Majd különböző felszólításokat ugyan kaptak a juttatottak, de ezek hatékonyságáról a körültekintő kutatások sem vezettek eredményre.

A 194/1950. (VII.22.) M.T. számú rendelet a közjóléti szövetkezetek megszüntetéséről, *kislakásépítési válság* fizetéséről, továbbá a kislakásépítés előmozdításáról határozott.

Az F.M. 8105/4/1950. számú rendelete alapján a jászapáti járásbíróság határozata által megtörtént a juttatott házak telekkönyvezése, ekkor a 6130/203-3/1950.III. sz. P.M. rendelet értelmében, kislakásépítési válság címén megállapított összeg megfizetésére kötelezték a juttatottakat.

A Közjóléti Szövetkezetek 194/1950. M. Tsz. rendelet alapján megszűntek.

Az ONCSA házak tulajdonjogilag a Közjóléti Szövetkezetek tulajdonában voltak. A második világháború utáni infláció miatt a részletek törlesztése akadózott, hiszen a fizetendő összeget nem tudták megállapítani. Ezért létrehoztak egy kislakásépítési válság kezelő bizottságot, melynek feladata volt a kislakásépítési válság összegének kiszámítása. Minden juttatott személyre szóló felszólítást kapott az adóhivataltól, mely ennek az intézésére meghatalmazással rendelkezett.

211 MNL. JNSZML. JNSZ Vármegyei alispáni iratok IV. fontfőcsoport, 407 fond 3044/949. sz. és 422/946 sz.

212 Fellebbezési okmány 1950-ből. Rapi Miklós (1939–2017) Jászkiséri leszármazott tulajdonában.

Íme Farkas Kálmán (Jászapáti ONCSA-telep 842.) részére küldött felszólítás teljes terjedelemben:

Jászapáti adóhivatal

Lajstrom tételszám 4.

Értesíti az adóhivatal, hogy a 194/1950. M. T. sz. rendelet alapján a kislakásépítési váltság megállapító bizottság

ONCSA házzuttatása

után terhére 2000 Ft

Kislakásépítési váltságot állapított meg.

Fizetendő összeg 2000 Ft

Fizetési feltételek:

A 400 Ft-ot meg nem haladó váltságot havi egyenlő részletekben 1950. december 31-ig kell kifizetni.

A 400 Ft-ot meghaladó váltságot legfeljebb 10 év alatt, de legalább, havi 40 Ft-os részletekben kell kifizetni.

Az egyes havi részletek a hónap első napján esedékesek, s a hónap 15 napjáig adóptlék-mentesen fizetendők. Az első havi részlet a fizetési meghagyás kézbesítésének napján válik esedékessé, s az ezt követő naptól számított 15 nap alatt adóptlékmentesen fizetendő.

A váltságot nemfizetés esetében közadók módjára kell behajtani.

Fizetési kedvezmény:

Amennyiben a váltsággkötelezett a kivetett és 400 Ft-ot meghaladó váltság összegének 75 %-át 1950. december 31-ig kifizeti, úgy a váltság 25 %-át az állam elengedi.

A fizetési értesítés ellen fellebbezésnek helye nincs.”

Jászapáti, 1950. XI. 2.

olvashatatlan szignó.....

A másik oldalon olvasható:

„Figyelmeztető

Amíg a váltság fizetésére kötelezett az ingatlana vagy kölcsöne miatt kivetett váltságot ki nem egyenlíti, köteles az ingatlant tűzkár ellen biztosítani, s ezt a körülményt minden év január hó 5. napjáig az adóhivatalnál igazolni.

Az ingatlan akkor kerül telekkönyvileg is a váltság fizetésére kötelezett nevére, ha a kivetett váltság összegnek első részletét (részleteit) kifizette.²¹³ A végleges juttatás kérdésében a megyei tanács végrehajtó bizottságának mezőgazdasági osztálya intézkedik.

Amennyiben a váltsággkötelezett az ingatlan végleges juttatására igényt tart, a csatolt nyilatkozatot kiállítva és házastársával aláírva az Országos Szövetkezeti Hitelintézetnek (Budapest V. ker. Teleki Pál u. 7.) 1950. szeptember 30-ig küldje vissza.

213 Nem egyértelmű, mert a jászapáti járásbíróóság által megtörtént a F.M. 8105/4/1950. számú rendelete alapján a juttatott házainak telekkönyvezése, és itt a törlesztések befizetésének a függvényeként akarják a telek-könyvezést elvégezni.

Amennyiben a juttatásra nem tart igényt, a nyilatkozat aláírás nélkül (üresen) küldendő vissza a fenti időpontig.

Ha a csatolt nyilatkozat a fenti időpontig nem érkeznék vissza, úgy kell tekinteni, hogy az ingatlan juttatását nem kívánja, s ez esetben az ingatlan lakbérért visszamenőleg a beköltözéstől kezdődően az adóhivatalnak köteles megfizetni.”

Adóhivatal.²¹⁴

De nem volt mindenhol ilyen egyértelmű a hátralék rendezése. 1950-ben Jászkisérien az ONCSA-házak lakói is kaptak a fentihez hasonló felszólítást, 2000 Ft összeggel. Azonban itt – valószínű nem egyedülálló – probléma vetődött fel. Ugyanis mind a tíz juttatott család egy összegben kifizette a hátralékot még 1945-ben, az inflációs időszakban azzal a feltétellel, hogy a házat nevükre telekkönyvezik. Ezért a juttatottak 1950. december 8-án a Népjóléti Minisztériumhoz fordultak a tartozás teljes elengedése ügyében:

„Népjóléti Minisztérium!
Budapest

Alulírottak, mint Jászkisér községben lakó ONCSA házjuttatottak a következő kérelemmel fordulnak a Népjóléti Minisztériumhoz:

Jászkisér községben tízen, mint nagy családok, munkásemberek az Országos Nép és Családvédelmi Alap és Közjóléti Szövetkezet útján házépítési kölcsönben részesültünk.

Mint juttatottak házainkat rendben tartottuk, és fizettük annak évi rendes törlesztési részletit egészen 1945 évig. 1945 tavaszán a Szolnok v. m. Közjóléti Szövetkezettől egy kiküldött jelent meg a községben és az árvizes kölcsönök és az ONCSA-házak kölcsön, illetve törlesztési részletek befizetése és a háborús események következtében megsemmisült adatok rekonstruálása ügyében tárgyalást folytatott velünk, amikor is a küldött megállapította az esedékes és még be nem fizetett hátralékos törlesztési részleteket.

A tárgyalás során a küldöthöz kérdést intézünk, hogy a kölcsöneink hátralékos részleteit egyszerre egy összegben kifizethetjük-e, és ebben az esetben a ház tulajdonjogilag a nevünkre kerül-e. Azonban még ebben nem nyugodtunk meg, hanem a községi Elöljáróság útján írásba kértük ezen kijelentést és a legjobb tudomásunk szerint a Közjóléti Szövetkezet a községi Elöljáróságnak írásbeli választ adott, mely szerint a hátralékos törlesztési részletünket kifizethetjük és kifizetés után adásvételi szerződést fog a Szövetkezet kiállítani és telekkönyvileg is a nevünkre kerül a ház-hely és a ház. – Közölte velünk akkor a községi Elöljáróság, hogy a leirat szerint a teljes kiegyenlítés esetén, a gyermeksegély elvén levont összegeket is meg kell fizetnünk. –

A kapott engedély alapján a közölt és a kiszámított összegeket befizettük és a kifizetéssel szinte nagy kő esett le a szívünkről, és örültünk, hogy teljes egészében rendeztük a részünkre juttatott családi ház megváltási, illetőleg váltsági árát, hogy nagy családunk részére rendelkezünk egy lakóházzal, ami a miénk.

Mindannyian, hogy az összeg kifizetését teljesíthessük, minden olyan ingóságainkat értékesítettük, amiből esetleg valami hasznot, jövedelmet biztosítottunk volna magunknak.

²¹⁴ Farkas Ferenc (1945–) tulajdona Jászapáti.

Eladtuk jószágainkat, és egyéb ingóságainkat értékesítettük, amiből magunknak és családjunknak ruhát, lábbelit, élelmet vehettünk volna, azért, hogy a házunkat terhelő tartozás rendezve legyen.

A befizetés után állandóan szorgalmaztuk a községi Elöljáróság útján az adásvételi szerződések aláírását és tulajdonjogba való helyezésünket. Ez azonban nem történt meg, mert időközben megjelent a Népjóléti Minisztérium 22.798/1946.I./1. számú rendelete, amelynek ismeretében a Népjóléti Szövetkezet a szerződéseket nem tudta megkötni. –

A forint bevezetésével megkezdődött a különböző felhívások kiadása, melyek szerint tudomásunkra adták az illetékes szervek, hogy a házak megváltási ára az általunk pengőben teljesített befizetésekkel rendezve nincsen, hanem még bizonyos összeggel hátralékban vagyunk.

Az országos Szövetkezeti Hitelintézet különböző felhívásaiban közöltek nem vetjük elég komolyan, mert hiszen abban a hiszemben voltunk, hogy a mi pengőben történő befizetéseinket nem saját elgondolásunk szerint teljesítettük, hanem csak azután tettük minden ingóságunkat pénzzé, amikor a kifizetésre az illetékes szervtől felhatalmazást kaptunk, és egyben ígéretet is arra, hogy ezen befizetéssel tartozásunkat egészében rendezzük, és ennek folyamodványaképpen megszabadultunk mindenféle tartozástól és a juttatott ház tulajdonjogilag is a miénk lesz. –

Néhány héttel ezelőtt a járszapáti járásbíróóság által megtörtént a F.M. 8105/4/1950. számú rendelete alapján a juttatott házaink telekkönyvezése, azonban az Országos Szövetkezeti Hitelintézet javára, – hivatkozva a P.M.6130/203/3/1950. III. sz. rendeletére – egyenként 2000 – 2000 Ft kislakásépítési váltság kebelezetett be, amely összegből az adóhivatal kiértesítése szerint 1950. dec. 31-ig le kell fizetnünk egyenként 160 Ft-ot, 1951. jan. 1. napjától pedig havi 40 Ft összeget kell törleszteniünk.

Ezzel az újabb megterheléssel kapcsolatosan súlyos probléma elé állított bennünket a hivatkozott rendelet.

Mindannyian kis emberek, munkás emberek vagyunk, akiknek csekély jövedelme alig elégséges a nagyszámú család eltartására, nemhogy abból a törlesztési részleteket teljesíteni tudnánk.

Mindezek ismertetése után kérésünk a következő:

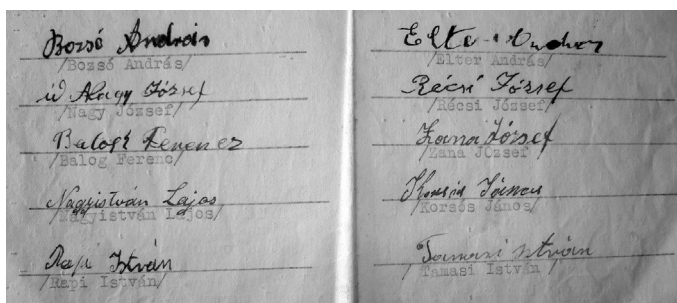
Kérjük a Népjóléti Minisztérium illetékes osztályát, hogy a 6130/203-3/950.III. sz. P.M. rendelet alapján terhünkre előírt 2000–2000 Ft kislakásépítési váltságot teljes egészében törlésbe hozni szíveskedjék és egyidejűleg a telekkönyvi biztosítás feljegyzésének törlését is elrendelni szíveskedjék.

Ismertetésünkben előadtuk, és itt ismételtén kérésünk indoklására megismételjük azt, hogy a rendelet visszaható hatállyal a mi esetünkben való alkalmazása téves, mert a pengőben történő befizetésünket nem a saját elgondolásunk alapján teljesítettük, hanem erre előzetesen a községi Elöljáróság útján is engedélyt kértünk a Közjóléti Szövetkezettől, amely szerv végeredményben a Népjóléti Minisztérium egyik illetékes szerve volt és ilyen engedély alapján történő befizetésünket egy később megjelent rendelettel hatálytalanítani nem lehet akkor, amikor a pengőben történő befizetésünkhöz szükséges pénz előteremtése abban az időben is elég gondot okozott nekünk, és mindannyian értékes jószágainktól, ingóságainktól fosztottuk meg magunkat, hogy azoknak értékesítése által fizetési kötelezettségünknek eleget tegyünk. –

Mindezek alapján kérjük ügyünk kivizsgálását és annak eredményeképp azon kérelmünk teljesítését, hogy a hivatkozott rendelet alapján terhünkre újabban megállapított váltságú összeg teljes egészében törölve legyen, de mindezen intézkedés megtétele előtt kérjük, hogy kérelmünk végleges elintézéséig is a jászkiséri adóhivatalt szíveskedjék felhívni arra, hogy a váltság összeg behajtására vonatkozó minden intézkedést a mi esetünkben függőben tartson. –

Jász Kisér, 1950. december 8.

Aláírások

Bozsó András

Id. Nagy József

Balogh Ferenc

Nagy István Lajos

Rapi István

Elter András

Récsi József

Zana József

Korsós János

Tamasi István²¹⁵

Valószínűsíthető, hogy kérésük nem talált meghallgatásra, mert Rapi Istvánné Deli Julianna menyének, Rapi Miklósnénak arra panaszkodott, hogy nekik ezt a hátralékot teljes egészében ki kellett fizetniük.²¹⁶

Valószínűsíthető, hogy felszólítás értelmében legkésőbb tíz éven belül a többség kifizette a megállapított kislakásépítési váltságot, ha nem akkor az öröklések alkalmával kifizették velük.

Azokat a házakat, amelyek a második világháború idejére nem fejeződtek be, 1945-ben félkész állapotban maradtak, már eleve úgy értékesítették, hogy a vevők az összeget teljes egészében, egy összegben fizették ki. Valószínűleg az infláció miatt a vételár összege vitathatóvá vált, ezért a telekkönyvezések elhúzódtak. A végső rendezésüket a *F.M. 8105/4/1950. számú rendelet megjelenése oldotta meg*, mégpedig úgy, hogy 50 Ft-ot kellett egy összegben átíratási összegként megfizetniük.²¹⁷

Talán meglepő, hogy 1945-től kezdődően a helyi sajtó hallgatott a megszüntetett Országos Népi és Családvédelmi Alap utóéletéről, a Jász-Nagykun-Szolnok vármegyei Közjóléti Szövetkezetről és ennek széleskörű tevékenységéről. Nem tudni pontosan, hogyan fejezték be a Porteleken félben maradt ONCSA-házak építését, kik és milyen

²¹⁵ Rapi Miklós (1939–2017) és neje Mihályi Katalin (1945–) tulajdona Jász Kisér.

²¹⁶ Adatközlő: Rapi Miklósné Mihályi Katalin (1945–) Jász Kisér 2017.

²¹⁷ Adatközlő: Kocsis Istvánné Nagy Borbála (1920–2006) Jászapáti 2001.

szempontok szerint kaphatták meg. Ugyanakkor 1945 után kötelezően megalakított Jászberény megyei város Szociális Bizottságának tevékenységéről többször is tudósítottak, mely 1946-1948 közötti időszakban több alkalommal szervezett jótékony célú műsoros táncestélyt a városi szegényház, a hadigondozottak, és a hozzátartozóik megsegítésére. Ilyen alkalmakkor néhányszor jász származású fővárosi művészek is közreműködtek pl. Pethes Sándor és Pethes Ferenc a Nemzeti Színház tagjai. Több alkalommal is olvasható felhívás a díjtalan csuhé és kukorica-háncs feldolgozó és kötőtanfolyamokról is.²¹⁸

Adalék a háború utáni állapotokhoz

A háború után a félkész állapotban lévő ONCSA-házak befejezése, az értékesítési lehetőségek keresése, a törlesztések folytatása, a tulajdonviszonyok rendezetlensége számos gondot okozott. Pl. Jászberényben keletkezett szélkárrok helyreállítása is ezek közé tartozott.

Szélkár Jászberényben

1946. február 18-án hatalmas szélvihar pusztított Jászberényben, a kártétele nem került el az ONCSA-házakat sem. Tekintettel arra, hogy ezek a házak még a Jászberényi Közjóléti Szövetkezet tulajdonában voltak, ezért a polgármester és a szociális titkárok intézkedésére volt szükség.

Jegyzőkönyv készült 1946. március 1-jén, az ONCSA-házakat ért szélkárrol.

(tartalmi kivonat)

Jelen voltak:

A vármegyei szociális bizottság részéről Pintér Viktória vm. szociális titkár, Suba Aranka, Kovács Sándor szoc. titkárok, a város részéről Beleznay Ferenc városi mérnöki hivatal vezetője és Árvai István városi faragó, továbbá a meghívott egyik vállalkozó, Oláh József kőműves mester, Jászberény III. ker. Sármany utca 7. sz. alatti lakos, jelen voltak továbbá az érdekelték közül többen, mint a sérült lakóházak tulajdonosai.

A bizottság részletesen kimutatta a károkat, házanként.

A károsultak nevei:

Móció József, Vízeleti János, Kasnya József, Kovács Sándor, Csáki B. István, Bozs-vár Mihály, Kovács István, Bús Mihály, Bene István, Bagi János, Nagy András, Sárközi Ferenc, Soós Ferenc, Gulyás Mátyás, Maszlag István, Gedei István, Gaál Elek, Csordás István, Barna József, Völgyi Kálmán, özv. Fülöp Sándorné, Gondos Sándor, Farkas László. Összesen 23 család.

Van olyan épület, ahol a cserép nem sérült meg, de 23 lakóház közül nyolcnak az északi oldalán lévő tűzfala bedőlt, leomlott, és általában az összes épület északi végén álló tűzfalai többé, kevésbé megmozdultak és részben újjarakásra, részben megerősítésre szorulnak.

Az 1942-ben épített házakhoz az anyagot nem a vállalkozók adták, csupán a munkát végezték el. A szabályok betartásával építették be az anyagokat. Egy évi jótállás lejárt.

Az élére állított vörös téglafalnak ilyen abnormális szélvihar miatt dőltek be. De hasonló károkat okozott a városban máshol is. A vállalkozókat felelősség nem terheli. Megállapították, hogy sürgős javításuk hiányában még nagyobb rongálódásnak lesznek kitéve.

Összesen 3670 db cserép, 123 kúpcserép pótlására lenne szükség. Javasolja a bizottság, hogy az élére állított téglából rakott fűrfalak helyett szerencsésebb lenne azt léccel, tányérvirág-szárral, rózsével pótolni, amelyet szalmás anyagtapasszal készíteni, amely ezen a vidéken általános helyi gyakorlat és a legjobban megfelelő.

Aláírás, a titkárok.²¹⁹

Beszédes a jegyzőkönyv, mely 1946. március 5-én a város polgármesteri hivatalában készült.

„Személyesen jelenlévő Suba Aranka és Kovács Sándor járási szociális titkárok kéri, hogy a jászberényi ONCSA-házak szélvihar által előállott tetőrongálásainak kijavítása céljaira a (szociális) bizottság által f. évi február 18-án a helyszínen megállapított károk arányában a szükséges tetőfedő-cserepet a város, illetve a város polgármesterétől kéri – mintegy kölcsönképpen. Ugyanis Jászberény városa az Újjáépítési Kormány bizottságtól az alispánon keresztül az iskolák fedésére szolgáló cserépanyagot megkapta. A Szociális Bizottság e keretből kölcsönbe kéri a szélkár által megrongált épületek helyreállításához szükséges tetőfedő anyagot. A beállt esőzések miatt, több kár fog keletkezni, ha sürgősen nem kapják meg a cserepet.”²²⁰

Olyan határozatot hoztak, hogy a város kölcsönad 3670 db tető- és 123 db kúpcserépet. Jegyzőkönyvben rögzítették, hogy ha ehhez bármely főhatóság sem járulna hozzá, ők ezt akkor is megteszik.

aláírások polgármester és Suba Aranka, Kovács Sándor

1946. március 6-án összehívták az érintetteket, ismertették velük, hogy a szélkár okozta károkat csak a városnak birtokában lévő cserepekből tudják pótolni. Ezeket a középületek, főleg iskolák háború okozta károk helyreállítására kellene felhasználni. Ebből mindenki megkapja a szükséges cserepeket, kölcsön. De ha az alispán ehhez nem járulna hozzá, akkor mindenki vállalja, hogy haladéktalanul visszaszolgáltatja, visszaszállítja. Gyakorlatilag egyébként is kölcsön kapják, míg az ő kiutalásuk az újjáépítési keretből meg nem érkezik.

Minden károsult aláírta és vállalta a feltételeket.²²¹

A károk kijavítása megtörtént. Részletekről nem sikerült információt szerezni.

219 MNL. JNSZML Jászberény város közigazgatási iratok V.73.b. V. fond főcsoport 73 fond 686 doboz.

220 U. o.

221 U. o.

AZ ONCSA TEVÉKENYSÉGÉNEK ÉRTÉKELÉSE

Magyarország történetében egy olyan komplex szociálpolitikai program, amit az Országos Nép- és Családvédelmi Alap keretében, rövid félévtizedes működése alatt, háborús viszonyok között megvalósított, az a maga nemében páratlan, erón felüli teljesítmény volt.

A kormány elégedett volt az ONCSA országos tevékenységével, és hosszú távon tervezte a folytatást. Kádár Levente belügyi államtitkár 1944 áprilisában értékelte az ONCSA építkezéseit:

Az ONCSA három év alatt (1941–1943), a megnagyobbodott Magyarország tekintetében összesen 141 millió pengőt költött a házépítkezésekre, melyből 12 000 házat emeltek. Összegezve, átlagosan 7 gyermeket számítva házanként, 84 000 gyermek részére biztosított emberhez méltóbb lakáskörülményeket. Ez óriási méretű munkaerő és anyag megmozdítását is jelentette.

Az ONCSA házépítő akciója mellett a mezőgazdasági lakosság elsősorban tehenet, lovat és sertést kapott. A vizes, rétes területekre libát, kacsát juttatott a szövetkezet, míg a városokban élő ipari munkáságra kimondhatatlanul nagy áldást jelentett a kecske és az angóra nyúl juttatása.²²²

Általában a juttatásokkal a háziipar elősegítése, megszervezése, fejlesztése is volt a cél. Ebben nemcsak a juttatott vehetett részt, hanem részt vehetett bárki, aki még nem volt jogosult más ingó, vagy ingatlan juttatásra.

A jelentősebb háziipari tevékenységek: kender-, len-, gyapjúszővés 56 községben, vesszőfonás 13 községben, szőnyegszővés 10 községben, játékkészítés 7 községben, a legelterjedtebb háziipar, a kukoricacsuhé fonás 66 községben indult meg, és juttatott éveken keresztül nagy tömegeket keresethez. A csuhé mellett országos hírre tett szert újra a valamikor híres hajdúnánási szalma fonóipar is.

Nem szabad figyelmen kívül hagyni a mindenütt tapasztalható nevelő hatást sem, melyet a megsegített családok állandó ellenőrzése, nevelése, gondozása jelentett.²²³

A kormány ígérte, hogy a háború után a falun építendő lakások száma 200 000 lesz. Ennek a munkának az elvégzéséhez kell majd irányítani a háború után a hadiiparban felszabaduló munkaerőt. ... Úgy prognosztizálta, hogy az építőanyag előteremtése súlyosabb probléma lesz.²²⁴ A történelem közbeszólt!

Összegzésként megállapítható, hogy az ONCSA működése országosan és térségünkben is eredményes volt. A juttatottak számára legtöbb esetben kitorési lehetőséget jelentett, annak ellenére, hogy a környezetük szinte soha nem nézte jó szemmel az ONCSA-építkezéseket, gyakorta emlegették „szegénytelepként”, az ott lakókat lenézték. Pintér Istvánné Kisémet Erzsébet porteleki lakos elmondta, hogy lenézték az ONCSA-sori lányokat. A 2–5 holdas tanyás birtokos legény azt mondta „*Nem csúnya lány, csak ne volna ONCSA sori!*”

A „telepekről” elmondható, hogy az itt élők szocializációja csaknem mindig tökéletes volt.

222 J. H. 1944. 04. 01. 3. o.

223 Ugar 1944. szeptember 15. 14. o.

224 J. H. 1944. 04. 01. 3. o.

Ha megvizsgáljuk az ONCSA-telepiek iskolázottsági szintjét, azt tapasztaljuk, hogy annál a környezeténél magasabb volt (még hozzá jóval), ahonnan a családot kiemelték, de elérte a falu vagy a város átlagos szintjét is.

Körükben a csecsemőhalandóság alacsony maradt, hála a lakáskörülmények változásának, és a szociális gondozó hálózat jó működésének.

Gyakori volt a további gyermekek vállalása, amiben szerepet játszott, hogy a kölcsön meghatározott részét (10, illetve 15%-át) a gyermekek után elengedték.

Az ONCSA megszüntetésével végleg lezárult egy eredményes, sokoldalú, egységes családmentő program, mely a második világháború okozta nehézségek, a háborút követő társadalmi berendezkedés változásai mellett is korszakalkotó jelentőségű volt.

Az ONCSA szociális program eredményeit 1945 után elhallgatták, hasonlóan az elmúlt 25 évben is. Éppen ideje lenne a Horthy korszak – háborús időben – végzett egyedülálló, komplex szociálpolitikai intézkedéseinek méltó értékelését elvégezni.

A jázsági települések közül Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény és Portelek, Jászkisér, Jászladány élt az ONCSA nyújtotta házépítési lehetőséggel, helyesebben ők kaptak erre keretet, és ennek eredményeképpen összesen 113 ház épült, melyben megközelítőleg 800 gyermek életkörülményeit sikerült megjavítani.

Jászberény, 2018. szeptember hó

ONCSA-HÁZAK NAPJAINKBAN

Jászapáti Sas utca

Jászapáti Mező utca

Jászárokszállás Rákóczi út

Jászárokszállás Malom utca

Jászberény Áldás utca

Jászberény Áldás utca

Jászkisér Bartók Béla utca

Jászkisér Bartók Béla utca

Jászladány Petőfi Sándor út

Jászladány Rácz Aladár utca

Portelek Fő út

Portelek Fő út

EGY GYÖNYÖRŰ NAGY CSALÁD KÉT KÉPBEN

Meghatódva írom az alábbi sorokat egy ismerős családról, – akik sorstársaim voltak Jászapátin és végtelen nagy tisztelettel emlékezem rájuk – Szalkári József (Jászkákóhalma) engedélyével.

Szabó László és felesége, Nagy Margit tizenegy gyermekükkel a „rászorultság és érdemesség” elvének megfelelően, jogosultságot nyertek az Országos Nép Családvédelmi Alap nyújtotta kedvezményes kislakásépítési hitel felvételére. A jászapáti ONCSA házba 1944 tavaszán költöztek be. Az alábbi felvételt Bognár József fényképész készítette 1943. április 6-án, itt még 14 tagú a család.²²⁵

Első sor, balról jobbra: Anna, édesanya Szabó Lászlóné Nagy Margit, Imre, nagymama, Béla, édesapa Szabó László, József
Hátsó sor, balról jobbra: Julianna, Gábor, Margit, László, Erzsébet, Mária, István

A felvétel szintén a Szabó családról készült az 1970-es évek közepén a Jászapáti Nyúl u. 8. sz. ház előtt. De a családtagok száma, ekkor már 43 fő.

²²⁵ Adatközlő: Szalkári József (1949–), Jászkákóhalma 2020.

NÉVMUTATÓ

- Ács Ferenc dr. 31, 67, 76
 Ádám Ferenc 61, 62, 88
 Ádám Julianna 60
 Aladi Ferenc 59
 Alexander Imre 31, 61, 71, 75, 76,
 André Béla 89
 Antal Ferenc 59, 75
 Árvai István 105
 Bagi Ferenc 58, 59
 Bagi János 60, 105
 Bagi József 60
 Bagossy Károly dr. 31
 Bágyi János 60, 61, 76, 90
 Bágyi Jánosné 76, 77
 Balajti Kálmán 47
 Balázsovich László 31
 Bálint Sándor dr. 30, 94
 Ballagó Alajosné (özv.) 59
 Balog Ferenc 90
 Balogh Balázs vitéz 57, 59, 62, 75
 Balogh Ferenc 60, 66, 77, 90, 104
 Balogh Miklós 35
 Baranyi Béla 89
 Baráth Endre 83
 Baráth Mária 60, 89
 Barna József 105
 Barna Terenyi István 53, 60, 61, 63, 89, 99
 Barna Terenyi József 60, 69, 70
 Barócsi Alajos 59
 Barócsi László 57
 Bathó János 50
 Bathó Kálmán 57
 Batta József 93
 Beleznay Ferenc 105
 Bene István 60, 105
 Benedek Jenő dr. 99
 Benke Balázs 59
 Berdó Béla 60
 Berki Erzsébet 88
 Berki Julianna 60
 Berta József 62
 Bezzeg Erzsébet 60
 Bíró Lajos 60
 Bistey László 44
 Bodonyi Ferenc 71
 Bolyós András 20
 Bóna Ferenc 59
 Bori István 52, 58
 Bozsó András 60, 104
 Bózsvar Mihály 60
 Bószén Kálmán 55, 56
 Budai Béla 59
 Budai József 88
 Burka Erzsébet 60, 89
 Bús Mihály 60, 105
 Busai Eleonóra 60, 74
 Czettler Jenő dr. 14
 Czigány Mihály dr. 30, 50, 57, 58, 68, 92
 Cziráky 13
 Csaba János 31
 Csáki B. István 105
 Csaplár Veronika 60, 73
 Császár Elek 33
 Csikós István 60
 Csordás István 50, 60, 105
 Csontos Vince 55, 60, 61, 71, 74, 84, 85, 88
 Dányi János 60, 89
 Demeter István 88
 Dornbach György 93
 Dósa Petronella 47
 Elter András 60, 104
 Emel Erzsébet 30, 93, 94
 Erdős István dr. 30, 50
 Erdős Jenő 57
 Ernyey Lajos 71
 Erős Gizella 35
 Erős Ilona 35
 Eszterházy 13
 Esztrenga Horváth András 30
 Ézsiás Anna 60, 89, 90
 Fábián Ferenc 83
 Fábián István 21

- Fácán Anna 60, 89
 Faragó Margit 88
 Faragó Pál 88
 Faragó Piroska 88
 Faragó Sándor 88
 Farkas Ambrus Kálmán 53, 60, 72, 101
 Farkas L. Ferenc 55, 56
 Farkas László 30, 60, 69, 105
 Fáy István 71, 75
 Fejes Ilona 60
 Fekete Mátyás 60, 89
 Ferenc Anna 88
 Fischer család 83
 Forgó Mária 60
 Füle István 60
 Fülöp Sándor 60
 Fülöp Sándorné özv. 105
 Gaál Elek 105
 Gajzágó István dr. 71
 Gál Elek 60
 Géczy Sándor 59
 Gedei István 60, 105
 Gerendássy János dr. 30, 50
 Gondos Sándor 60, 105
 Gosztonyi 13
 Göcsör család 83
 Gömöri Erzsébet 60, 74
 Gömöri István 57
 Grünwald család 83
 Gulyás Émán 57
 Gulyás Mária 88
 Gulyás Mátyás 60, 105
 Gyárfás József 60
 Gyárfás Margit 60
 Hájos János 35
 Hamar László 30
 Hámori János 51, 89
 Harmath József 35
 Hegedűs Ignác 59
 Hegyiné 93
 Horthy Miklós 23, 55, 75
 Horti István 57
 Horváth Béla 93
 Horváth Gábor 13, 47
 Horváth István 59
 Horváth Pál 99
 Horváthi Dezső 20
 Imre Mihály dr. 50
 Jaross Andor 85
 Járvas Rozália 60
 Jónás Katalin 60
 Juhász József 60, 89
 Juhász Sándor 89
 Kádár L. Levente 24, 40, 81, 82, 86
 Kalmár Borbála 60, 77, 78
 Kasnya József 60, 105
 Kasnya László 83
 Kaszab Sándor 35
 Katona Borbála 60
 Katona Lajos 60
 Keglevich 13
 Kele István dr. 50, 70, 71
 Kelemen János 59
 Kisnémet József 60, 89
 Kisnémet Józsefné Ézsiás Anna 90
 Kiss J. Piroska 88
 Kiss János 59
 Kiss Julianna 60
 Kiss Mihály 60, 89
 Kocsis István 61, 62, 63, 79, 87, 88
 Kocsis Zsigmond 61
 Kókai András 59
 Koncsek László dr. 30
 Korsós János 60, 104
 Kós Károly 11, 24
 Kovács István 60, 105
 Kovács Lajos 34, 91, 92,
 Kovács Mária 88
 Kovács Sándor 16, 57, 58, 60, 99, 105, 106
 Köröskényi Jenő 50
 Körtvélyesy 28, 61
 Kun Erzsébet 60
 Kupits Ferenc 21
 Lantos Balázs 57
 Lázár Imre 71
 Litkei Ilona 60
 Magony Pál 60
 Major József 60

- Maszlag István 60, 105
Mészáros Antal dr. 31
Mező József 60
Michalik 28, 61
Miklós Veronika 60
Mizsei János 93
Móció József 105
Mohay Márton dr. 67, 76
Molnár András 60, 89
Molnár Andrásné 89
Molnár József 60, 73
Molnár László 50
Molnár Sándor 60, 89
Molnár Vendel 57, 58
Mosonyi László 83
Muhari Elek 93
Muhari Rozália 60, 89
Muhoray Zoltán 50
Nachtigál Károly 31
Nádasdy 13
Nagy András 60, 63, 64, 105
Nagy Borbála 88
Nagy G. Jusztianna 47
Nagy J. László 60
Nagy János 61, 88
Nagy József 60
Nagy József id. 104
Nagy Julianna 60, 89
Nagy Lajos 60
Nagy M. Béla 59
Nagy Margit 60
Nagy Mária 60
Nagy Olga 93, 99
Nagy Pál dr. 50
Nagyistván Borbála 78
Nagyistván Erzsébet 78
Nagyistván János 60
Nagyistván Lajos 60, 77, 78, 104
Nagyistván Lenke 78
Nagyistván Mária 78, 79
Nagyistván Zsuzsa 78
Nagyistván János 74
Nagypál Katalin 57
Némegy Jenő 21
Nemoda József 31, 75
Oláh János 83
Oláh József 57, 58, 105
P. Kiss Szaléz 9, 30
P. Olsvay Oswald 8
Pál Imre 89
Palócz Antal 89
Pápay István 71
Pápay Miklós 44, 55, 57
Papp István 57
Pásztor István 55
Pásztor János 55
Pataki Kálmán 60, 89
Pataki Kálmánné ... Lujza 89
Patócs Piroska 73
Pénzes Sándor dr. 29, 30, 36, 68
Pesti Ferenc 30
Pethes Ferenc 105
Pethes Sándor 105
Piffkó Dezső 57, 58
Pintér Istvánné 90, 107
Pintér László 58
Pintér Sándor 57
Pintér Viktória 93, 105
Plank Ferenc 20
Polgár Béla 31
Pomázi Jenő 60
Radics István 53, 60
Rapi István 60, 84, 104
Rapi Istvánné Deli Julianna 104
Rapi Miklósné 104
Récsi József 60, 104
Sáray Károly 21
Sárközi Sándor 83, 93
Sárközy Ferenc 30, 60, 105
Sass István 21
Schuller Anna 69
Simon Jenő 30
Sólyom Károly 59
Sós Ferenc 60
Soós Ferenc 105
Streicher Andor dr. 35, 80
Suba Aranka 91, 93, 94, 95, 105, 106
Suba János 93

- Suba Lajos 21, 30, 50, 57
Szabari Teréz 88
Szabó Balázs 59
Szabó Béla 89
Szabó Ignác 89
Szabó Ilonka 71
Szabó Julika 71
Szabó László 60, 71
Szabó Sándor 59
Szalay Pál vitéz 31
Szalay Szabolcs dr. 31
Szapáry Gyula gróf 31, 71
Szarvas Mátyás 89
Szebenyi János 35
Széchenyi István 29
Szémán Lajos 79
Szerző Emán 59, 61, 75
Szerző János 89
Szívós Vendel 60, 89
Szmrecsányi Lajos 41
Szőke Béla 83
Szőke Péter 83
Tajti István 61, 88, 89
Tajti Piroska 88, 89
Takách-Tolvaj József gróf 69
Tamás Tibor dr. 71
Tamasi István 60, 104
Tamasi Józsefné ... Margit 89
Tamasi Mária 60, 89
Tamasi Rozália 60, 89
Teleki Pál 23, 24
Tóbiás mérnök 12
Tornallyay Zoltán 11
Tornyos Ferenc 31, 45, 67, 71, 72, 75, 76,
Tóth D. Mihály 60, 73
Tóth Ferenc 18, 83
Tóth György István 93, 94, 95
Tóth Ilona Aquinata 9
Tóth Imre 60, 63
Tóth József 60
Tóth K. Borbála 60, 72
Tóth Kálmán 42
Tóth László 30
Tóth Teréz (Tera) 83
Tösér D. Émán 59
Újhelyi Szilárd dr. 96
Urbán Gáspár 67, 69, 71, 75, 76
Urbán Miklósné Horváth Viktória 47
Úti János 59
Váczy György dr. 71
Vágó József 55, 56
Válenti Demeter 50
Valkó László dr. 96, 98
Velkei István 60, 89
Veres Patócs Piroska 70
Virág Pál 61
Vízkeleti János 60, 105
Völgyi Kálmán 60, 105
Wekerle Sándor 11
Zaják Terézia 35
Zana József 60, 104
Zichy 13
Zsarnóczki Sándor 89

HELYNÉVMUTATÓ

- Alattyán 36, 100
 Beregszász 24
 Besenyszög 67
 Budapest 7, 13, 14, 19, 71, 77, 80, 81, 84,
 85, 98, 99, 101, 102
 Délvidék 24
 Eger 8, 9
 Egreskáta (Nagykáta külterülete) 13
 Érsekújvár 24
 Fábiánsebestyén 43
 Jánoshida 14, 22
 Jászsószentgyörgy 100
 Jászapáti 5, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 20, 28,
 43, 44, 45, 47, 48, 52, 53, 55, 56, 57, 60,
 61, 62, 63, 65, 71, 72, 73, 74, 79, 84, 85,
 87, 88, 93, 100, 101, 102, 103, 104, 108
 Jászárokszállás 15, 28, 33, 43, 45, 46, 47,
 52, 55, 57, 59, 61, 62, 65, 74, 75, 83, 89,
 93, 100, 108
 Jászberény 4, 5, 8, 9, 10, 15, 20, 21, 22, 24,
 28, 29, 30, 33, 34, 35, 36, 39, 41, 43, 44,
 47, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 57, 58, 60, 61,
 63, 64, 68, 69, 70, 83, 85, 89, 91, 92, 93,
 94, 95, 99, 105, 106, 108
 Jászdózsa 100
 Jászfelsőszentgyörgy 36, 52, 100
 Jászfényszaru 10, 16, 35, 52, 69,
 Jászfákóhalma 13, 16, 36, 52, 88
 Jászkisér 16, 39, 40, 43, 45, 48, 49, 52, 54,
 55, 58, 59, 60, 66, 67, 77, 78, 79, 84, 90, 93,
 100, 102, 103, 108
 Jászládány 16, 28, 43, 45, 47, 48, 49, 52,
 54, 55, 58, 60, 61, 66, 67, 76, 77, 84, 90,
 93, 99, 100, 108
 Jászszentandrás 100
 Józsefváros 17, 19
 Karancsság 43
 Kárpátalja 24
 Kézdivásárhely 24
 Királyrév 24
 Kispeszt 11, 12
 Kőbánya 17
 Kuncsorba 67
 Magyarbél 24
 Marosvásárhely 24
 Monostorszegi 24
 Munkács 24
 Németbél 24
 Páhi 42
 Pered 24
 Portelek 29, 37, 50, 52, 53, 55, 58, 60, 64,
 83, 89, 90, 104, 107, 108
 Pusztakürt 14, 84
 Pusztamizse 36
 Pusztamonostor 36, 52, 69
 Rákospalota 17
 Róma 6
 Szenc 24
 Szimő 24
 Szolnok 5, 30, 31, 58, 72, 91, 92, 95, 99,
 100
 Tiszaöldvár 95
 Tiszaújfalu 24
 Újszász 17
 Ukrajna, Nadworna 76
 Vámosgyörk 17
 Visznek 15
 Zsitvabesenyő 24

FÜGGELÉK

Forrásjegyzék

Irodalom

1. GAÁL István: Jászladány története I. 1997; II. 1999; III. 2000.
2. Hámori Péter: ONCSA. Egy szociálpolitikai és építészeti kísérlet Magyarországon 65 év távlatából In. Országépítő 2004/2. 5–12. p.
3. Megyeri Anna: ONCSA segítő munkája Nagykanizsán 1941–1945 között in: Zalai Múzeum 7. 1997.
4. Tanyavilág, eltűnt világ, szerkesztette dr. Suba Györgyné 2001. I. kötet 38. p.
5. Tolnay Gábor: Epizódok a Nagyatádi-földreform jászsági végrehajtása történetéből In: Jászsági évkönyv 1995. 111.p.
6. Újjáépítés Beregben Országépítő 2002/1 szám melléklete
7. Vitéz Balogh Balázs: Álomépítők a Horthy-korszakban. In: Emlékképek 2016. III. 220. o.

Periodikumok

- 1902–1919. Jászapáti és Vidéke Szépirodalmi, társadalmi és közgazdasági hetilap
 1919–1944. Jász Hírlap jászberényi politikai hetilap
 1919–1944. Jász Ujság Jászapáti és vidéke folyóirat
 1921–1944. Jászvidék vegyes tartalmú keresztény hetilap (Jászárokszállás)
 1941–1944. UGAR jászsági folyóirat (Jászberény)
 1946–1948. Jászkürt Független Földmunkás és Polgári Párt jászsági szervezetének politikai és közgazdasági hetilapja (Jászberény)

Levéltári iratok

1. Élelmiszerlánc-biztonsági és Földhivatali Főosztály, Földhivatali Osztályon, a megyei térképtári anyaga
2. Érseki körlevél +2999. sz. 1942. V. 23-án. ikt. sz. 20/1942. s.k. Jászberény Nagybldogasszony Főtemplom irattára
3. Jász Múzeum Történelmi Dokumentációs Tára (JMTDT)
4. Jászberény város közigazgatási iratok MNL JNSZML
5. Jászberényi Földhivatal iratanyaga
6. Jászkisér nagyközség közigazgatási iratok MNL JNSZML
7. Jászladány nagyközség közigazgatási iratok MNL JNSZML.
8. JNSZ Vármegyei alispáni iratok Magyar Nemzeti Levéltár Jász-Nagykun-Szolnok Megyei Levéltára (MNL JNSZML)

Internetről letöltött források jegyzéke

http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/szocialpolitikai-korszakok-europai-magyar-ppt.original.pdf
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_SZSZ_Jamk_59_1867_1950/?query=ONCSA
http://vtki.uni-nke.hu/uploads/media_items/szocialpolitikai-korszakok-europai-magyar-ppt.original.pdf
<http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/tarsadalm-eletmod-es-eletviszonyok-a-horthy-korszakban.html>
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Wekerletelep>
<https://hu.wikipedia.org/wiki/Wekerletelep>
<http://egykor.hu/budapest-ix--kerulet/maria-valeria-telep/3065>
<http://vfk.vfmk.hu/00000113/05fej.htm>
<http://www.multunk.hu/wp-content/uploads/2017/01/szutsig12-4.pdf>
<http://www.magyardortenelem.eoldal.hu/cikkek/magyarorszag-1919-1990/tarsadalm-eletmod-es-eletviszonyok-a-horthy-korszakban.html>
[http://ujsoz.com/napilap/regio/2012/07/25/hetven-eve-adtak-at-az-oncsa-hazakat;Adat-közlő Pósa-Homoly Erzsébet \(1980 – \) Nemesradnót \(Szlovákia\) 2017.](http://ujsoz.com/napilap/regio/2012/07/25/hetven-eve-adtak-at-az-oncsa-hazakat;Adat-közlő Pósa-Homoly Erzsébet (1980 –) Nemesradnót (Szlovákia) 2017.)
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument
<http://lexikon.katolikus.hu/Z/Z%C3%B6ldkereszt%20mozgalom.html>
<http://lexikon.katolikus.hu/Z/Z%C3%B6ldkereszt%20mozgalom.html>
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument
http://www.kka.hu/_Kozossegi_Adattar/Lemezuar.Nsf/1ca3e48ab8538d-7b8525670c008114f1/a120aa40071d8dcc8525663e0052a908?OpenDocument

Internetről letöltött képek forrásjegyzéke

<https://www.google.hu/search?q=Magyar+Nép+és+Családvédelem&source=lnms&>
<https://www.google.hu/search?q=országos+gyermekvédő+liga+1906&source=lnms>
<https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=0bjUWw-TU>
<https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=87jUWpX>

https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=87jUWpX-HEs3ykwW5y4nACA&q=M%C3%A1ria+Val%C3%A9ria-telep+&oq=M%C3%A1ria+Val%C3%A9ria-telep+&gs_l=psy-ab.3...0i30k1.2464.7838.0.10822.20.20.0.0.0.104.1920.12j8.20.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.20.1910...0j0i67k1j0i5i30k1j0i8i30k1j0i24k1.0.mVSSvUm99Ow
<https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=yLnUWvq>
https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=97nUWta-EKMTFWALkvL-QDA&q=Kelenf%C3%B6ldi+lak%C3%B3telep%2C+Szent+Gell%C3%A9rt+templom+&oq=Kelenf%C3%B6ldi+lak%C3%B3telep%2C+Szent+Gell%C3%A9rt+templom+&gs_l=psy-ab.3...11386.23346.0.24304.44.35.0.9.9.0.146.3248.28j7.35.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.22.1410...0j0i67k1j0i8i30k1j0i24k1j0i30k1.0.J2nPgmLzvaY
<https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=YbrUWrW>
https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=YbrUWrWMOY_NwQL-TyKJw&q=Vasutash%C3%A1zak+Budapest+&oq=Vasutash%C3%A1zak+Budapest+&gs_l=psy-ab.3...30778.36360.0.40628.24.23.0.1.1.0.132.2210.15j8.23.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.10.972...0j0i67k1j0i13k1j0i24k1.0.kd-mzDdt8eSk
https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=YbrUWrWMOY_NwQLTyKJw&q=Horthy+Mikl%C3%B3s+&oq=Horthy+Mikl%C3%B3s+&gs_l=psy-ab.3...0i10.4816.9252.0.12138.14.8.0.6.6.0.250.968.2j5j1.8.0....0...1c.1.64.psy-ab..0.14.1054...0i67k1.0.-A00jzJU520
https://www.google.hu/search?biw=1440&bih=749&tbm=isch&sa=1&ei=_rrUWp2
<https://www.google.hu/search?q=JNSZM+Archantologia+tisztviselők&tbm=isch&tbo=u>
<https://www.google.hu/search?q=oncsa+h%C3%A1zak&sxsrf=ACYB>

Adatközlők, fénykép és dokumentum adományozók

1. Bágyi Jánosné Muhi Petronella (1940–) Jászladány 2016.
2. Balogh Ferenc (1947–) Jászkisér 2016.
3. Barna Istvánné Nagyistván Lenke (1921–) Budapest 2017.
4. Barna Terenyi István (1937–2019) Jászberény 2016.
5. Berta Zsolt (1976–) Jászapáti 2016.
6. Berta Józsefné Kocsis Katalin (1953–) Jászapáti 2017.
7. Bistey László (1907–1992) jegyző Jászapáti 1992.
8. Bolyós Pál (1940–) Jászárokszállás 2016.
9. Boros Ferencné Molnár Mária (1930–) Portelek 2016.
10. Csontos Vince (1912–1994) Jászapáti 1992.
11. Dr. Dunay Miklósné Nagy Ildikó (1943–) Jászberény 2016.
12. Farkas Ambrus Ferenc (1945–) Jászapáti 2017.
13. Farkas Ambrus Ferencné Béres Margit (1950–) Jászapáti 2017.
14. Farkas Ferenc (1958–) 2017.

15. Farkas Sándorné Tajti Margit (?–2018) Jászapáti 2017.
16. Földi József Jászárokszállás
17. Győri Jánosné Szentpéteri Julianna (1933–) Jászakisér 2017.
18. Kalmár Józsefné Szabó Julianna (1931–) Jászapáti 2016.
19. Kiss Roland (1955–) Budapest 2016.
20. Kocsis Istvánné (1920–2006) Jászapáti 1992.
21. Dr. Maczkó Barnáné Czigány Éva (1935–) Szolnok 2017.
22. Menyhárt Zsigmondné Bószén Mária (1921–2017)
23. Mihályi Jánosné Szaszko Erzsébet (1931–) Jászapáti 2017.
24. Mihályi Lászlóné Nagy Terézia (1942–) Jászapáti 2017.
25. Mihályi Miklósné Vágó Mária (1948–) Jászapáti 2017.
26. Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna (1939–) Jászberény 2016.
27. Farkas Ferenc (1945–) Jászapáti 2017.
28. Győri Jánosné Szentpéteri Julianna (1933–) Jászakisér 2017.
29. Kalmár Józsefné Szabó Julianna (1931–) Jászapáti 2016.
30. Pintér Istvánné Kisnémet Erzsébet (1936–) Portelek. 2016.
31. Rapi Miklós (1939–2017) Jászakisér 2017.
32. Rapi Miklósné Mihályi Katalin (1945–) Jászakisér 2017.
33. Sőtí Gáborné Tajti Piroska (1938–) Jászapáti 2018.
34. Streitmann Andrásné (1936–) Jászberény 2016.
35. Szabó Lajosné Pál Anna (1941–) Jászárokszállás 2016.
36. Szatmári Antalné Kocza Veronika (1943–) Jászberény 2017.
37. Szüle Katalin (1944–) 2017. Jászakisér 2016, 2017.
38. Tajti Józsefné Béres Brigitta (1938–) Jászapáti 2018.
39. Urbán József (1930–) Jászapáti 2017.
40. Zana Sándorné Göröcs Irén (1942–2018) Jászakisér 2016, 2017.
41. Zsideiné Bugyi Anikó (1955–) Jászdózsa 2019.

Bágyi Jánosné Muhi Petronella Jászladány

Barna Terenyi István és felesége, Schuller Klára
Jászberény

Berta Józsefné Kocsis Katalin
gyermekei körében Jászapáti

Boros Ferencné Molnár Mária Portelek

Farkas Ambrus Ferenc és felesége,
Béres Margit Jászapáti

Menyhárt Zsigmondné Bőszén Mária
Jászapáti

Mihályi Miklósné Vágó Mária
Jászapáti

Pintér Istvánné Kismémet Erzsébet és
dr. Suba György Portelek

Rapi Miklósné Mihályi Katalin
Jászkisér

Szabó Lajosné Pál Anna
Jászárokszállás

ÖSSZEFOGLALÓ

Az ONCSA áldásos tevékenysége a Jászságban (1940–1950)

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap (ONCSA) csupán néhány évig működött hazánkban, és a háborús körülmények ellenére is igen jelentős eredményeket ért el a szegény sorsú sokgyermekes családok szociális gondjainak enyhítésében. Működésének köszönhetően 1941–1943 között mintegy 12 ezer típussterv alapján készülő lakást építettek a rászoruló családoknak. Több ezer család jutott földhöz, és kapott a gazdálkodáshoz szükséges állat-állományt, és más szociális juttatást. Az ONCSA nem segélyezéssel próbált időleges megoldásokat keresni, hanem munkalehetőség és eszközök biztosításával, hosszú lejáratú kölcsönökkel tette érdekeltté a juttatottakat, hogy önmagukon is igyekezzenek segíteni, ezáltal a munkanélküliség enyhítését is szolgálta.

Az ONCSA országos, illetve helyi szintű történetéről máig nem készült átfogó feldolgozás, pedig módszerei, jól szervezett, átgondolt programjának elemei példaként szolgálhatnak minden korban a rászorultak segítésére.

Ezért is hiánypótló munka dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna jelen kötete, melyben az ONCSA jázsági tevékenységét és eredményeit mutatja be korabeli források, sajtóanyag és visszaemlékezések szakszerű felhasználásával.

A gondos kutatásokra épülő munkában a szerző áttekintést ad a szegénygondozás, a szociális gondoskodás előzményeiről, melyben az egyházak is jelentős szerepet vállaltak. A szociálpolitika intézményes keretei a 20. század elejétől épültek ki, de korábban is születtek tervek és eredmények a szegény családok segítésére és a legsúlyosabb gond, a lakáskérdés megoldására.

Az Országos Nép- és Családvédelmi Alap létrehozásáról az 1940. XXIII. törvény-cikk rendelkezett, amely a legszegényebb sokgyermekes családok szociális körülményeinek javítását tekintette legfőbb feladatának. Teleki Pál miniszterelnök hosszú távú komplex tervet kívánt megvalósítani minden addiginál nagyobb állami támogatással.

A szerző az országos helyzet összefoglalását követően részletesen bemutatja az ONCSA szervezeti kiépülését, jázsági tevékenységét, a közjóléti szövetkezetek működését, az inségmunka megszervezését. Kiemelten részletezi a lakásépítések megvalósulásának főbb eredményeit és az ünnepélyes átadások jelentőségét. A Jászságban 113 ONCSA-ház épült, ami által megközelítőleg 800 gyermek életkörülményei javultak. Pontos adatokat olvashatunk Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény, Portelek, Jászkisér és Jászládány lakásépítési programjáról, ahol a tervezéstől a megvalósulásig képekkel, fotókkal illusztrálva kíséri végig a szerző a folyamatot, és képet kaphatunk a mai állapotokról is, hiszen több településen ma is állnak az akkor épült házak. Szól a kölcsönök törlesztésének módjáról is. Megállapítása szerint a juttatottak számára ez a program kitörési lehetőséget jelentett a korábbi, jórészt kilátástalan élethelyzetből. Segély helyett lehetőséget kaptak, hogy saját munkájukat felhasználva változtatni tudjanak családjuk életkörülményein. A juttatottaknak ugyanakkor sok esetben tanulniuk kellett az új életmódot, amelyhez többféle segítséget kaptak.

A háborús viszonyok ellenére is kiválóan működő, majd a háború után megszüntetett egyedülálló kezdeményezés hatásáról a következő összefoglalást olvashatjuk: „Az ON-CSA megszüntetésével végleg lezárult egy eredményes, sokoldalú, egységes családmentő program, mely a második világháború okozta nehézségek, a háborút követő társadalmi berendezkedés változásai mellett is korszakalkotó jelentőségű volt.”

A döntően új kutatási eredményeket bemutató kötet felépítése jól áttekinthető, logikusan szerkesztett fejezetek tagolják. A szerző munkáját nehezítette a korabeli források hiánya, esetlegessége, amit földhivatali iratokkal, sajtóanyaggal és adatközlők visszaemlékezéseivel sikerült pótolnia. Mindez a kiváló fotóanyaggal, a korabeli újságokból idézett részletekkel olvasmányossá, emberközelivé teszi a leírtakat. A kötetet a felhasznált források, az irodalom és az adatközlők jegyzéke egészíti ki.

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna személyében is érintett, hiszen maga is ON-CSA-telepen nőtt fel. Munkájával méltó emléket állít a máig példaértékű kezdeményezésnek és mindazoknak, akik a program cselekvő résztvevői, vagy juttatottként a részesei voltak.

Jászboldogháza, 2020. március

Papp Izabella

TO BE IN NEED AND MERITORIOUS

THE BENEFICIAL ACTIVITY OF ONCSA IN THE JÁSZSÁG REGION (1940–1950)

It was just for a few years that the National People and Family Protecting Fund (ONCSA) was functional in our country. Nonetheless, it was highly successful in alleviating the social hardships of poor big families even in the dire circumstances caused by the war. Owing to its activity between 1941 and 1943 around 12.000 uniform housing units were built for the families in need. Thousands of families were given plots of land as well as livestock to start a living by agriculture and animal husbandry. Additionally other social benefits were also provided for them. ONCSA made a point of not providing temporary financial aid, rather it sought to provide job opportunities and work tools as well as long-term loans. Thus, it encouraged and motivated those whom it supported to make efforts on their own to break out of poverty. With this scheme ONCSA also aimed at reducing the rate of unemployment.

No comprehensive study on ONCSA (both nationally and locally) has been produced yet. Its methods and meticulously considered and organised projects, however, can well serve as an example of how to assist the needy in all times.

Thus, the present book of dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna is unique of its kind. She presents the activity of ONCSA in the Jászszág region relying professionally on contemporary sources, press material and oral history.

The book is based on detailed research on the history of the institutions of social welfare and the immense role of the churches in this activity. These institutions were established from the beginning of the 20th century onwards. But even prior to that there were plans, as well as successes, in terms of assisting poor families and solving the most acute problem, notably housing.

ONCSA was launched by the XXIII. Act of 1940. According to the stipulations of the Act the primary aim was to raise the living standards of the most destitute families with many children. Prime Minister Teleki Pál envisaged a long-term complex project with an unprecedented amount of government help.

Following a summary of the situation on a national level, a detailed description is provided on ONCSA: evolvment of its organisational structure, its activity in the Jászszág region, activity of the public welfare associations (közjóléti szövetkezetek), and the practice of public employment. A special emphasis is put on the main results of the housing projects, and on the handover ceremonies of the finished projects. 113 ONCSA-houses were erected in the Jászszág region which helped to raise the living standards of approximately 800 children. Precise data are provided on the housing projects in Jászapáti, Jászárokszállás, Jászberény, Portelek, Jászkisér and Jászladány. The author presents the construction process from the designing phase up to the finishing phase with the help of photos and pictures. The reader can get a clear picture of the present state of many of the projects, since the houses built within the framework of this project still remain in a number of towns and villages. The question of loan repayment is also touched upon in

the book. The author claims that the supported families were given good chances for social progress, and had the opportunity to break out of their utmost poverty. Rather than provided with temporary financial aids, they were provided with opportunities to make a permanent living with their own hands, and thus to improve the living standards of their families. The participants of the project, however, often needed to adapt to the new way of life, but they were assisted in many ways in order to be successful.

This unique initiative was well-functioning despite the wartime conditions, but was discontinued after the war. The overall impact of the project is summarised in the book as follows: 'Terminating the ONCSA project amounted to putting an end to a successful, comprehensive and unified programme of family protection. The project had a tremendous importance amid the hardships caused by the Second World War and during the tumultuous times of social transformation after the war.'

The book presents data and information based primarily on new research. Its structure is transparent, and the chapters are organised in a logical order. The author was hindered by the scarcity or complete lack of contemporary written sources, but she succeeded in compensating for that with land records, newspaper articles and oral history data. The reader is carried away by the good reading upgraded with excellent photos and contemporary newspaper clippings. The book also has a list of sources, literature and oral contributors.

Dr. Suba Györgyné Kocsis Julianna has a personal interest in the subject, as she was raised in an ONCSA housing estate. Her book pays homage to this exemplary initiative and to all those who were active participants of the project in any way.

ELŐFIZETŐK NÉVSORA

Békésszentandrás

Oláh Géza ny. agrármérnök

Boldog

Medvéne Fehér Tünde kereskedelmi
technikus

Budakeszi

Prevoz Jánosné Balogh Irén ny. pedagógus
Urbán Lajos ny. művezető
Viszló Dezsőné Katona Jolán ny. pénzügyi csoportvezető

Budaörs

Veliczky Józsefné ny. programtervező
matematikus

Budapest

„A Jászságért” Alapítvány
néhai Barna Istvánné Nagyistván Eleonóra családja
Csécsey Kálmán nyugdíjas
Dr. Dobos László közigazdász, szociológus
Fehér Melitta gyógytornász
Gerőcsné Horváth Erzsébet nyugdíjas
Hegyi Simon óvodás
Huber Istvánné nyugdíjas
Jámbor Zoltánné gyógypedagógus
Jászok Egyesülete
Korényné Horváth Marica nyugdíjas
Palócz Dorina diagnosztikai és képpalkotó
analizátor
Simek Pál nyomdaipari mérnök
Tóth Jánosné iskolaigazgató
Vidovich Anikó klinikai kutató asszisztens

Cibakháza

Dr. Maczkó Sándorné Rusvay Katalin ny.
óvónő

Debrecen

Dr. Fehér Krisztina Eszter orvos
Dr. Suba László orvos

Eger

Horváth Gábor nyugdíjas
Dr. Horváth Gábor Miklós családorvos

Gyöngyös

Márkus Mária tanár

Hatvan

Tajti Istvánné Nagyistván Piroska nyugdíjas

Heves

Szabó Erika tanár

Jászapáti

Ádám Sándorné nyugdíjas
Ambrus Andrásné ny. tanár
Bagi Jánosné Demeter Katalin
Bagi Jánosné nyugdíjas
Balajti László
Balajti Mária nyugdíjas
Ballagó Gyuláné nyugdíjas
Balláné Szabó Ilona ny. könyvtáros
Barta István szakkörvezető
Báthor Pál nyugdíjas
Berta Józsefné Kocsis Katalin nyugdíjas
Besenyei Lajosné nyugdíjas
Boja Györgyné nyugdíjas
Borbás Ferenc jászkun főkapitány
Borbás Ferencné nyugdíjas
Borbás Pálné Csontos Eleonóra nyugdíjas
Csintalan Dóra könyvtáros
Deli Julianna középiskolai tanár
Demeter Lászlóné asszisztens
Farkas Ferencné nyugdíjas
Fehér Ferenc karbantartó
Földi Sándorné Gulyás Rozália ügyvezető

Friczné Urbán Magdolna ny. könyvtárigazgató
 Fülöp Ferenc – Kovács Krisztina
 Fülöp Péter és családja
 Gőzné Rusvai Julianna védőnő
 Gulyás József nyugdíjas
 Gulyásné Balla Ágnes gyógypedagógus
 Heuschmidtné Kovács Zsuzsanna
 Ivanics Gyuláné ny. óvónő
 Jászapáti 2000 Mg. Zrt.
 Katona Zoltánné Berki Margit ny. ápolónő
 Kiss Béla nyugdíjas
 Kocsis Ágnes operátor
 néhai Kocsis István leszármazottjai
 Kocsis Róbert villanyszerelő
 Kökény Györgyi pedagógus
 Lakatos Józsefné Csontos Mária nyugdíjas
 Léhi Józsefné Agócs Franciska ny. könyvelő
 Lóczi Miklós elnök-vezérigazgató
 Mihályi Ferenc ny. vasúti tiszt
 Mihályi Jánosné ny. könyvtáros
 Mihályi József ny. törzskönyvező
 Mihályi Miklósné Vágó Mária nyugdíjas
 Mihályi Péterné hittanár
 Miklósné Ballagó Katalin ny. védőnő
 Nagy Ferenc nyugdíjas
 Nagy Józsefné Mihályi Irén
 Nagypál Jánosné nyugdíjas
 Nagypál Sándorné anyakönyvvezető
 Nyitrai Ferencné nyugdíjas
 Oláhné Birkás Ilona védőnő
 Pócs Jánosné Tóth Katalin
 Rusvai Lászlóné Rusvai Marianna
 Szabari Pálné Csikós Mária
 Szarka Judit
 Szikszai Mária ny. könyvtárigazgató
 Szlávik és a Végh család
 Tajti Gáborné nyugdíjas
 Tatainé Léhi Mária ny. tanítónő
 Tóth Istvánné vállalkozó
 néhai Tóth D. Mihály leszármazottjai
 Tóth Sándor vállalkozó
 Urbán Péterné nyugdíjas

Utassy János nyugdíjas
 Vándorfy János Honismereti Szakkör
 Városi Könyvtár és Művelődési Központ
 Vincze Imréné nyugdíjas
 Vincze Pálné Faragó Pirooska nyugdíjas
 Zagyi Sándor – Fülöp Ágnes

Jászárokszállás

Ballagó Sándorné óvónő
 Barócsi Józsefné nyugdíjas
 Bobák Lajosné ny. óvónő
 Bordás Anikó Emma
 Juhász Erika
 Juhász Katalin
 Ossik Istvánné
 Sandl István nyugdíjas
 Szabó Sándorné nyugdíjas
 Törsénné Vámos Veronika kereskedő
 Vámos Gréta tanuló
 Városi Könyvtár

Jászberény

Barna Istvánné nyugdíjas
 Barna T. László
 Barna-Terenyi Istvánné nyugdíjas
 Báró Márton egyetemi hallgató
 Barta László Attila ny. tanár
 Bathó Jánosné id. nyugdíjas
 Berta Éva tesztelő
 Besenyi Orsolya dr. orvos
 Besenyi Péter vállalkozó
 Besenyi Vendel ny. agrármérnök
 Bohárné Bathó Rozália önk. képviselő
 Bolla János jászkapitány
 Bóna Sándor könyvtáros
 Bucholszky Tünde tanárnő
 Budai Lóránt polgármester
 Czigány Ignác tanuló
 Cseh János dolgozó
 Csirke Istvánné nyugdíjas
 Darázs Melinda újságíró
 Deméné Ilonka Gabriella tanárnő
 Demeter Sándor tanár
 Egressy András jogs. szolg. ügyintéző v.

Fábián Rigó Attila vállalkozó
 Farkas Jánosné ny. építész
 Fehér Melinda középiskolai tanárnő
 Dr. Gledura Éva orvos
 Dr. Gledura Lajosné Bóna Éva ny. tanítónő
 Gazsi Istvánné ügyvezető
 Gulyás Erzsébet könyvtáros
 Dr. Gyárfás Eszter röntgen szakorvos
 Hájos Pál üzemmérnök
 Heringei Mária ápolónő
 Hortiné dr. Bathó Edit múzeum igazgató
 Ilonkáné Baranyi Zsuzsanna tanár
 Járomi Jánosné nyugdíjas
 Jász Múzeum
 Jászberényi Gazdák és Polgárok Köre
 Jászberényi Katolikus Óvoda és Iskola
 Dr. Juhász Ferenc tanár, diakónus
 Kármán Istvánné
 Katolikus Szeretetszolgálat Szent Klára Otthona
 Katona Katalin ny. tanárnő
 Kispál János nyugdíjas
 Kiss Erika ny. újságíró
 Kocsis Zsuzsanna
 Kohári Gyuláné nyugdíjas
 Kovács Éva ny. középiskolai tanár
 Dr. Kovács Lajos jogász
 Körei-Nagy Kristóf egyetemi hallgató
 Kövér Károlyné nyugdíjas
 Lantos Tiborné nyugdíjas
 Lór Ferencné
 Mátics Béláné ny. könyvtáros
 Mezei Józsefné nyugdíjas
 Misinkó Imréné pénzügyi asszisztens
 Mizsei Csaba hajóskapitány
 Móczár Béla ny. tüzér alezredes
 Molnárné Telek Katalin
 Muhari Tibor ny. agrármérnök
 Nagy András ny. gimn. igazgató
 Nagy Istvánné Farkas Klára ny. tisztviselő
 Nagy Kálmán nyugdíjas
 Novák István dr. főigazgató, plébános
 Dr. Ócsai Antal orvos

Parti Csaba könyvtáros
 Pesti Lászlóné nyugdíjas
 Dr. Petrics István ügyvéd
 Pócs Tibor építési vállalkozó
 Sárközi Jánosné nyugdíjas
 Sinka Ferenc
 Sósné Görbe Ildikó
 Streitmann András ny. technikus
 Szabó Attila iskola ig. helyettes
 Szántai Katalin ny. középiskolai tanár
 Szűcsné Mihályi Ágnes építőmérnök
 Taczman András diakónus
 Taczmann László nyugdíjas
 Taczmann Tamás vállalkozó
 Tamás Zoltán igazgató
 Tóth Rudolf nyugdíjas
 Túróczi Antalné ny. külkereskedő
 Turupulyi László
 Vargáné Deme Katalin ny. intézményvezető
 Vidovich Kálmán mérnök
 Vidovich László ny. vasutas
 Vidovich Lászlóné ny. tanár
 Vidovich-Bárá Anna egyetemi hallgató
 Dr. Yosef Asseta orvos
 Zentai Istvánné nyugdíjas

Jászboldogháza

Nagy Albert emeritus jászkapitány

Jászivány

Ádám Jánosné nyugdíjas
 Balajti Éva ny. óvónő
 Gulyás László tsz dolgozó
 Kelemen Béláné ny. könyvelő
 Koczka Kálmánné nyugdíjas
 Léhi Józsefné Agócs Franciska ny. könyvelő
 Szilák Gábor nyugdíjas
 Tajti Miklósné nyugdíjas

Jászkóhalma

Bordás Anna ny. építésmérnök
 Mihályi Miklós MÁV dolgozó
 Szalkári József nyugdíjas
 Szegedi Ferencné

Jászkisér

Dr. Ádám Mónika jegyző
 Barna Jánosné nyugdíjas
 Benedek József szakkörvezető
 Bolla Józsefné nyugdíjas
 Dr. Czifra Marianna orvos
 Cseh Gáborné igazgató h.
 Csete Balázs Általános Iskola
 Drávucz Gellértne nyugdíjas
 Farkas Albertné nyugdíjas
 Farkasné Papp Éva varrónő
 Gábor Józsefné nyugdíjas
 Gálné Czékman Erika őstermelő
 Gócza Gábor tanár
 Gubiczné dr. Csejte Erzsébet gyógyszerész
 Gulyás Eszter nyugdíjas
 Hajnalné Gőz Éva óvodapedagógus
 Ingesné Járvás Irén segédkönyvtáros
 Jászkisér Város Önkormányzata
 Kovács Ferencné nyugdíjas
 Krizsainé Szőke Éva adminisztrátor
 Lukácsi György polgármester
 Mudrisné dr. Mihályi Ildikó aljegyző
 Nyíri Andrásné nyugdíjas
 Pintér Julianna
 Porzóné Kiss Erika rokkant nyugdíjas
 Rapi Miklósné nyugdíjas
 Simonyi Katalin ny. óvónő
 Szüle Katalin hagyományörző
 Tóth Ferencné nyugdíjas
 Tóth László igazgató h.
 Török Ferenc József portás

Jászládány

Antal Anita J. a. Járási Korm. Hiv. adminisztrátor
 Életet az éveknek Nyugdíjas Klub
 Farkas Mátyás nyugdíjas
 Fehér Csaba kertész
 Gonda Zoltánné köztisztviselő
 Kállai Tiborné nyugdíjas
 Kalmár Istvánné könyvtáros
 Komárominé Gál Mária tanár
 Kovács Józsefné nyugdíjas

Környezetvédő Nyugdíjas Klub
 Kun Istvánné nyugdíjas
 Mácsai Béláné nyugdíjas
 Nagy Andrásné könyvtáros
 Nagyközségi József Attila Művelődési
 Ház és Könyvtár
 Pomázi Katalin varrónő
 Vincze János Farkas segédlevéltáros,
 helytörténész

Jászszentandrás

Balogh János nyugdíjas
 Balogh Jánosné Tajti Erzsébet

Kunszentmárton

Józsa László tanár, helytörténeti kutató

Lajosmizse

EGYSZI (Lajosmizse Város Önkormányzata Egészségügyi, Gyermekjóléti és Szociális Intézménye)
 Józsné dr. Kiss Irén intézmény vezető
 Kovácsné Terenyi Éva ny. könyvtáros
 Miklósné Besenyi Erzsébet
 Terenyiné Besenyi Mária nyugdíjas

Portelek

Kórus Pál nyugdíjas

Szeged

Dr. Besenyi Zsuzsanna orvos

Százhalombatta

Csécsey György nyugdíjas

Szolnok

Dr. Maczkó Barnáné Czigány Éva
 Rusvai Károly isk. igazgató
 Tamás Margit tanár
 Verseghy Ferenc Könyvtár és Közművelődési Intézmény

Tiszavasvári

Csománé Szabó Éva főkönyvelő

